

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-5843

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
Серія
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у березні 1997 року

№4. 2017
(Частина 2)

Черкаси – 2017

Журнал розрахований на економістів, викладачів, науковців, аспірантів, студентів.

Журнал входить до «Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 15 квітня 2014 року № 455.

Випуск № 4 (Частина 2) наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія економічні науки рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 3 від 14.12.2017 року).

Журнал реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), індексується Google Scholar.

Головна редакційна колегія:

Черевко О.В., д.е.н., проф. (головний редактор); *Босчко Ф.Ф.*, член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); *Корновенко С.В.*, д.і.н., проф. (заступник головного редактора); *Кирилюк Є.М.*, д.е.н., проф. (відповідальний секретар); *Архипова С.П.*, к.пед.н., проф.; *Біда О.А.* д.пед.н., проф.; *Гнезділова К.М.*, д.пед.н., доц.; *Головня Б.П.*, д.т.н., доц.; *Гусак А.М.*, д.ф.-м.н., проф.; *Десятов Т.М.*, д.пед.н., проф.; *Земзюліна Н.І.*, д.і.н., проф.; *Жаботинська С.А.*, д.філол.н., проф.; *Кузьмінський А.І.*, член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; *Кукурудза І.І.*, д.е.н., проф.; *Лизогуб В.С.*, д.б.н., проф.; *Ляшенко Ю.О.*, д.ф.-м.н., доц.; *Марченко О.В.*, д.філос.н., проф.; *Масненко В.В.*, д.і.н., проф.; *Мінаєв Б.П.*, д.х.н., проф.; *Морозов А.Г.*, д.і.н., проф.; *Перехрест О.Г.*, д.і.н., проф.; *Поліщук В.Т.*, д.філол.н., проф.; *Селіванова О.О.*, д.філол.н., проф.; *Чабан А.Ю.*, д.і.н., проф.; *Шпак В.П.*, д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Кукурудза І.І., д.е.н., проф. (відповідальний редактор напряму «Економічна теорія»); *Процаликіна А.М.*, к.е.н., доц. (відповідальний секретар напряму «Економічна теорія»); *Назаренко С.А.*, д.е.н., проф. (відповідальний редактор напряму «Менеджмент та економічна безпека»); *Зачосова Н.В.*, к.е.н., доц. (відповідальний секретар напряму «Менеджмент та економічна безпека»); *Андрусак В. М.*, к.е.н., доц.; *Врубель Ю.* д.е.н., проф. (Польща); *Волейшо Я.*, д.е.н., проф. (Польща); *Єжі Веславські*, д.е.н., проф. (Польща); *Єфіменко Н.А.*, д.е.н., проф.; *Кирилюк Є.М.*, д.е.н., доц.; *Пасека С.Р.*, д.е.н., проф.; *Петрова І.Л.*, д.е.н., проф.; *Прямухіна Н. В.*, д.е.н., *Пузіков В.В.*, д.е.н., проф. (Білорусь); *Соловійов В.М.*, д.ф.-м.н., проф.; *Шпильова В.О.*, д.е.н., доц.; *Андрусак В. М.*, к.е.н., доц.

Адреса редакційної колегії:

18000, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
кафедра менеджменту та економічної безпеки, тел. (0472) 54-47-67,
web.-сайт: www.ejournal.cdu.edu.ua
e-mail: natazachosova@ukr.net

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 658.14 (330.11)

БІЄВЕЦЬ Анна Василівна,
аспірант кафедри менеджменту та економічної
безпеки, Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
anichkaa226@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА У СФЕРІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У статті досліджено поняття «економічна безпека у сфері готельно-ресторанного бізнесу» та запропоновано власний підхід до визначення даного поняття. Запропоновано комплексне дослідження забезпечення економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу на національному та світовому рівнях. Досліджено специфіку функціонування готельно-ресторанного бізнесу у макро-, мезо- і мікросередовищі, проаналізовано виникнення загроз економічній безпеці у сфері готельно-ресторанного бізнесу та визначено запропоновано комплексне забезпечення економічної безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Ключові слова: економічна безпека; готельно-ресторанний бізнес; суб'єкт господарювання; загрози; регіон; макрорівень; мезорівень; мікрорівень.

Постановка проблеми. Сфера готельно-ресторанного бізнесу є перспективним напрямом розвитку національної економіки, проте на даний момент готельно-ресторанний бізнес в Україні перебуває лише на стадії свого становлення та зазнає негативного впливу дії зовнішніх та внутрішніх факторів (загроз), що пов'язані з його виробничою, комерційною, посередницькою та іншою діяльністю. Фактор ризику змушує керівників підприємств готельно-ресторанного бізнесу економити фінансові та матеріальні ресурси, розраховувати ефективність нових проектів, комерційних угод. Він визначає небезпеку втрати ресурсів або недоотримання доходів у порівнянні з раціональним використанням ресурсів.

Побудова ефективної системи економічної безпеки готельно-ресторанного бізнесу потребує детального дослідження поняття «економічна безпека» та її рівнів.

Специфіка готельно-ресторанного бізнесу полягає в тому, що він функціонує в умовах макро-, мезо- і мікросередовища, котрі постійно змінюються, створюючи загрози для їх існування, доцільно розкрити економічну безпеку з позиції багаторівневості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що окремі питання досягнення відповідного рівня економічної безпеки готельних підприємств розглядали у своїх наукових працях такі вітчизняні дослідники, як Рібун М., який аналізував безпеку підприємств готельного бізнесу як об'єкт наукових досліджень [1], Гадецька З., яка конкретизує сучасні підходи до створення системи безпеки в готелях України та Черкаського регіону [2], Гавловська Н., яка у своїх дослідженнях закладає теоретичний базис системи економічної безпеки підприємств готельно-ресторанної сфери [3], Роговий А., який займається вирішенням проблеми формування змісту проекту організації системи безпеки в готельному бізнесі [4].

Щодо питання безпеки закладів ресторанного господарства, то наразі цей напрям не знайшов широкого висвітлення у сучасній економічній думці. Науковці, які приділяють увагу проблемі захисту активів і майна вітчизняних закладів громадського харчування від численних зовнішніх та внутрішніх небезпек і загроз, розглядають у рамках своїх досліджень готельно-ресторанні комплекси, не виокремлюючи заклади ресторанного господарства у окремий об'єкт наукових пошуків, хоча безперечно, підприємства цієї

сфери мають власну специфіку функціонування, що визначає особливості організації та управління їх майновою та економічною безпекою.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення рівнів економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу, що дозволить визначити основні загрози в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера готельно-ресторанного бізнесу в Україні знаходиться на етапі становлення та є однією зі складових ринку, яка, виходячи з ринково-економічних передумов, а також спираючись на досвід активного розвитку у багатьох країнах світу, має ринкові та економічні перспективи.

Однією з особливостей готельного та ресторанного бізнесу є те, що вони піддаються прямому й опосередкованому впливу зовнішнього середовища, що й зумовлює відповідні ризики. Будь-який готельно-ресторанний комплекс відчуває ризики, пов'язані з його виробничою, комерційною, посередницькою та іншою діяльністю. Фактор ризику змушує керівників сучасних готелів та закладів громадського харчування економити фінансові та матеріальні ресурси, розраховувати ефективність нових проєктів, комерційних угод. Він визначає небезпеку втрати активів або недоотримання доходів у порівнянні з раціональним використанням ресурсів [1].

Поняття «економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу» є мало дослідженим у вітчизняній літературі. Зазначене поняття є відносно новим, що зумовлює необхідність його подальшого дослідження.

Економічна безпека готельно-ресторанного бізнесу – це стан захищеності життєво важливих інтересів будов від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), сформований адміністрацією і колективом готелю чи відповідним службами ресторану шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психічного характеру [5].

Для ефективного забезпечення економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу потрібно враховувати як зовнішні так і внутрішні загрози та їх особливості. Загрози економічній безпеці у сфері готельно-ресторанного бізнесу мають такі властивості:

1. Загроза економічній безпеці у сфері готельно-ресторанного бізнесу – явище неминуче. Сфера готельно-ресторанного бізнесу, перебуваючи в постійному русі та зміні, не може зберігати стан ідеального порядку. В даному випадку мета забезпечення економічної безпеки полягає в мінімізації втрат, а також у зниженні ризику виникнення загроз.

2. Загроза економічній безпеці є результатом збою або протиріч у функціонуванні сфери готельно-ресторанного бізнесу. Можна стверджувати, що наявність загрози економічній безпеці певною мірою служить індикатором проблеми в сфері готельно-ресторанного бізнесу.

3. Загроза економічній безпеці може збільшуватися з плином часу. Економічна проблема, залишаючись невирішеною, поступово посилює свій негативний вплив та в результаті може вплинути на ефективність функціонування всієї сфери готельно-ресторанного бізнесу.

4. Загроза економічній безпеці здатна породити нові загрози, ті, в свою чергу, також породжують загрози. В такому випадку тільки ліквідація загрози, що виникла першою, дозволить нейтралізувати всі інші загрози.

Забродський В., Капустін М. вважають, що економічна безпека – це кількісна та якісна характеристика властивостей системи, що відображає здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої економічної загрози [6]. В свою чергу, Хомів О. розглядає економічну безпеку підприємницької діяльності, на таких рівнях: держава (суспільство), регіон, територія, господарське формування (угруповання) мікрорівень та особа. Більш того, економічну безпеку особи він виділяє не як найнижчий, а як базовий рівень економічної безпеки держави [7].

Огнев О. стверджує, що міжнародна економічна безпека, за визначенням, є комплексом міжнародних умов співіснування, домовленостей та інституціональних структур, за яких кожній державі – члену світового суспільства забезпечується можливість

вільно обирати та здійснювати свою стратегію економічного розвитку, не зазнаючи зовнішнього впливу й розраховуючи на невтручання, розуміння, взаємоприйнятне та взаємовигідне співробітництво з боку інших держав [8].

Із посиленням процесів глобалізації та інтернаціоналізації виробництва зростає щільність зв'язку міжнародної та державної економічної безпеки.

Розглянемо поняття економічна безпека на національному рівні. З цього приводу Єрмошенко М. зазначає, що економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [9].

Іпполітов К. вважає, що економічна безпека держави охоплює захищеність всієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя [10].

На думку Пашко П., економічна безпека – це стан економічного забезпечення національної безпеки держави, загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний, збалансований та стабільний розвиток економічної системи держави, забезпечення самодостатності та стійкості системи, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [11].

Економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість та поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду [12].

Розглянемо суть та особливості поняття «економічна безпека» на макрорівні та у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Дацків Р. стверджує, що економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єкта господарювання (особи, держави, організації і т.д.), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективно використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [13, с. 148].

Узагальнюючи подані визначення сформулюємо власне, яке найбільш повно відображає поняття «економічна безпека».

На нашу думку економічна безпека – це властивість системи, втілена у її двох основних проявах: стійкість до загроз та запобігання ризикам. Це, якщо проводити паралель з біологічними істотами, втілення інстинкту самозбереження на рівні складної системи (сукупності елементів).

Враховуючи, що готельно-ресторанний бізнес функціонує в умовах макро-, мезо- і мікросередовища, котрі постійно змінюються, створюючи загрози для їх існування, доцільно розкрити економічну безпеку з позиції багаторівневості. В контексті такого обґрунтування проведемо дослідження сутності категорії «економічна безпека» на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях. До мегарівня відносять міжнародну економіку, а також в комплексному її уявленні глобальну або світову, особливостями цього рівня є градація країн за рівнем економічного розвитку. До макрорівня відносять національну економіку, економічну безпеку якої забезпечує стале зростання всіх макроекономічних показників. До мезорівня відносять економіку регіонів. До мікрорівня класично відносять економіку підприємства. Це базовий рівень економіки регіону та країни, де майже всі економічні перетворення, по суті, направлені на поліпшення функціонування окремого підприємства, їхніх об'єднань та підприємців (рис. 1).

Мегарівень формується на основі світової економіки та визначає єдині міжнародні стандарти ведення готельно-ресторанного бізнесу та обмеження у сфері даної діяльності.

Під міжнародною економічною безпекою розуміється така економічна взаємодія країн, яка виключала б навмисне завдання збитку економічним інтересам якоїсь країни [14].

Наступним є макрорівень, що є рівнем національної економіки, тобто поширюється на усі підприємства у межах країни. За допомогою законів та підзаконних нормативно-

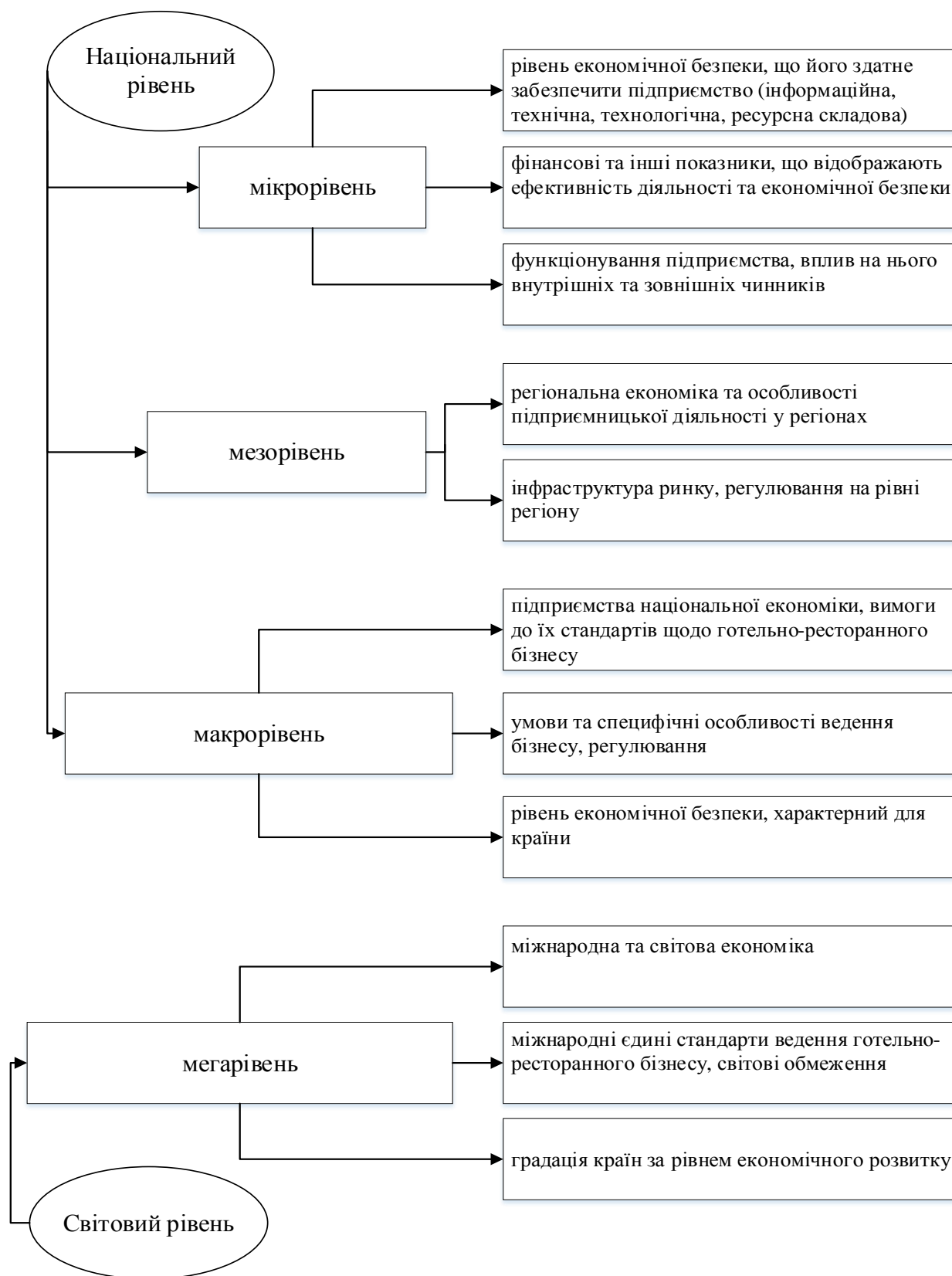


Рис. 1. Рівні економічної безпеки

правових актів визначаються умови ведення готельно-ресторанного бізнесу, закріплюються стандарти, що є обов'язковим до виконання. Відповідно до Концепції економічної безпеки України суть економічної безпеки країни визначається як «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній

оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [15].

Вважаємо, що найбільш характерним для економічної безпеки на макрорівні є зниження вразливості системи (сфери діяльності) до негативних впливів, її здатність адаптуватися до змін з найменшими втратами часу та ресурсів.

Мезорівень, в свою чергу, охоплює регіональну економіку та особливості підприємницької діяльності у регіонах, закріплює регулювання на рівні певного регіону.

Нейтралізація загроз економічній безпеці на мезорівні може розумітися як в галузевому, так і в територіальному аспекті. Якщо ми звертаємося до галузевого аспекту, то в якості фактору, що виступає або загрозою, або сприятливою умовою, досліджуються характеристики сфери функціонування підприємницької структури. Якщо ж розглядати мезорівень з позицій території, то детермінантами виступатимуть характеристики певного регіону.

Мікрорівень – рівень економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу, що його здатне забезпечити підприємство (інформаційна, технічна, технологічна, ресурсна складова тощо).

При аналізі економічної безпеки найчастіше береться до уваги тільки мікрорівень, де досліджується переважно фінансова складова діяльності підприємства. Фактори господарювання макро- і мезо- рівнів не піддаються кількісній оцінці. В умовах, що склалися важливим завданням, що стоїть перед керівниками підприємств, є виявлення і оцінка всього комплексу ризиків і загроз економічній безпеці з метою подальшого нівелювання і / або врахування під час розроблення стратегій власного розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, економічна безпека у сфері готельно-ресторанного бізнесу – це комплексна категорія, що включає в себе сукупність властивостей, завдяки яким суб'єкти готельно-ресторанного бізнесу здійснюють свою діяльність та залишаються економічно невразливими до впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників на макро-, мезо- та мікрорівні.

Забезпечення економічної безпеки у сфері готельно-ресторанного бізнесу доцільно розглядати на макро-, мезо- та мікрорівнях, що дозволить визначити основні зовнішні та внутрішні загрози та розробити ефективну систему нейтралізації цих загроз.

Список використаних джерел:

1. Рібун М. В. Безпека підприємств готельного бізнесу як об'єкт теоретичного дослідження / М. В. Рібун // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2013. – Вип. 1. – С. 304-313
2. Гадецька З. М. Створення системи безпеки в готелях України та Черкаського регіону / З. М. Гадецька // Молодий вчений. – 2014. – № 2(05). – С. 8-11
3. Гавловська Н. І. Теоретичний базис системи економічної безпеки підприємств готельно-ресторанної сфери / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4(1). – С. 241-245
4. Роговий А. І. Формування змісту проекту організації системи безпеки в готельному бізнесі / А. І. Роговий, Т. М. Єфременко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – 2015. – № 1. – С. 200-205.
5. Головка О.М. Організація готельного господарства: навч. посібник / О.М. Головка, С.С. Махлинець, Г.В. Симочко. – К.: Кондор, 2011. – 410 с
6. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес Информ. – 1999. – №15-16. – С. 35- 37.
7. Хомів О.В. Структура елементів економічної безпеки торговельних підприємств: [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_3/Homiv.pdf
8. Огнев А. П. Международная экономическая безопасность: проблемы и пути решения / А. П. Огнев. – М.: Общество «Знание», 1989. – 40 с.
9. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
10. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та інш. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства : монографія. – Х. : ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
11. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки / П.В. Пашко // Митна справа. – 2010. – № 1(67). – С. 5-16
12. Татаркин А. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. – 1996. – №5. – С. 78-89.

13. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7 (37). – С. 143–153.
14. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.
15. Плетнікова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. на здобуття наук, ступня канд. екон. наук : спец. 08.07.04 «Економіка транспорту і зв'язку» / Харківська держ. академія залізничного транспорту / І. Л. Плетнікова. – Х., 2001. – 15 с

References:

1. Ribun, M. V. (2013) Bezpeka pidpriemstv hotelnoho biznesu yak ob'ekt teoretychnoho doslidzhennia [Safety of hotel business as an object of the theoretical research]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, seriia ekonomichna, 1*, 304-313 [in Ukrainian].
2. Hadetska, Z. M. (2014) Stvorennia systemy bezpeky v hoteliakh Ukrainy ta Cherkaskoho rehionu [Creation of a security system in hotels in Ukraine and Cherkasy region]. *Molodyi vchenyi, 2 (05)*, 8-11 [in Ukrainian].
3. Havlovska, N. I., Rudnichenko, Y. M. (2014) Teoretychni bazys systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv hotelno-restoranoi sfery [Theoretical basis of the system of economic security of enterprises of the hotel and restaurant sector]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky, 4(1)*, 241-245 [in Ukrainian].
4. Rohovyi, A. I., Yefremenko, T. M. (2015) Formuvannia zmistu proektu orhanizatsii systemy bezpeky v hotelnomu biznesi [Theoretical basis of the system of economic security of enterprises of the hotel and restaurant sector]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Serii Stratehichne upravlinnia, upravlinnia portfeliamy, prohramamy ta proektamy, 1*, 200-205 [in Ukrainian].
5. Holovko, O. M., Makhlynets, S. S., Symochko, H. V. (2011) Orhanizatsiia hotelnoho hospodarstva [Organization of the hotel economy] *Kyiv: Kondor* [in Ukrainian].
6. Zabrodskiy, V., Kapustin, N. (1999) Teoreticheskie osnovy otsenki ekonomicheskoy bezopasnosti otrasli i firmy [Theoretical basis for assessing the economic security of the industry and firm] *Biznes Inform, 15–16*, 35- 37 [in Russian].
7. Khomiv, O. V. Struktura elementiv ekonomichnoi bezpeky torhovelnykh pidpriemstv [The structure of elements of the economic security of trading enterprises]. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnet/econ/2010_3/Homiv.pdf [in Ukrainian].
8. Ognev, A. P. (1989) Mezhdunarodnaya ekonomicheskaya bezopasnost: problemy i puti resheniya [International economic security: problems and solutions] *Moscow: Obschestvo «Znanie»* [in Russian].
9. Iermoshenko, M. M. (2001) Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. *Kyiv: KNTEU* [in Ukrainian].
10. Heiets, V.M., Kyzym, M.O., Klebanova, T.S., Cherniak, O.I. (2006) Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhavy, rehionu, pidpriemstva: monohrafiia [Modeling of economic security: state, region, enterprises] *Kharkiv: «Inzhek»* [in Ukrainian].
11. Pashko, P.V. (2010) Umovy ta chynnyky zabezpechennia mytnoi bezpeky [Terms and factors of customs security]. *Mytna sprava, 1(67)*, 5-16 [in Ukrainian].
12. Tatarin, A., Romanova, O., Kuklin, A., Yakovlev, V. (1996) Ekonomicheskaya bezopasnost kak ob'ekt regionalnogo issledovaniya [Economic Security as an Object of Regional Studies], *Voprosy ekonomiki, 5*, 78–89 [in Russian].
13. Datskiv, R. M. (2004) Ekonomichna bezpeka u hlobalnomu vymiri [Economic security in the global dimension] *Aktualni problemy ekonomiky, №7 (37)*, 143–153 [in Ukrainian].
14. Shavaev, A. G., Bagautdinov, A. T. et al. (2001) Ekonomicheskaya bezopasnost [Economic security]. *Moscow : Pravovoe posveschenie* [in Russian].
16. Plietnikova, I. L. (2001) Vyznachennia rivnia i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky zaliznytsi [Determination of level and provision of economic safety of the railway station]. *Kharkiv* [in Ukrainian].

ВІЙВЕТС Анна Василівна,

Phd student of the Department of Management and Economic Security,
Cherkassy National University named after Bogdan Khmelnytsky,
Cherkassy, Ukraine
anichkaa226@gmail.com

ECONOMIC SECURITY OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

Abstract.

Introduction. *The hotel and restaurant business is a promising direction of the development of the national economy, but now the hotel and restaurant business in Ukraine is only at the stage of its formation and is negatively influenced by external and internal factors (threats). The risk factor forces managers of enterprises of hotel and restaurant business to save financial and material resources, to calculate the effectiveness of new projects and commercial transactions. It identifies the risk of loss of resources or lack of income compared to the rational use of resources.*

Purpose of the article *is to study the levels of economic security of the hotel and restaurant business, what will help to determine the main threats in modern economic conditions.*

Methods. A set of techniques and methods of cognitive knowledge are used in the article such as general scientific methods (dialectic, induction and deduction, analysis and synthesis) and special methods (synergetic analysis, research of economic conditions).

Results. The article deals with the concept of "economic security in the sphere of hotel and restaurant business" and proposes an own approach to the definition of this concept. The complex research of providing of economic safety in the sphere of hotel and restaurant business on the national and world levels is offered. The specifics of the functioning of the hotel and restaurant business in the macro, meso- and micro-environment are analyzed, the threats to economic safety in the sphere of hotel and restaurant business are analyzed, and a comprehensive provision of economic security at the macro, meso and micro levels has been proposed.

Originality. The article deals with the concept of "economic security of the hotel and restaurant business". New approach to the definition of this concept is proposed. The complex research of providing of economic safety in the sphere of hotel and restaurant business on the national and world levels is offered. The threats to economic safety of the hotel and restaurant business at the macro, meso and micro levels are investigated, and the features of ensuring economic security at all levels have been identified.

Conclusion. Economic security of the hotel and restaurant business is a complex category, which includes a set of properties through which the objects of the hotel and restaurant business carry out their activities and remain economically invulnerable to the influence of negative external and internal factors on the macro, meso and micro level. Ensuring economic security in the hotel and restaurant business is expedient to consider at macro, meso and micro levels. This will help to identify the main external and internal threats and develop an effective system for neutralizing these threats.

Keywords: economic security; hospitality business; entity; threats; region; macro level; meso level, micro level.

Одержано редакцією: 30.11.2017
Прийнято до публікації: 10.12.2017

УДК 658:001

БЛОУС Світлана Петрівна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
lyampochka@ukr.net

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Головна мета даної роботи полягає в дослідженні процесів комерціалізації інтелектуальної власності та можливості адаптації зарубіжного досвіду до реалій сьогодення України, відповідно до неї в роботі розглянуті наступні питання: досліджено різні наукові підходи до визначення поняття «інтелектуальна власність»; розглянуті основні шляхи використання інтелектуальної власності; виділено та проаналізовано основні групи проблем регулювання відносин, пов'язаних з комерціалізацією результатів інтелектуальної власності; розглянуто досвід зарубіжних країн щодо комерціалізації результатів інтелектуальної власності, а саме виявлено основні проблеми даного процесу, запропоновано можливі варіанти рішень та виділено основний інструментарій який використовується при врегулюванні даних проблем; розроблено механізм на якому базуватиметься вироблення рішень по викладеним в роботі проблемам та представлено його в схематичному вигляді.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, комерціалізація, інтелектуальна діяльність, інтелектуальний продукт.

Постановка проблеми. Перехід України до інформаційного суспільства потребує конструктивного переосмислення ролі інтелектуальної власності, яка виступає рушійною силою створення конкурентних переваг та формування потенціалу виробничо-економічних відносин на національному та міжнародному рівнях.

У багатьох випадках ринкові відносини не здатні забезпечити перетворення результатів інноваційної діяльності на товар. Тому на перше місце, в даних умовах, стає ефективне державне регулювання комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Визначна роль інтелектуального капіталу, який в сучасних умовах господарювання спроможний забезпечити Україні сталий економічний розвиток, зумовлює потребу безперервної адаптації теоретичних і практичних засад державного регулювання комерціалізації інтелектуальної власності на різних етапах її відтворення. Також, у зв'язку з інтеграцією України у світовий економічний простір необхідним є вивчення досвіду провідних зарубіжних країн у сфері державного регулювання комерціалізації інтелектуальної власності. Від вирішення проблем комерціалізації інтелектуальної власності залежить фундамент інноваційного розвитку України, активне використання інтелектуального потенціалу держави для прискореного інноваційного розвитку і наближення до рівня передових країн світу, а також підвищення конкурентоздатності у світовій соціально-економічній системі.

Сучасні умови господарювання вимагають не тільки активної участі суб'єктів господарської діяльності промислової сфери, а все більшої участі наукових організацій, вищих навчальних закладів (ВНЗ) в розвитку інновацій в нашій країні. Велика кількість ВНЗ в Україні володіють великим науково-технічним потенціалом. Їх діяльність направлена на створення наукових винаходів, наукової літератури (підручники, статті, монографії та ін.), що в свою чергу є об'єктами інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти комерціалізації інтелектуальної власності досліджували провідні українські вчені, зокрема: Ю. Є. Атаманова, Т. І. Бегова, О. Б. Бутнік-Сіверський, Н. Максимова, П. М. Цибульова, В. М. Коссак, І. Є. Якубівський.

Окремі питання державного регулювання інтелектуальної власності та її комерціалізації досить повно висвітлюються у працях зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких Л. А. Михайлова [1], Ю. Л. Борко [6], Н. Т. Рудь [9], А. В. Єременко [4], В. та ін. Проте, можливість адаптації зарубіжного досвіду комерціалізації інтелектуального бізнесу до реалій Українського сьогодення потребує більш глибокого вивчення.

Однак всі вище перелічені питання потребують подальшого глибокого дослідження та розвитку, оскільки мають важливу та зростаючу в Україні роль.

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження процесів комерціалізації інтелектуальної власності та можливості адаптації зарубіжного досвіду до реалій сьогодення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна власність в більшості випадків визначається як права на результати інтелектуальної роботи в усіх сферах людської діяльності, які закріплені на законодавчому рівні. В науковій літературі різні автори використовують велику кількість різноманітних підходів до визначення поняття інтелектуальної власності [3].

Дмитров К. І. дає наступне визначення досліджуваної дефініції [3], інтелектуальна власність – це особливий вид власності на невідчужувані немайнові та майнові результати та продукти розумової діяльності людини, які мають правову охорону, та ті, які не охороняються законодавством. Утім, таке трактування суперечить самому поняттю власності, оскільки відносини власності втілюються насамперед у певних юридичних нормативних актах, а право власності виникає за умови наявності врегульованих законом суспільних відносин щодо володіння, користування і розпорядження майном [5]. Виходячи з вище вказаного, ми вважаємо що найоптимальніше використовувати визначення інтелектуальної власності яке запропонували Л. Б. Гальперіна і Л. А. Михайлова: «Інтелектуальна власність – це умовне поняття, яке використовується для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної, насамперед творчої діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу» [1, ст. 37].

Сучасні світові тенденції розвитку економіки, науки, технологій здійснюють все більший вплив на нашу країну. Тому одним з головних стратегічних завдань нашої держави є виведення власного виробництва та промисловості на новий інноваційний прогресивний рівень для одержання вітчизняної конкурентоспроможної продукції.

Невміння перетворювати інтелектуальний потенціал в активи (ліцензії, права інтелектуальної власності та бренди) придбало характер однією з основних проблем інноваційної сфери України. Проте, позитивний кінцевий результат інвестиційно-інноваційної діяльності в країні на пряму залежить від швидкості вирішення основних проблем комерціалізації інтелектуальної власності.

В Україні були внесені істотні організаційні зміни у процес економічних і соціальних відносин. Багато в чому досі заново вибудовується ряд виробничих і правових відносин. Відбулися значні зміни в законодавчій базі з питань створення, використання та охорони результатів інтелектуальної діяльності.

Ймовірно, через недостатню вивченість залишається нерозв'язним парадокс ситуації, що склалася в даний час та з якою стикається чимало фірм, що полягає в тому, що навіть при подоланні фінансових проблем і наявній ринковій потребі на інтелектуальну власність (ІВ), її комерціалізація не просувається. Підприємства в основному розвиваються за наступним ланцюжком: «інвестиції – виробництво продукції на основі розробленої технології». Якщо все-таки говорити про інноваційну політику в країні, то мова повинна йти про комерціалізацію саме інтелектуального продукту.

Які ж труднощі можуть виникнути на шляху комерціалізації інтелектуальної власності? Одна з найважчих проблем обумовлена діючою нормативно-законодавчою базою. При комерціалізації ІВ відбувається перетин наступних нормативних галузей: права, податкового законодавства та бухгалтерського обліку. При цьому, значна частина норм та правил даних сфер знаходяться в дисбалансі одна з одною.

Управління ІВ дозволить збільшити дохід за рахунок монопольного володіння правами на передові технології, підвищити інвестиційну привабливість бізнесу та ділову репутацію підприємства, оптимізувати фінансові потоки і уникнути необґрунтованих витрат на науково-технічну діяльність, розширити інформацію про активи підприємства тощо.

Основні шляхи використання ІВ:

- застосування у власному виробництві;
- передача права користування;
- переуступка прав;
- внесок у статутний капітал.

На всіх етапах потрібні зусилля і знання цілого ряду фахівців у таких різних областях, як право, патентний захист, оцінка, маркетинг, податкове забезпечення, економіка та фінанси. Фахівців, як правило, не вистачає.

Трохи конкретизуємо види комерціалізації ІВ, які використовуються для практичної діяльності підприємств. Перший необхідний захід – виявлення та ідентифікація ІВ. Другий крок – введення ІВ до складу майна підприємства.

Розглянемо використання ІВ в сучасній практиці у складі майна у вигляді постановки нематеріальних активів на баланс. Тут, як правило, виникають дві колізії, безоплатне отримання об'єктів ІВ і створення їх власними силами. При безоплатному отриманні об'єктів ІВ податок на прибуток виникає, а це додаткові витрати, і в більшості випадків означає, що у підприємства немає стратегії роботи з науково-технічною документацією (НТД). Інші шляхи формування нематеріальних активів - створення об'єктів ІВ власними силами або із залученням третіх осіб, придбання у фізичних чи юридичних осіб патенту за договором про уступку. За умови купівлі інтелектуального продукту за патентом вартість цих активів покладається на витрати підприємства на дану операцію, тому і податки на дану операцію не нараховуються. При придбанні прав на об'єкти ІВ у фізичної особи виникає податок на доходи фізичних осіб, який підприємство перераховує державі як податковий агент.

Особливий інтерес для підприємств становить створення об'єктів ІВ своїми силами або із залученням сторонньої організації. В даному випадку створюється первісна вартість нематеріальних активів, до складу якої підприємство включаю всі фактично понесені і підтверджені витрати на патентні дослідження, оплату праці співробітників, що виконують службові завдання, оплата мита тощо. Також підприємство, яке створило об'єкт ІВ, може отримувати додатковий дохід від використання виключних прав. В більшості випадків під

цей дохід неможливо сформувати видаткову частину, в результаті виникає податок на прибуток. Багатьом керівникам це не подобається, але ж підприємство фактично отримує прибуток, нічого не витративши – просто поступившись права на об'єкт ІВ, який вже не використовується у власному виробництві. А прибуток все ж – це джерело розвитку та формування прогресивної науково-технічної бази.

У процесі комерціалізації ІВ можлива оптимізація інших податків, наприклад, авторські винагороди. Припустимо, патент оформлений на підприємство. Автор має право на винагороду, розмірну вигоді незалежно від того, використовує підприємство його винахід чи ні. Є наступні види авторських винагород: за створення об'єктів ІВ (заохочувальну), за використання у власному виробництві і за кожен факт продажу ліцензії. Якщо об'єкт стоїть на балансі, витрати на винагороду визнаються витратами, що зменшують дохід.

Крім авторських, у фінансовій практиці використовуються винагороди за сприяння створенню та використанню об'єктів промислової власності. Сприяння можуть здійснювати будь-які особи, які визначені наказом.

Володіння ІВ необхідно багатьом підприємствам як з точки зору захисту своїх прав і врегулювання спірних питань, так і з точки зору оптимізації податків. Чому ж багато керівників не використовують цей інструмент у своїй практичній діяльності? Причин багато і однозначної відповіді немає. Швидше за все, якщо керівники підприємства вважають, що вони чудово обходяться без формалізації результатів інтелектуальної діяльності і без введення їх в господарський оборот – можливо, вони просто не вміють працювати з таким інструментом. Комерціалізація ІВ передбачає певну аналітичну роботу і тут доречно така аналогія: щоб віртуозно виконати музичний твір, недостатньо купити скрипку – треба ще вміти на ній грати. Багато чого, звичайно, залежить від ситуації на підприємстві, від планів по використанню об'єктів ІВ, від стратегії розвитку.

Але багато залежить і від гармонізації законодавчої та податкової бази, від просвітницької та освітньої практики, від бажання учасників економічної діяльності виробляти конкурентоспроможну продукцію і вважатися однією з великих світових держав з високим інтелектуальним потенціалом.

Основні групи проблем регулювання відносин, пов'язаних з комерціалізацією результатів інтелектуальної власності, можна звести до наступних:

1. Проблеми впорядкування відносин при створенні об'єктів ІВ н.
2. Проблеми, які виникають при купівлі та оплаті прав на використання об'єктів ІВ, які були створені за межами підприємства.
3. Проблеми, які пов'язані із правовою охороною та судовим захистом ІВ (оформлення охоронних документів та охорона ІВ в режимі промислової власності; охорона результатів ІВ в режимі авторського права; використання результатів ІВ в режимі «ноу-хау»; охорона ІВ в режимі «конфіденційної інформації» (комерційної таємниці). Вирішення цих проблем, а також проблем боротьби з «піратством» і промисловим шпигунством набуває з розвитком ринкових відносин все більшої гостроти, і тому буде вимагати до себе все більшої уваги.
4. Проблеми, пов'язані з комерційним використанням інтелектуальної власності
5. Проблеми, пов'язані з фінансово-економічними питаннями використання ІВ.

Розглядаючи регіональний аспект проблем комерціалізації результатів ІВ, виникають наступні проблемні питання:

- відсутність попиту;
- відсутність в регіоні низки ключових організацій інноваційної інфраструктури (високотехнологічних бізнес-інкубаторів, галузевих технопарків, національних науково-виробничих центрів, венчурного фонду, центрів прототипування і промислового дизайну);
- слабкість коопераційних зв'язків між науковими, освітніми, інноваційними організаціями та виробничими підприємствами;
- відсутність координації елементів регіональної інноваційної системи, що перешкоджає інтеграції фінансових, інтелектуальних та організаційних ресурсів;

- низький рівень інформаційної доступності інноваційної сфери, насамперед, брак інформації про нові технології і потенційних ринках збуту наукомісткої продукції, про об'єкти вкладення венчурного капіталу;
- недостатній рівень розвитку малого та середнього інноваційного підприємництва і його участі в кооперації з великим бізнесом;
- низький рівень ефективності стимулювання інноваційної діяльності та державної підтримки науково-технічних розробок;
- слабка підготовка керівників інноваційно-орієнтованих підприємств з питань ефективного використання сучасних інструментів інноваційного менеджменту та методів просування наукомісткої продукції на вітчизняному та зовнішньому ринках.

Значне число науково-дослідних організацій не володіє необхідними науковими компетенціями в силу тривалої відсутності замовлень, стабільного фінансування і розпаду творчих колективів.

У ринкових умовах господарювання, коли Україна тільки виходить на шлях інноваційного прориву, використання досвіду зарубіжних країн сприятиме вдосконаленню процесу комерціалізації інновацій та побудови інноваційної економіки. У табл. 1 наведено досвід комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності за кордоном.

Головною ланкою взаємодії є підприємство, інші учасники також взаємозалежні один з одним, але цей зв'язок проявляється опосередковано і є другорядним, даний аспект необхідно враховувати при виробленні рішення проблем комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності.

Таблиця 1

Досвід комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності за кордоном

<i>Проблема комерціалізації інновацій</i>	<i>Можливий варіант рішень</i>	<i>Інструментарій</i>	<i>Реалізовано в країнах</i>
Фінансове забезпечення	Удосконалення державної фінансової підтримки НДДКР	Державне кредитування, державні гарантії на отримання банківських кредитів, податкові пільги, прискорена амортизація, експортно-імпортні квоти на підтримку національного наукоємного продукту та ін.	США, Італія, Бельгія, Англія, Швеція, Канада
	Стимулювання приватних інвестицій	Створення патентних та венчурних компаній	США, Швеція
	Підтримка національних виробників інновацій	Підтримка програми розвитку національних брендів, підтримка малого та середнього інноваційного бізнесу та ін.	США, ЕС
	Відбір високорентабельних інновацій для комерціалізації	Відбір і розробка механізму інноваційного посередництва між розробниками інновацій та бізнесом	
Організаційне забезпечення	Стимулювання діяльності НДІ та вчених	Розвиток системи кластерних наукових об'єднань, системи технопарків	ЕС
	Інтеграція політики в галузі науки і технологій з промисловою політикою	Створення і розвиток нових холдингових компаній	Німеччина
	Підтримка державою громадських і приватних ініціатив	Державна підтримка обміну персоналом, розвиток приватно-державного співробітництва	Австрія, Німеччина

Продовження таблиці 1

<i>Проблема комерціалізації інновацій</i>	<i>Можливий варіант рішень</i>	<i>Інструментарій</i>	<i>Реалізовано в країнах</i>
Нормативно-правове забезпечення	Стимулювання вчених у трансфері інновацій	Право володіння акціями в створюваних компаніях за умови збереження статусу вченого в ДержНДІ не менше 6 років	Німеччина, Італія, Франція
		Право вчених ДержНДІ займатися підприємництвом	Франція
		Звільнення від оподаткування надходжень від роялті	Ірландія
Закріплення права власності на результати наукової діяльності	Закріплення за організацією-роботодавцем юридичних прав на створення науковцями інновацій		Австрія, Німеччина, США
	Змішана форма власності поруч з виключним правом власності, яке надається вченому		Фінляндія, Швеція, Італія, Греція
Контроль за використанням державних витрат на НДДКР	Можливість вкладення бюджетних ресурсів в створення інноваційних компаній		Бельгія, Німеччина, Франція, США

Розробимо механізм, на якому базуватиметься вироблення рішень по вищевикладеним проблемам. Схематично даний механізм представлений на рисунку 1.

Визначення проблеми є початковим етапом, на якому розглядаються базові фактори, що впливають на подальший вибір альтернатив. Перш за все, відбувається визначення області та основних суб'єктів процесу комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. Таким чином, кожна проблема може лежати, як тільки в технічній, фінансовій, соціально-правовій сфері, так і відчувати вплив двох і більше областей. Що стосується учасників, то в спрощеному випадку можливий розгляд двох головних сторін процесу, тобто зв'язку підприємства і одного з шести інших суб'єктів. Для аналізу ж усіх сторін проблеми варто враховувати дії другорядних учасників, які побічно впливають на головних суб'єктів.

Після визначення вищевказаних аспектів проводиться розробка варіантів вирішення проблеми, при цьому можливе застосування зарубіжного досвіду в частині альтернативних варіантів і вибору інструментарію.

У залежності від області, учасників та отриманих варіантів виділяються основоположні критерії, за якими буде проводитися надалі оцінка ефективності рішення, а також пропонується інструментарій, який використовується при рішенні.

Далі проводиться аналіз можливих ризиків реалізації тих чи інших рішень і розраховується ймовірність успішного результату.

Так як кожен варіант містить в собі різний набір переваг і недоліків (які тим не менш можуть перетинатися), то з урахуванням раніше виявлених критеріїв проводиться оцінка і визначається найбільш прийнятний в поточній ситуації варіант.

Обраний варіант включається в стратегію підприємства і приймається до реалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, можна зробити висновок, про те, що будь-яка проблема комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності може бути вирішена шляхом знаходження компромісу між сторонами, з урахуванням



Рис. 1. Механізм вирішення проблем комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності

законодавчої бази, яка діє в країні, вибору основоположних критеріїв, оцінки ефективності і ризиків ряду запропонованих варіантів. Кожне пропонуване до наступної реалізації рішення повинно бути закріплене документально на підприємстві і мати кореляцію з основною стратегією розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гальперин Л. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа / Л. Гальперин, Л. Михайлова // Советское государство и право. – 1991. – №12. – С. 37.
2. Денисюк В. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт: проблеми і перспективи / В. Денисюк // Вісник НАН України. – К., 2006. – №5. – С. 39 – 52.
3. Дмитрів К.І. Економічне оцінювання об'єктів інтелектуальної власності підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / К.І. Дмитрів; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2012. – 25 с.
4. Єременко А.В. Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності в умовах інтернаціоналізації світової економіки // матер. виступів ІХ Міжнар. наук.- практ. конф. [«Актуальні проблеми інтелектуальної власності»] (Алушта, 5–9 вересня 2005). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centr-k.com.ua/ua/publications/problemikommercializacii-intellektualnoy-sobstvennosti-v-usloviyah-internacionalizacii-mirovoy-ekonomiki.html>.
5. Ніколаєнко Ю.В. Основи економічної теорії: підручник // Ю.В. Ніколаєнко. – К., 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/OsnEkTeor/Oet01-05/5301.htm>.
6. Орлюк О.П. Економіко- правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: монографія / О.П. Орлюк, О.Б. Бутнік-Сіверський, С.Ф. Ревуцький, В.І. Нежиборець, Л.Ю. Федченко та ін.– К.: НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. – 372 с.
7. Промислова власність в цифрах: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за 2011 р.– К., 2012. – 56 с.

8. Руда Г.В., Маринець О.М. Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності університетів / Руда Г.В., Маринець О.М. // Збірник наукових праць Національного університету Львівська політехніка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16033/1/29-Ruda-198-203.pdf>.
9. Рудь Н. Економічне обґрунтування наукових розробок: навч. посіб. // Н. Рудь. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. – 196 с.
10. Коммерциализация интеллектуальной собственности: понятие, сущность и формы (лицензия, франшиза, лизинг, инжиниринг, ноу-хау, реклама) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amp177.spb.ru/publications/46-kommertsializatsiya-intellektualnoi-sobstvennosti-ponyatie-sushchnost-i-formy-litsen>.
11. Способы коммерциализации интеллектуальной собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eclib.net/58/32.html>.
12. Дегтяр А. О. Зарубіжний досвід державного регулювання процесу комерціалізації інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / А. О. Дегтяр, М. В. Гончаренко // Державне будівництво. – 2013. – № 2. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/01.pdf>.
13. Новосельцев О. Проблемы и практика коммерциализации интеллектуальной собственности // Технологический бизнес (Интернет-журнал). – Вып. 8. – 2000. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.techbusiness.ru/tb/page08.htm>.

References:

1. Galperin, L. (1991) *Intellektualnaya sobstvennost: sushchnost i pravovaya priroda. Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 12, 37 [in Ukrainian].
2. Denisyuk, V. (2006) *Kommercializatsiya rezultatov naukovykh doslidnykh robot: problemi i perspektivi. Visnik NAN Ukraini*, 5, 39–52 [in Ukrainian].
3. Dmitriv, K.I. (2012) *Ekonomichne ocynuvannya obektiv intelektualnoi vlasnosti pidpriemstv. Nac. un-t "Lvivska politehnika". L'viv*, 25 [in Ukrainian].
4. Eremenko, A.V. (2005) *Problemi komercializatsii intelektualnoi vlasnosti v umovah internacionalizatsii svitovoi ekonomiki. Mater. vystupiv IX Mizhnar. nauk.- prakt. konf. ["Aktualni problemi intelektualnoi vlasnosti"] (Alushta, 5–9 veresnya 2005)*. [Electronic resource]. – Access mode: <http://centr-k.com.ua/ua/publications/problemikomercializatsii-intellektualnoy-sobstvennosti-v-usloviyah-internationalizatsii-mirovoy-ekonomiki.html>. [in Ukrainian].
5. Nikolaenko, Y.V. (2003) *Osnovi ekonomichnoi teorii* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ebk.net.ua/Book/OsnEkTeor/Oet01-05/5301.htm>. [in Ukrainian].
6. Orlyuk, O.P. (2006) *Ekonomiko-pravovi problemi v sferi intelektualnoi vlasnosti. NDI intelektualnoi vlasnosti APn Ukraini*, 372 [in Ukrainian].
7. *Promislova vlasnist v cifrah: Pokazniki diyalnosti Derzhavnoi sluzhbi intelektualnoi vlasnosti Ukraini ta Derzhavnogo pidpriemstva «Ukrainskij institut promislovoi vlasnosti» za 2011 r. (2012)*, 56 [in Ukrainian].
8. Ruda, G.V. & Marinec, O.M. *Problemi komercializatsii intelektualnoi vlasnosti universitetiv. Zbirnik naukovih prac Nacionalnogo universitetu Lvivska politehnika*. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16033/1/29-Ruda-198-203.pdf> [in Ukrainian].
9. Rud, N. (2008) *Ekonomichne obgruntuвання naukovih rozrobok: navch. posib. Luck: RVV LDTU*, 196 [in Ukrainian].
10. *Kommercializatsiya intelektual'noy sobstvennosti: ponyatiye, sushchnost' i formy (litsenziya, franshiza, lizing, inzhiniring, nou-khau, reklama)* [Electronic resource]. – Access mode: <http://amp177.spb.ru/publications/46-kommertsializatsiya-intellektualnoi-sobstvennosti-ponyatie-sushchnost-i-formy-litsen> [in Russian].
11. *Sposoby kommersializatsii intelektual'noy sobstvennosti* [Electronic resource]. – Access mode: <http://eclib.net/58/32.html> [in Russian].
12. Dehtiar, A. O. & Honcharenko, M. V. (2013). *Zarubizhyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання protsesu komercializatsii intelektualnoi vlasnosti. Derzhavne budivnytstvo*, 2 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2013-2/doc/4/01.pdf> [in Ukrainian].
13. Novoselcev, O. (2000) *Problemy i praktika komercializatsii intelektualnoi sbstvennosti. Tehnologicheskii biznes* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.techbusiness.ru/tb/page08.htm> [in Russian].

BILIOUS Svitlana Petrivna,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Management and Economic Security,
Cherkassy National University named after Bogdan Khmelnytsky,
Cherkassy, Ukraine
lyampochka@ukr.net

COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL PROPERTY

Abstract.

Introduction. *The transition of Ukraine to the information society requires a constructive rethinking of the role of intellectual property, which acts as the driving force behind the creation of competitive advantages and the formation of the potential of industrial and economic relations at the national and international levels.*

In many cases, market relations are not capable of ensuring the transformation of the results of innovation activity into goods. Therefore, in the given conditions, effective state regulation of the commercialization of intellectual property objects becomes the first place.

Purpose. *The purpose of this work is to study the processes of commercialization of intellectual property and the possibility of adapting foreign experience to the realities of today's Ukraine.*

Methods. *Theoretical analysis and graphical method.*

Results. *In accordance with the main goal in the work the following issues are considered: various scientific approaches to the definition of the concept of "intellectual property" are investigated; considered the main ways of using intellectual property; highlighted and analyzed the main groups of problems of regulation of relations connected with the commercialization of the results of intellectual property; the experience of foreign countries regarding the commercialization of the results of intellectual property was considered, namely, the main problems of this process were identified, possible solutions were proposed and the main toolkit used in the settlement of these problems was identified; The mechanism for the development of solutions based on the problems described in the work will be based and presented in a schematic form.*

Originality. *The experience of commercialization of the results of intellectual activity abroad is generalized. The mechanism of solving the problems of commercialization of the results of intellectual activity is proposed.*

Conclusions. *Thus, we can conclude that any problem of commercialization of intellectual property objects can be solved by finding a compromise between the parties, taking into account the legislative framework operating in the country, the choice of fundamental criteria, the assessment of the effectiveness and risks of a number of proposed options. Every solution proposed for the next implementation must be documented in the enterprise and have a correlation with the main development strategy.*

Keywords: *intellectual property, innovation, commercialization, intellectual activity, intellectual product.*

Одержано редакцією: 27.11.2017
Прийнято до публікації: 11.12.2017

УДК 332.133.6

БІТЮК Інна Миколаївна,
старший викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна
inna.holomeniuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті виділено проблеми бізнес-інкубування в контексті формування та розвитку бізнес-простору регіонів України за характерними ознаками: кадрова, функціональна, фінансова, нормативно-правова та теоретико-методологічна та наведена їх характеристика. Досліджено стан та перспективи розвитку некомерційних бізнес-інкубаторів. Наведено вигоди для регіону від створення некомерційних бізнес-інкубаторів які відіграють важливу роль у становленні та вдосконаленні малого та середнього бізнесу. Досліджено питання законодавчої бази функціонування бізнес-інкубаторів та виявлено проблематику. Розглянуто концепцію бізнес-інкубування в Україні на засадах удосконалення регіональної політики підтримки малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: *бізнес-інкубатор; регіональна політика; некомерційні бізнес-інкубатори; концепція бізнес-інкубування; проблеми бізнес-інкубування; регіональний бізнес-простір.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіка регіонів України схильна до значних змін, обумовлених процесами глобалізації, поглиблення міжнародного поділу праці, підвищенням відкритості економік, зростанням ролі інновацій та технологій,

людського капіталу та інформації, прагненням до інноваційного розвитку. Інкубація бізнесу є одним з інфраструктурних механізмів підтримки підприємництва, розрахованих на довгостроковий період. Бізнес-інкубатори допомагають створенню та розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема створення та функціонування бізнес-інкубаторів на сьогоднішній день є доволі актуальною та знайшла своє відображення у працях науковців. Різні аспекти бізнес-інкубування висвітлені у працях Б. В. Гречаника, Р. М. Бойсука, Л. М. Васильєвої, А. Б. Немченка, В. Ю. Філіпова та ін.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження проблем функціонування бізнес-інкубаторів в рамках державної регіональної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівнюючи закордонний та вітчизняний досвід функціонування бізнес-інкубаторів, можна чітко відмітити великі диспропорції у кількості діючих бізнес-інкубаторів. В Україні даний показник є значно меншим ніж закордоном та становить близько 70, які нажалі являють собою переважно неприбуткові організації. Проте, лише близько 15 з них можна назвати ефективно діючими та прибутковими. До прикладу таких бізнес-інкубаторів можна віднести «Львівська політехніка», «Білоцерківський бізнес-інкубатор», «Івано-франківський бізнес-інкубатор», «Харківські технології» та інші.

В Україні перші бізнес-інкубатори були створені наприкінці 90-х років ХХ ст., основною метою діяльності яких було навчання суб'єктів підприємницької діяльності основам маркетингу, бізнес-планування, менеджменту, стратегічного управління тощо. У рамках Програми розвитку бізнес-інкубаторів в Україні першими були створені такі бізнес-інкубатори як «Харківські технології», бізнес-інкубатор «Херсонської промислової палати» та бізнес-інкубатор Об'єднаного профкому Чорнобильської АЕС у м. Славутич. При цьому Програма розвитку бізнес-інкубаторів в Україні була профінансована Агентством міжнародного розвитку США (USAID) [2].

розвиток концепції бізнес-інкубування в Україні на засадах удосконалення регіональної політики підтримки малого та середнього бізнесу можна відобразити у вигляді наступної схеми (рис. 1).



Рис. 1 Концепція бізнес-інкубування в Україні на засадах удосконалення регіональної політики підтримки малого та середнього бізнесу

Враховуючи тенденції розвитку бізнес-інкубаторів, можна відзначити, що в Україні відзначається інтерес до ідеї реалізації некомерційних бізнес-інкубаторів. Як показує практика, можливе вирішення ряду проблем з використанням таких некомерційних бізнес-інкубаторів. Наприклад, збільшення зайнятості населення та певних груп (біженців, колишніх військовослужбовців, молоді та інших) шляхом реалізації спеціальних програм; раціональне і ефективне використання муніципальних інвестиційних фондів для мікрокредитування і муніципальних площ під малий бізнес. У регіонах з допомогою бізнес-інкубаторів намагаються вирішувати задачі розміщення муніципального замовлення та проведення тендерів, а також цілеспрямованого розвитку малого бізнесу в пріоритетних для міста напрямках, прозорості фінансових потоків. Розглядається можлива роль бізнес-інкубатора як гаранта та поручителя за своїх клієнтів в лізингових і кредитних програмах. Велика увага приділяється можливостям використання інновацій для підвищення конкурентоспроможності продукції малих підприємств на українському ринку, а також проблемам навчання та консультування.

Проте, у цьому питанні відсутній системний підхід, немає таких ключових заходів та принципів складових:

- заходів регіональної політики;
- загальної стратегії;
- цільових проектів та планів.

Такий системний підхід дозволив би діючим бізнес-інкубаторам – як звичайним так і спеціалізованим – більш ефективно працювати з муніципальними органами за єдиними програмами підтримки підприємств.

Існуючих в Україні ситуацію з бізнес-інкубуванням частково можна представити, розглянувши на прикладі некомерційних бізнес-інкубаторів, що зосереджені на ІТ-проекти [6].

Так, наприклад, в 2016 році в м. Києві відкрився некомерційний бізнес-інкубатор ІТ-проектів «1991 OpenDataIncubator». Проект було реалізовано громадською організацією SocialBoost за підтримки Western NIS EnterpriseFund, компанії «Майкрософт Україна» та Уряду України. Метою створення проекту є трансформувати великі обсяги відкритих державних даних у ресурс для створення стартапів, що надають сервіси українським компаніям, громадянам та державним органам. Проект покликаний інформатизувати такі сектори економіки як енергетику, агробізнес, інфраструктурні проекти, державні послуги для громадян, налагодивши взаємодію ІТ-розробників, аналітичних центрів та громадських організацій з органами державної влади. Ставши учасником інкубатора, стартап отримує можливість працювати над своїм проектом в офісі А-класу в центрі Києва, прямий контакт з українськими державними структурами всіх рівнів, безкоштовно пройти двомісячну інкубаційну програму, скористатися технологічною підтримкою програми Microsoft Bizspark, отримати доступ до кращих інвесторів. Інкубатор «1991 OpenDataIncubator» включає в себе такі компоненти:

1. Галузеві рішення (для інфраструктури, агро, енергетики);
2. Електронні послуги (для населення);
3. Аналітичні системи (для міністерств і органів влади);
4. Smart-city рішення (для місцевих адміністрацій) [7].

До позитивних прикладів діючих ІТ бізнес-інкубаторів України можна віднести:

- Бізнес-інкубатор HarryFarm створений у 2012 році. До основних функцій даного бізнес-інкубатору є надання послуг бізнес-девелопменту для стартап-команд чи компаній. Другорядними функціями є супровід компаній та залучення інвестицій для реалізації проектів компаній;
- Бізнес-інкубатор GrowthUp створений у 2010 році. Даний бізнес-інкубатор орієнтований на технологічні стартапи. Основною ціллю діяльності бізнес-інкубатора є дання інформаційних послуг на початковому етапі запуску бізнесу;
- Бізнес-інкубатор WannaBiz створений у 2012 році. Основною метою діяльності є допомога перспективним та інноваційним проектам в сфері ІТ-технологій. До мотиву діяльності бізнес-інкубатора можна віднести формування стартап-екосистеми в Україні;

- Бізнес-інкубатор Polytesco створений в 2013 році. Метою діяльності бізнес-інкубатору є підтримка студентської підприємницької ініціативи в галузі ІТ [6].

Разом з тим, функціонування бізнес-інкубаторів в регіональному бізнес-просторі закордоном та зокрема в Україні супроводжуються низкою проблем:

- Недолік науково-методичного забезпечення бізнес-інкубування в Україні. До теперішнього часу не розроблені основоположні законодавчі та нормативні акти, що чітко визначають правовий статус бізнес-інкубатора, принципи його функціонування, взаємовідносини з власником приміщень, органами влади, підприємницьким співтовариством;
- Забезпечення нежитловими приміщеннями, що задовольняють необхідні вимоги, для розміщення бізнес-інкубаторів. Потрібно опрацювати питання законодавчого забезпечення надання бізнес-інкубаторами та бізнес-інкубаторів приміщень та майна на пільгових умовах з метою розвитку малих підприємств – клієнтів інкубатора;
- При відборі підприємців в бізнес-інкубатор діють досить жорсткі якісні умови відбору. При цьому бізнес-інкубатор не може дати сто відсоткової гарантії швидкого успіху підприємців у бізнесі, а лише є надійним способом організації бізнесу та підтримкою для підприємця;
- Реалізація принципу комплексності у вирішенні завдання збільшення числа малих підприємств. Здійснення комплексу законодавчих і організаційних заходів відносно створення єдиної системи безперервного циклу вирощування малих підприємств та їх подальшого розвитку від бізнес-інкубатора до технопарку, а потім територіального кластера, економічної зони тощо;
- Відсутність системи підготовки кадрів та недостатній рівень кваліфікації персоналу бізнес-інкубаторів. Фахівцями в області бізнес-інкубування, керівниками створюваних інкубаторів єдиногласно відзначається відсутність системи підготовки кадрів для бізнес-інкубаторів, в першу чергу управлінського персоналу, а також фахівців в області низьких перспективних напрямків, що сприяють успішному виведенню підприємств на ринок.

Особливим питанням постає підготовка кадрів не тільки для самих інкубаторів, але і для малих та середніх інноваційних компаній, що знаходяться в ньому.

- Недостатність досвіду розвитку бізнес-інкубаторів та управління ними на муніципальному та регіональному Рівні. Ще одне завдання: на системній основі здійснювати підготовку кадрів для регіональних органів влади, місцевого самоврядування з метою поширення передового досвіду розвитку бізнес-інкубування;
- Створення бізнес-інкубаторів на базі ВНЗ, наукових інститутів, великих промислових підприємств;
- Вирішення перерахованих вище проблемних питань створює передумови для інтенсифікації створення мережі бізнес-інкубаторів, забезпечуючи спочатку комфортні умови для реалізації регіональних проектів у сфері бізнес-інкубування.

Однак крім цих питань останнім часом все більше озвучуються проблеми, що виникають при безпосередньому створенні інкубаторів бізнесу, що стосуються власне управління інкубатором, вимог і принципів відбору підприємств, асортименту надаваних послуг та ін.

Вже на етапі будівництва/реконструкції будівлі для розміщення інкубатора необхідно приймати рішення по кожному з них.

- Управління бізнес-інкубатором. Статус, Функції, обов'язки керуючої компанії;
- Відбір суб'єктів малого підприємництва: принципи, методологія;
- Проблема комплексності послуг. При оцінці ефективності роботи бізнес-інкубатора спостерігається пряма залежність від переліку надаваних їм послуг. У даному випадку сам асортимент послуг безпосередньо залежить від цільового призначення інкубатора, однак наріжним каменем має служити дотримання умови комплексності послуг. Крім традиційних послуг, що надаються, а саме консалтингових, юридичних, бухгалтерських, поштово-секретарського обслуговування та ін., обов'язковим має бути наявність навчальної складової;
- Страхування майна бізнес-інкубатора

Така проблематика ускладнює результативність дій влади та освітніх установ в форматах прийняття управлінських рішень, залучення новітніх механізмів та інструментів регіональної політики.

Вирішення перерахованих вище проблемних питань створює передумови для інтенсифікації створення мережі бізнес-інкубаторів, забезпечуючи спочатку комфортні умови для реалізації регіональних проектів у сфері бізнес-інкубування.

Однак крім цих питань останнім часом все більше озвучуються проблеми, що виникають при безпосередньому створенні інкубаторів бізнесу, що стосуються власне управління інкубатором, вимог і принципів відбору підприємств, асортименту надаваних послуг та ін.

Дослідивши український досвід бізнес-інкубування, виявлено проблеми, які ми систематизували та визначили наступним чином (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні проблеми бізнес-інкубування в регіональному просторі України

<i>Характер проблеми</i>	<i>Зміст проблеми</i>
Теоретико-методологічна	Відсутність єдиного понятійно-категоріального апарату; Недосконалість існуючої організаційно-правової та методичної бази функціонування бізнес-інкубаторів в нових умовах;
Нормативно-правова	Правова невизначеність статусу бізнес-інкубатора; Невирішеність питання по статусу, функціям, правам та обов'язкам керуючої компанії і взаємовідносин з власником;
Фінансова	Необхідність фінансової підтримки держави для створення бізнес-інкубатора; Нерозвиненість довгострокового кредитування малого та середнього бізнесу; Не вигідні умови кредитування для суб'єктів малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах України;
Функціональна	Відсутність чіткого механізму оновлення обладнання бізнес-інкубатора; Відсутність інфраструктурних механізмів підтримки підприємства, яке вже вийшло із бізнес-інкубатору;
Кадрова	Відсутність системи підготовки висококваліфікованих кадрів для роботи в бізнес-інкубаторі (адміністрація, консультанти, експерти); Кадрове забезпечення інкубованих малих підприємств і навчання підприємців; Підвищення кваліфікації державних службовців і співробітників організацій, що підтримують підприємництво.

*Складено за [1]

Проте, наведені вище проблеми бізнес-інкубування в регіональному просторі можна вирішити в рамках державної регіональної політики підтримки малого та середнього бізнесу. Адже, процеси бізнес-інкубування є базисом при розробці заходів щодо підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу регіону.

Крім наведеної проблематики, слід звернути увагу на законодавче забезпечення бізнес-інкубаторів в Україні. Так, на жаль, в законодавстві України не має чіткого визначення поняття «бізнес-інкубатор». В Господарському кодексі України, враховуючи всі зміни та доповнення, взагалі не згадаються такої організації або навіть поняття «бізнес-інкубатор» [3].

Також на сьогоднішній день не прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму розвитку малого і середнього підприємництва на 2014 – 2024 роки», де можна було б прописати роль бізнес-інкубаторів в розвитку малого та середнього бізнесу [5].

Розробка Типового положення про бізнес-інкубатор була б конкретним практичним кроком зі створення сприятливих умов для розвитку мережі бізнес-інкубаторів в Україні. Вдосконалення законодавчої бази щодо регулювання діяльності малого та середнього бізнесу це одна з умов успішного його розвитку.

Теоретико-методологічні проблеми бізнес-інкубування істотно заважають вирішенню організаційно-правових питань діяльності бізнес-інкубатора.

Формування та розвиток бізнес-інкубаторів в Україні на даному етапі можливе лише за фінансової підтримки держави. При розподілі коштів бюджету на розвиток і підтримку бізнесу потрібно враховувати не тільки прямі доходи від бізнес-інкубатору, але й інші кошти, що надходять від отриманих податків.

Нагальними є питання пріоритетних напрямів діяльності бізнес-інкубаторів та параметри відбору підприємств, що входять до бізнес-інкубатору. Хоча головним параметром при прийнятті підприємств є рівень інноваційності підприємства.

Потрібно враховувати потребу у високо кваліфікаційних кадрах, які зможуть виконувати покладені на них функції щодо надання допомоги підприємцям малого та середнього бізнесу. Завдання підбору висококваліфікаційних кадрів ускладнюється низькою заробітною платою державних службовців в порівнянні з комерційними структурами. Крім того потрібно вирішити питання з підбору кадрів по навчанню підприємців в бізнес-інкубаторі [4].

Також проблемою є подальша доля підприємства після його виходу їх з бізнес-інкубатора. Більшість зарубіжних інкубаторів функціонують у складі технопарків, промислових зон. В Україні число технопарків, що мають у складі бізнес-інкубатори, порівняно невелике. Необхідно створювати і розвивати спеціальні виробничо-технологічні зони на базі діючих підприємств.

Представлені вище проблемні питання є достатньо різними і за рівнем, на якому можливе їх успішне вирішення, і за значенням. Тим не менше, тільки комплексне вирішення їх, а також і безлічі інших, які безсумнівно будуть виникати в процесі створення кожного окремого інкубатора, зможуть гарантувати ефективність запровадження та функціонування в Україні цілої мережі нових інкубаторів бізнесу.

Для вирішення проблем бізнес-інкубування необхідно створити ефективну систему управління діяльністю бізнес-інкубатора, яка дозволить уникнути багатьох помилок при веденні бізнесу в період становлення підприємств в ринкових умовах господарювання з мінімальними втратами для бізнесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, було розглянуто вітчизняний досвід бізнес-інкубування. Були виявлені особливості протікання цього процесу, відзначені існуючі проблеми, що перешкоджають стабільному і ефективному функціонуванню структури бізнес-інкубатора, які потребують вирішенню як на державному рівні, так і на рівні керівництва самих бізнес-інкубаторів.

Вивчення і використання міжнародного досвіду бізнес-інкубування з урахуванням особливостей економічного і політичного стану в Україні може зіграти важливу роль у становленні та вдосконаленні малого та середнього підприємництва, удосконаленні заходів та пріоритетів регіональної політики, формуванні і функціонуванні цивілізованої ринкової системи господарювання нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Бітюк І.М. Регіональні бізнес-інкубатори як інструмент підтримки малого підприємництва України / І.М. Бітюк // Вісник Донецького університету економіки та права : зб. Наук. Праць / Ред. кол. : В. К. Мамутов, О. І. Амоша, А. Я. Берсуцький та Ред. ; гол. Ред. А. Я. Берсуцький. – Артемівськ : ДонУЕП, 2015. – № 2. – с. 189-195.
2. Голощапова О. Ринок інноваційних технологій в Україні : вивчення світового досвіду з метою його застосування у вітчизняних умовах / О. Голощапова // Економіст. – 2007. – № 2. – С. 32–35.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Зикова Г. С. Особливості розвитку підприємницької діяльності регіону в сучасних умовах / Г. С. Зикова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2009. – № 2 (16). – С. 125–130.
5. Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014 – 2024 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>
6. Порівняльний аналіз функціонування найбільш затребуваних ІТ бізнес-інкубаторів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tempus.nung.edu.ua/uk>
7. 1991 Open Data Incubator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1991.vc/>

References:

1. Bityuk, I.M. (2015) Regional Business Incubators as a Tool for Small Business Enhancement in Ukraine *Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava : zb. Nauk. Prats'*, 2, 189-195 [in Ukrainian].
2. Goloshapova, O. (2007) The Market of Industrial Technologies in Ukraine: Study of the World Consciousness for the Purpose of Its Owning in the Domestic Intellectual Property. *Ekonomist*, 2, 32-35 [in Ukrainian].
3. Commercial Code of Ukraine of 16.01.2003 № 436-IV [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
4. Zikova, G.S. (2009) Attribution of the Development of Business Activities in the Field of Modern Intellectual Property *Visnyk Donbas'koyi derzhavnoyi mashynobudivnoyi akademiyi*, 2 (16), 125-130 [in Ukrainian].
5. The Concept of the National Program for the Development of Small and Medium-Sized Entrepreneurship for 2014-2024 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80> [in Ukrainian].
6. Comparative analysis of the most popular IT business incubators in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://tempus.nung.edu.ua/uk> [in Ukrainian].
7. 1991 Open Data Incubator [Electronic resource]. – Access mode: <http://1991.vc/> [in English].

BITYUK Inna Mykolayivna,

Senior Lecturer at the Department of Management and Business Administration

Cherkasy State Technological University

Cherkasy, Ukraine

inna.holomeniuk@gmail.com

**PROBLEMS OF FUNCTIONING OF BUSINESS INCUBATORS:
TOPICAL QUESTIONS OF REGIONAL POLICY****Abstract.**

Introduction. At the present stage of development, the economy of the regions of Ukraine is prone to significant changes due to the processes of globalization, the deepening of the international division of labor, increased openness of economies, the growth of the role of innovation and technology, human capital and information, aspiration for innovation development. Business incubation is one of the infrastructural mechanisms of entrepreneurship support, designed for the long-term period. Business incubators help create and grow small and medium-sized businesses.

Purpose. The purpose of the article is to study the problems of functioning of business incubators within the framework of the state regional policy.

Methods - theoretical analysis, generalization, graphic method.

Results. The article highlights the problems of business incubation in the context of formation and development of business space of regions of Ukraine on the basis of characteristic features: personnel, functional, financial, normative and theoretical and methodological and their characteristics. The state and prospects of development of noncommercial business incubators are investigated. The benefits for the region from creating non-profit business incubators that play an important role in the development and improvement of small and medium-sized businesses are presented. The issue of the legislative framework for the functioning of business incubators was investigated and the problems were identified. The concept of business incubation in Ukraine is considered on the principles of improving the regional policy of supporting small and medium business.

Originality. The concept of business incubation in Ukraine is proposed on the basis of improvement of the regional policy of supporting small and medium business. The main issues of business incubation in the regional space of Ukraine are revealed.

Conclusion. Thus, the domestic experience of business incubation was considered. The peculiarities of the process of this process were revealed, the existing problems that impede the stable and efficient functioning of the business incubator structure, which need to be solved both at the state level and at the level of management of the business incubators, are noted.

Studying and using the international experience of business incubation taking into account the peculiarities of the economic and political situation in Ukraine can play an important role in the establishment and improvement of small and medium-sized enterprises, improvement of measures and priorities of regional policy, the formation and functioning of a civilized market economy system of our state.

Keywords: business incubator; regional policy; non-profit business incubators; concept of business incubation; problems of business incubation; regional business space.

Одержано редакцією: 28.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017

УДК 338.49

ГОЛОВНЯ Юлія Ігорівна,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних
відносин, Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ, Україна
Golovnia_Julia@i.ua

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНУ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

В статті сформульовано та обґрунтовано підходи до визначення сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» відповідно до її функцій. Виділено специфічні ознаки соціальної інфраструктури регіону: комплексність, локальність, ієрархічність, кластерність, агломераційність, цільове призначення, різноманітність послуг, полікомпонентність інституційної складової, залежність темпів розвитку від темпів економічного зростання. На підставі проведених досліджень обґрунтовано пріоритетність проектного, кластерного та агломераційного підходів до розуміння поняття «соціальна інфраструктура регіону».

Ключові слова: інфраструктура, соціальна інфраструктура, інфраструктурні об'єкти, ознаки та показники соціальної інфраструктури регіону.

Постановка проблеми. Проблематика розвитку соціальної інфраструктури відноситься до найважливіших питань сьогодення, оскільки не втрачає своєї актуальності в умовах постійних соціально-економічних дисбалансів. Розширюються потреби населення, для задоволення яких розширюється існуюча та створюється нова мережа об'єктів соціальної інфраструктури.

Аспекти розвитку соціальної інфраструктури характеризуються багатогранністю і є об'єктами вивчення таких наук як соціологія, суспільна географія, регіональна економіка, управління та адміністрування тощо [9]. Проте, серед науковців не існує універсального визначення поняття «соціальна інфраструктура регіону», оскільки різноманітність завдань та способів їх вирішення залежить від обраного напрямку досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення теоретичної сутності соціальної інфраструктури регіону зробили вітчизняні вчені О. М. Алімов, Б. М. Данилишин, А. А. Мазаракі, Л. Л. Ковальська, С. О. Тульчинська, Я. В. Остафійчук, Д. М. Стеченко та інші. Проте, недостатньо вивченими залишаються питання комплексності досліджень поняття «соціальна інфраструктура регіону» в контексті сучасних економічних змін.

Мета та завдання дослідження. В умовах структурних перетворень та децентралізації влади раціональне формування, регулювання і розвиток соціальної інфраструктури є провідним напрямом регіональної політики. Її розвиток сприяє подоланню територіальних диспропорцій та асиметрії у зниженні рівня поляризації при організації життєдіяльності населення та соціально-економічному розвитку [5]. Необхідність врахування усіх вищезазначених ознак при визначенні сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» і обумовили вибір теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціальної інфраструктури регіону сформувалося у 70-х роках ХХ століття на межі галузей соціально-економічних знань сфери нематеріального виробництва. Спочатку соціальна інфраструктура регіону розглядалася як сфера послуг, і лише з часом її виділили у окрему підсистему господарства.

Різнороманітність тлумачень поняття «соціальна інфраструктура регіону» пов'язано з тим, що представники економічної науки виділяють традиційні та сучасні підходи до визначення його сутності, акцентуючи увагу на різних аспектах цієї економічної категорії.

Першим традиційним підходом є комплексний підхід, який визначає соціальну інфраструктуру цілісним об'єктом, який складається з сукупності взаємопов'язаних елементів. Розвиток кожного з елементів соціальної інфраструктури відбувається не ізольовано, а на основі взаємозв'язків як з внутрішнім так і з зовнішнім середовищем.

Діалектичний підхід до розвитку соціальної інфраструктури регіону заснований на методах діалектики, а тому його можна охарактеризувати як загальну філософську основу пізнання процесу розвитку. Цей підхід передбачає використання для визначення перспектив і напрямків розвитку інфраструктури особливих, біполярних методів: загального і часткового, абстрактного і конкретного, головного і другорядного, аналізу і синтезу, необхідного і випадкового, статичного і динамічного, кількості і якості.

Реактивний підхід до аналізу стану та динаміки розвитку соціальної інфраструктури розглядають як реакцію на зміни її внутрішнього і зовнішнього середовища, як результат реагування на імпульси, які надходять і викликають адекватну реакцію. Об'єктам соціальної інфраструктури відводиться пасивна роль. Підхід базується на принципі причинно-наслідкового зв'язку, де причиною є імпульс середовища, а наслідком – реакція соціальної інфраструктури.

Нормативний підхід до розвитку соціальної інфраструктури базується на оцінці відповідності фактично досягнутих показників розвитку законодавчо встановленим соціальним нормам і нормативам. Ці норми і нормативи за своїм економічним змістом «балансують» потреби населення в послугах об'єктів соціальної інфраструктури та ресурсні можливості держави (регіону, громади) щодо фінансування надання цих послуг. Кількісні нормативи мають обмеження в трьох варіантах (максимальні, мінімальні, усереднені за величиною), якісні – виражені законодавчими регламентами, стандартами функціонування об'єктів соціальної інфраструктури конкретної підгалузі [8].

Відповідно до функціонального підходу соціальна інфраструктура визначається як сукупність функціональних сфер (підгалузей), що створюють умови для соціального відтворення суспільства, життєдіяльності населення та якісного вирішення його соціальних проблем. Основу підходу становить поділ об'єктів соціальної інфраструктури за видами діяльності, економічною спеціалізацією, функціями та цільовим призначенням.

Соціальна інфраструктура регіону як система являє собою сукупність одиниць регіональної економіки, функціонування яких пов'язано з забезпеченням життєдіяльності населення. До складу соціальної інфраструктури регіону належать охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство, сфера організації дозвілля, громадське харчування, побутове обслуговування тощо.

Ієрархічний підхід відповідає адміністративно-територіальному устрою країни, а соціальна інфраструктура розглядається як системне утворення, елемент ієрархії державного управління, в якому інфраструктурні об'єкти взаємопов'язані по вертикалі. Виділяють три рівні управління (державний, регіональний і місцевий), а цілі і завдання розвитку соціальної інфраструктури реалізуються відповідно до повноважень. Разом з тим, ієрархічний підхід не перешкоджає самостійному визначенню завдань розвитку соціальної інфраструктури та реалізації соціальної політики регіону.

Сутність програмного підходу полягає у розробці та реалізації цільових програм на різних ієрархічних рівнях, предметом яких виступає розвиток соціальної інфраструктури в цілому та елементів зокрема: культури, освіти, охорони здоров'я, рекреації, житлово-комунального господарства, спорту тощо. Такий підхід реалізується через надання повноважень, встановлення джерел фінансування та термінів виконання програми.

Постіндустріальна стадія розвитку суспільства зумовила необхідність трактування соціальної інфраструктури регіону за сучасними підходами з огляду на інноваційність, креативність, адресність потреб суспільства.

Першим в цій групі є гуманітарний підхід, який сформувався в межах нової доктрини суспільного розвитку і пояснює глобальні Цілі сталого розвитку, окреслені

Організацією Об'єднаних Націй в Декларації конференції з навколишнього середовища і розвитку (1992). Документ пропонує нове розуміння сталого розвитку людства в контексті зростаючої ролі екологічного капіталу у взаємозв'язку з виробничим та людським. З огляду на це, об'єкти соціальної інфраструктури формуються, експлуатуються та розвиваються з урахуванням вимог екологічної безпеки, збереження природних ресурсів і навколишнього середовища. Прикладом гуманітарного підходу у розвитку соціальної інфраструктури регіону є рекреаційна сфера, об'єкти якої призначені для відновлення працездатності, охорони здоров'я людини, організації фізично активного відпочинку, культурного дозвілля, туризму та спорту.

Інституційний підхід розглядає соціальну інфраструктуру як специфічну інституцію, структурну взаємодію населення та органів державної (місцевої) влади у сфері вирішення соціальних проблем, яка забезпечує відносну збалансованість інтересів населення, регіону та місцевої влади. Підхід передбачає активізацію участі у розвитку соціальної інфраструктури населення, інститутів громадянського суспільства, підприємницького сектору економіки та інших структур з делегуванням їм окремих державних повноважень у сфері вирішення соціальних проблем населення і територій.

Основою проектного підходу до розвитку соціальної інфраструктури є проектне управління, яке передбачає об'єднання учасників для реалізації масштабного проекту, який має важливе значення для соціального розвитку території. Таке об'єднання має тимчасовий характер і завершується в результаті реалізації проекту.

Кластерний підхід у трактуванні соціальної інфраструктури регіону характеризується створенням цілісного територіального кластеру, не обмежуючи склад його учасників лише об'єктами і суб'єктами самої інфраструктури. До складу кластеру належать економічні суб'єкти, які функціонують на території і беруть участь у розвитку її соціальної інфраструктури; населення як споживач соціальних благ; органи місцевого самоврядування тощо.

Поляризацію розвитку соціальної інфраструктури регіону пояснює агломераційний підхід, обумовлений рівнем розвитку «центру» агломерації – міста, до якого тяжіють навколишні території, які утворюють агломераційну периферію. «Центр» та «периферія» об'єднуються на основі економічних, виробничих, торговельних, рекреаційних, культурно-побутових та інших зв'язків. Відтак, розвиток соціальної інфраструктури «центру» агломерації каталізує аналогічний розвиток інфраструктури на її периферійній території [8].

Зарубіжний досвід аналізу соціальної інфраструктури регіону свідчить про більшу деталізацію об'єктів. Так, у США до соціальної інфраструктури належать шляхи сполучення, мости, портові споруди, штучні водойми, природоохоронні об'єкти, урядові будівлі тощо.

Наведені приклади підтверджують гіпотезу щодо альтернативності підходів дослідження сутності соціальної інфраструктури регіону і зумовлюють виділення її специфічних ознак, а саме [1]:

- неуречевлений характер продукту соціальної інфраструктури, а саме послуга, яка забезпечує соціальні потреби населення;
- чітка персоніфікація споживчого попиту на продукцію соціальної інфраструктури, що обумовлено індивідуальними потребами населення у соціальних послугах;
- функціональна незамінність об'єктів соціальної інфраструктури та її продукції. Неможливо замінити об'єкти охорони здоров'я об'єктами освіти чи громадського харчування, соціальні послуги на матеріальну продукцію;
- абсолютна не транспортабельність об'єктів соціальної інфраструктури та її продукції»: об'єкти чітко прив'язані до конкретних територій та створюються для задоволення потреб населення; продукція інфраструктури потребує безпосередньої участі споживача соціальних послуг у їх створенні, не може бути імпортована за межі місця

отримання; послуги не підлягають накопиченню та резервуванню на відміну від матеріального продукту;

- територіальна локалізація розміщення об'єктів соціальної інфраструктури: кожна територія (країна, регіон, місто, селище) має власний комплекс об'єктів соціальної інфраструктури відповідно до рангу поселення та епізодичності попиту;
- створення об'єктів соціальної інфраструктури незалежно від щільності населення споживачів послуг: у будь-якому населеному пункті створюються різноманітні об'єкти інфраструктури, утворюючи систему закладів соціального обслуговування.

Розвиток соціальної інфраструктури регіону повинен враховувати основні напрями соціальної політики, спрямованої на поліпшення якості життя населення, підвищення рівня його добробуту та довголіття, формування та відтворення здорової нації. Це перш за все вирішення житлово-комунальних проблем, покращення якості медичного обслуговування, умов праці та життєдіяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На основі проведеного аналізу можна констатувати, що трактування поняття «соціальна інфраструктура регіону» базується як на традиційних так і на новітніх підходах.

Кожен з розглянутих підходів до розвитку соціальної інфраструктури має власні переваги, які визначають її багатогранність, специфіку економічної природи формування і ролі в розвитку території.

Сучасні тенденції економічного розвитку свідчать про перспективність проектного, кластерного та агломераційного підходів у дослідженні соціальної інфраструктури регіонів.

Основними аргументами на користь вибору цих підходів до розвитку соціальної інфраструктури є: для проектного підходу – обов'язковість отримання результату реалізації проекту (створення нового інфраструктурного об'єкта, реконструкція існуючого, модернізація його технічного стану); для кластерного підходу – розширення інтеграційної взаємодії господарюючих суб'єктів території, зацікавлених у розвитку соціальної інфраструктури, формування нових економічних зв'язків, які підвищують конкурентоспроможність кластера та його учасників; для агломераційного підходу – створення цілісної регіональної агломерації з розвиненою соціальною інфраструктурою в її центрі і периферійних утвореннях, які забезпечує комфортні умови життєдіяльності населення і якісне вирішення його соціальних проблем в межах території постійного проживання.

Подальші дослідження сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» будуть полягати у аналізі індикаторів, які дозволять оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону.

Список використаних джерел:

1. Соціальна інфраструктура та комунікаційне забезпечення регіону: навч. посіб. / [за ред. М. К. Орлатий, О. С. Ігнатенко]. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 208 с.
2. Мазур А.Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – 261 с.
3. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2013. – 88 с.
4. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь. За ред. З. Варналія. – К., 2005. – 62 с.
5. Стратегічний розвиток соціально-економічної інфраструктури регіону : [кол. монографія / Б. Г. Шелегеда та ін.]. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2011. – 319 с. 2
6. Сергеев И. Развитие социальной сферы: приоритеты регулирования / И. Сергеев, Н. Кирсанова, И. Кирсанова // Экономист. – 2007. – № 1. – С. 46–55.
7. Соляр В. В. Сучасні методики визначення стану і розвитку об'єктів інфраструктури регіону / В.В. Соляр // Бізнесінформ. – 2010. – № 10. – С. 24-27.
8. Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку : кол. моногр. / В. М. Новіков, Н. М. Деєва, І. С. Каленюк та ін. ; за наук. ред. В. М. Новікова, З. С. Сіройча. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2015. – 384 с.
9. Кириченко С. О. Класифікація соціальної інфраструктури в регіонах за функціонально-спеціалізованим підходом / С. О. Кириченко // Проблеми системного підходу в еконо- міці. – 2015. – № 53. – С. 53-58.

References:

1. Orlat, M.K and Ignatenko, A. (2006). Social communication infrastructure and ensure the region *Kyiv, Ukraina*, 208 [in Ukrainian].
2. Mazur, A.G. (2000) Regional Economy: Problems and playback control. *RVPS Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*, 261 [in Ukrainian].
3. Mechanisms of formation of regional development priorities analytical report (2013), *Kyiv, Ukraine*, 88 [in Ukrainian].
4. Varnaliy, Q. (2005) The policy of regional development in Ukraine: features and priorities. *Analytical report. Kyiv, Ukraina*, 62 [in Ukrainian].
5. Sergeev I., Kirsanov, N. and Kirsanov, I. (2007) The development of the social sphere: regulation priorities *Economist, № 1*, 46-55 [in Ukrainian].
6. Solar, V.V (2010) The hourly methods of becoming a citizen of the country and developing the infrastructure of the region, *Biznesinform. № 10*, 24-27. [in Ukrainian].
7. Novikov, B. M., Dyeyeva, N. M., Kalenyuk, I. S. (2015). Transformation of social infrastructure in the context of human development. *Vinny`cya : PP Balyuk I. B.* [in Ukrainian].
8. Shelegeda, B. G. et al. (2011) Strategic development of socio-economic infrastructure in the region. *Donetsk: IEP NAN Ukrayiny*, 319 [in Ukrainian].
9. Kyrychenko, S. O. (2015) Classification of social infrastructure in the regions according to the functional-specialized approach *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, № 53*, 53-58. 3 [in Ukrainian].

HOLOVNIYA Yulia Ihorivna,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department
of International Economic Relations,
Kyiv National Trade and Economics University,
Kyiv, Ukraine
Golovnia_Julia@i.ua

**SOCIAL INFRASTRUCTURE OF THE REGION: EVOLUTION OF THE CONCEPT
IN THE CONTEXT OF MODERN ECONOMIC CHANGE**

Abstract.

Introduction. *The issue of research on the evolution of the concept of social infrastructure in the region is quite relevant and timely, as the transformational processes in Ukrainian economy lead to an increase in the role of the social component of the economy of the country on the basis of new qualitative characteristics.*

Purpose. *Analysis of approaches for understanding the term "social infrastructure of the region", study the signs and indicators of development of social infrastructure of the region.*

Methods. *The research was conducted using methods of terminological analysis, scientific polemics, abstract thinking, review, generalization and processing of information, classification, logical conclusions.*

Results. *The research was conducted using methods of terminological analysis, scientific polemics, abstract thinking, review, generalization and processing of information, classification, logical conclusions.*

Originality. *It was formulated and substantiated approaches to the definition of the essence of the concept "social infrastructure of the region" in accordance with its functions. The specific features of the social infrastructure of the region are singled out: location, purpose, variety of services, polycomponentity of the institutional component, dependence of the pace of development on the rates of economic growth.*

Conclusion. *General conclusions stated that the concept of "social infrastructure of the region" closely related to the concept of "infrastructure", which was selected in the 70's. XX century in a separate category because of the development of logistics services and the need for analysis of the holistic object of social planning. Highlighted approaches to understanding the concept of "social infrastructure of the region" in terms of its specific features and functions: creating the conditions employed in production, ensure normal living conditions of the population, the needs of the population, needs planning services. However, finally the concept of "social infrastructure of the region" is not formed and requires continuous improvement because of the variety of needs of the population in modern economic changes.*

Keywords: *infrastructure, social infrastructure, infrastructure objects, signs and indicators of the social infrastructure of the region.*

Одержано редакцією: 23.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017

УДК 332.012

ГРІДНЄВ Микола Анатолійович,
перший заступник начальника
Головного управління ДФС у Черкаській області,
м. Черкаси, Україна
kolya_111@rambler.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті сформульовано концептуальні засади гармонізації регіональних економічних інтересів кластероутворення в Україні, розглянуто їх складові та особливості кожної складової. Обґрунтовано засади інноваційної кластерної політики та роль у ній гармонізації економічних інтересів учасників економічних відносин. Сформульовано напрямки, які мають бути пріоритетними для управління інтересами кластероутворення, серед яких важлива роль відводиться потенціалу кластероутворення та побудові стратегії економічного розвитку території.

Ключові слова: кластероутворення, економічний інтерес, єдиновекторність економічних інтересів, економічний простір, регіональний розвиток, концептуальні засади гармонійного розвитку регіону, механізм управління.

Постановка проблеми. Формування політики кластероутворення, що є частиною стратегії та механізму регіонального розвитку, неможливе без формування концептуальних засад гармонізації регіональних економічних інтересів кластероутворення. Концепція є складовою механізму управління регіональним розвитком та доповнює логічний зв'язок: політика – стратегія – управління. Водночас концепція дозволяє поєднати ключові положення, методи та інструменти, теоретичні положення та прикладний аспект, тобто є логічною платформою послідовності втілення конкретної ідеї. Концепція істотно відрізняється від теорії не тільки своєю незавершеністю, але й недостатньою верифікованістю. Її можна вважати сурогатною формою теорії. Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знань, у прагненні використати його для пояснення, пошуку закономірностей. Проходячи перевірку фактами, концепція уточнюється як за змістом, так і з погляду її пізнавальних меж [1]. Поряд із цим слід пам'ятати, що концепція дає можливість не тільки узагальнити підходи, впорядкувати методи та визначити інструменти реалізації тієї чи іншої ідеї, але дозволяє визначити послідовність кроків, момент їх активізації та конкретизувати строки визначення ефективності ідеї.

Нині регіональний економічний розвиток є процесом, що спричинений трансформаціями економічної системи, розвитком ринків, переходом на новий якісний рівень зв'язків між складовими економічної системи та учасниками ринкових відносин. Тому необхідна побудова концептуальних основ, які відповідають умовам перебігу економічних переходів та у яких перебуває наша держава та територіальні утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню сутності регіонального економічного розвитку та напрямів його ефективного реформування присвятили свої дослідження такі вітчизняні учені: А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Данилишин, І. Жадан, Я. Жаліло, С. Іванов, В. Мандибуря, Б. Патон, Н. Прямухіна, В. Семиноженко, М. Чумаченко, А. Чухно [2-6].

Питання, пов'язані з розвитком, особливостями створення і функціонування кластерів висвітлені у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі достатньо широко. Серед вітчизняних науковців варто виділити таких як М. Войнаренко, С. Кримського, І. Михасюка, С. Мочерного, В. Новицького, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, О. Субочева, А. Філіпенка, В. Чужикова, та інших. До найбільш відомих зарубіжних дослідників у сфері кластерів та кластероутворення виділяємо В. Бандурина, В. Гжегожа, С. Долгова, П. Жозета, Е. Леммера, М. Кітінга, Дж. Клегга, М. Портера, В. Прайса, А. Ругмана, Дж. Сороса, С. Ткачевої та інших [7]. Разом із цим, процеси змін, що відбуваються в регіональній

економіці та їх невпинність обґрунтовують актуальність побудови концептуальних засад гармонізації регіональних економічних інтересів кластероутворення в Україні.

Мета та завдання дослідження – сформулювати концептуальні засади гармонізації регіональних економічних інтересів кластероутворення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом років незалежності Україна застосовувала різні підходи до управління регіональним економічним розвитком, зокрема, централізований, програмно-цільовий, тощо, які продемонстрували свою неефективність та не забезпечили зростання економіки регіонів. Застосовувані підходи мали ряд недоліків, до основних з яких можна віднести:

- 1) повільний перехід до фінансово-економічної автономії регіонів та, відповідно, висока залежність від прийнятих державних рішень;
- 2) низька ефективність управлінських підходів та механізмів, відсутність адаптивних складових та обґрунтованої оцінки економічних ризиків;
- 3) наявність широкого кола обмежень в управлінському просторі;
- 4) висока корупційна складова управлінського механізму;
- 5) повільність прийняття управлінських рішень у гіперактивному економічному просторі регіонів.

Нестабільність політично-економічної системи та активізація глобалізаційних процесів створила нові перешкоди на шляху формування ефективної платформи управління регіональним економічним розвитком що разом із наведеними недоліками призводить до зниження якості всієї управлінської системи, до виникнення в ній паразитних інформаційних потоків і відповідних їм діяльнісних процесів, і, в кінцевому підсумку, до блокування управління і розвитку структурної кризи системи. Зазначені проблеми не можуть бути вирішені оптимізаційними процедурами і вимагають проектування принципово нових управлінських механізмів [8, с.52].

Досягнення гармонізації економічного регіонального простору у відкритій економічній системі та за умов створення міжрегіонального економічного простору зумовило актуальність формування концептуальних засад управління регіональним розвитком на основі, по-перше, єдиновекторності економічних інтересів учасників економічного простору регіону, по-друге, економічної динамічності та адаптивності, по-третє, перманентності трансформаційності економічних процесів.

Концептуальні засади управління регіональним економічним розвитком на основі гармонізації інтересів кластероутворення враховує складові, подані на рис. 1.

Розглянемо подані на рисунку концептуальні засади управління регіональним економічним розвитком на основі гармонізації інтересів кластероутворення. Місце і роль кожного блоку у схемі чітко визначена та обґрунтована послідовністю взаємозв'язків складових та логікою викладення.

Для формування засад управління слід почати з *моніторингу і дослідження інтересів кластероутворення*, які можуть бути позитивними і негативними та проявлятися як відповідне ставлення до активізації процесу кластеризації. Важливо проаналізувати усі економічні інтереси учасників регіональної економічної системи та ринкових відносин, щоб визначити пріоритети розвитку конкретного регіону та передумови формування тих чи інших інтересів. Дослідження економічних інтересів учасників економічних відносин регіону дуже важливе з причини їх фундаментальності щодо стимулювання більшості економічних і ринкових процесів. Дослідження економічних інтересів продовжується з метою *формування основ для гармонізації інтересів кластероутворення*. Для цього їх слід досліджувати за такими етапами:

- 1) дослідження загальних тенденцій інтересів економічного розвитку регіону та передумов їх формування;
- 2) поділ інтересів на групи з метою виділення таких їх характеристик: напрям, мотивація, строки можливої реалізації, ефективність;

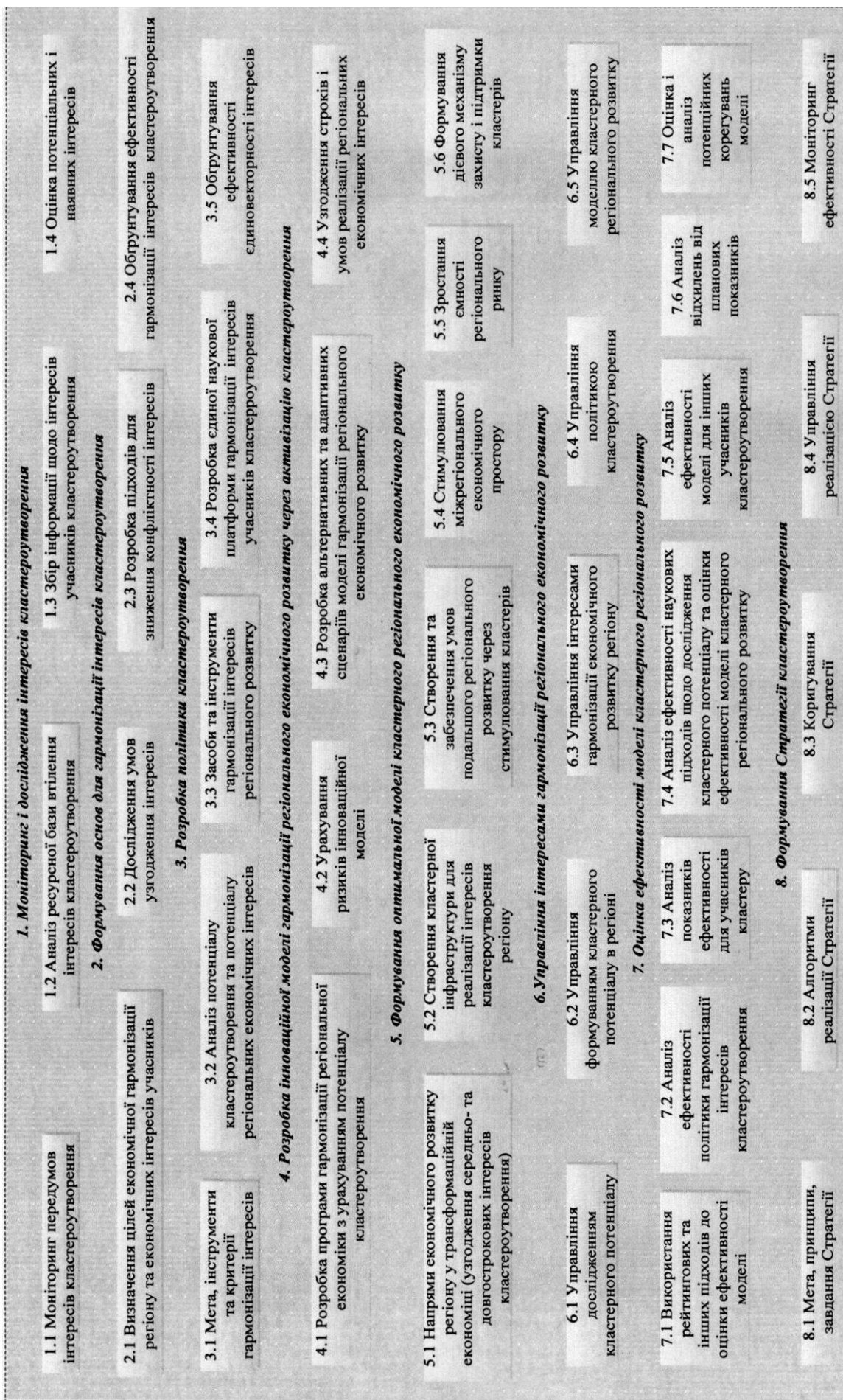


Рис. 1 Концептуальні засади управління регіональним економічним розвитком на основі гармонізації інтересів кластероутворення
* Розробив автор

- 3) дослідження груп інтересів, пов'язаних із гармонізацією регіонального економічного простору з метою:
- визначення можливості встановлення гармонізації як стратегічної цілі економічного розвитку регіону;
 - виокремлення спільних і відмінних рис економічних інтересів у групі;
 - визначення напрямів корегування економічних інтересів з метою забезпечення їх єдиновекторності;
 - оцінка можливості гармонізації економічних інтересів через активізацію процесів кластероутворення;
- 4) визначення для загальної групи інтересів гармонізації послідовності, інструментів та критеріїв їх реалізації, зокрема, обґрунтування кластероутворення учасниками як управлінського інструменту.

Дослідження економічних інтересів, по-перше, дасть відповідь на запитання: чи взагалі готові учасники регіонального економічного простору визначити гармонізацію як перспективний напрям розвитку регіону? По-друге, дозволить оцінити загальний рівень кластерного розвитку регіону, у тому числі, інтелектуальний, інформаційний, ресурсний, тощо з метою усвідомлення результатів та наслідків гармонізації кожним учасником, по-третє, при позитивних відповідях на попередні запитання, конкретизувати стратегічний напрям регіонального економічного розвитку шляхом утворення кластерів та сформулювати в учасників єдину ціль і підходи до її реалізації.

Розробка політики кластероутворення – складова концептуальних засад управління регіональним економічним розвитком на основі гармонізації інтересів кластероутворення, яка ґрунтується на якісно виконаних попередніх діях і має на меті здійснення конкретних кроків для досягнення єдиновекторності економічних інтересів та зниження їх конфліктності. Відомо, що саме конфлікти економічних інтересів призводять до економічного дисбалансу та деформують обрані напрями розвитку. В результаті підвищеної конфліктності знижується загальна ефективність та інтенсивність розвитку, зокрема, економічного та збільшується часовий проміжок досягнення стабілізації. Зауважимо, що конфлікти інтересів здатні стимулювати розвиток, але, по-перше, такий розвиток стосується не економіки регіону в цілому, а окремих зацікавлених складових, по-друге, напрями такого розвитку не передбачувані і стихійні, по-третє, такий розвиток носить короткостроковий характер і не може стати основою для стратегії гармонізації регіонального економічного простору.

Отже, напрями зниження конфліктності економічних інтересів, з точки зору автора, потребують виваженого підходу та глибокого дослідження. Не можна допустити виникнення нового конфлікту інтересів на ще не усуненому попередньому. Така ситуація в разі погіршить становище та відтермінує досягнення поставлених цілей. Безумовно зниження ймовірності та інтенсивності конфліктності економічних інтересів прямо пов'язано із обґрунтуванням ефективності єдиновекторності інтересів щодо розвитку економіки регіону. Обґрунтування – це відповідальний складний процес, який має бути побудований заздалегідь, із застосуванням класичних та новітніх методик, з чітким визначенням основних та другорядних аргументів та діапазону показників ефективності.

Запропоновані автором концептуальні засади управління регіональним економічним розвитком передбачають *розробку інноваційної моделі гармонізації регіонального економічного розвитку через активізацію кластероутворення*, яка включає такі основні складові:

- 1) розробка програми гармонізації регіональної економіки з урахуванням потенціалу кластероутворення;
- 2) урахування ризиків інноваційної моделі;
- 3) розробка альтернативних та адаптивних сценаріїв моделі гармонізації регіонального економічного простору;
- 4) узгодження строків та умов реалізації регіональних економічних інтересів.

Дослідження потенціалу кластероутворення ми вважаємо одним з першочергових завдань, так званою основою для побудови ефективної моделі гармонізації регіонального економічного розвитку, про що було зазначено вище. Життєздатність моделі та успіх її

практичного застосування у значній мірі залежить від урахування ризиків наявних та потенційних, їх прогнозування та оцінки наслідків. Урахування ризиків є підставою для розробки альтернативних та адаптивних сценаріїв моделі гармонізації регіонального економічного простору. Саме остання складова інноваційної моделі гармонізації регіонального економічного розвитку – узгодження строків та умов реалізації регіональних економічних інтересів – відіграє винятково важливу роль для досягнення поставленої мети. Часовий проміжок, в якому відбувається реалізація тієї чи іншої моделі дуже важливий як для успішності реалізації, так і для учасників, що обґрунтовано такими першочерговими моментами:

- 1) економічні інтереси учасників мають бути реалізовані у ті строки (або наближені до них), які визначили учасники економічних відносин, інакше це призведе до конфлікту інтересів;
- 2) часовий проміжок, у якому відбувається впровадження моделі визначає умови та особливості реалізації економічних інтересів учасників, що безпосередньо пов'язано з її ефективністю та має подальший вплив на єдиновекторність економічних інтересів регіону;
- 3) реалізація моделі, як і політики кластероутворення і, далі, стратегії регіонального розвитку, має відбуватися у той період часу, коли буде забезпечена найбільша актуальність та ефективність;
- 4) економічне середовище у тривалій перспективі є настільки складно прогнозованим, що умови, в яких буде реалізовано модель можуть радикально змінитися, що відповідно відобразиться на строках і ризиках.

Формування оптимальної моделі кластерного регіонального економічного розвитку включає:

- по-перше, напрями економічного розвитку регіону у трансформаційній економіці, що включають, зокрема, узгодження середньо- і довгострокових інтересів кластероутворення;
- по-друге, створення кластерної інфраструктури для реалізації інтересів кластероутворення регіону;
- по-третє, створення та забезпечення умов подальшого регіонального розвитку через стимулювання кластерів;
- по-четверте, стимулювання розвитку міжрегіонального економічного простору;
- по-п'яте, стимулювання зростання ємності регіонального ринку;
- по-шосте, формування дієвого механізму захисту і підтримки кластерів.

3-поміж поданих складових додаткового пояснення вимагає питання стимулювання міжрегіонального економічного простору. Йдеться про те, що кластерна політика передбачає оновлений підхід до розуміння розвитку конкурентних відносин, виводить їх на якісно новий рівень. Міжрегіональний економічний простір, який формується нині, з одного боку, забезпечує більше можливостей для реалізації інтересів, з іншого – створює нові, більш жорсткі умови для конкуренції. Це – стимулюючий фактор розвитку регіональної економіки, нові стандарти, нові вимоги та нові економічні інтереси. Фактично на цьому положенні базується наступне – стимулювання зростання ємності ринку, що є, швидше, наслідком розвиненості міжрегіональних економічних відносин та кластерної політики регіонального розвитку зокрема. Останнє положення оптимальної моделі кластероутворення пов'язано із створенням механізму захисту і підтримки кластерів.

Управління інтересами гармонізації регіонального економічного розвитку є наступною складовою концептуальних засад управління регіональним економічним розвитком на основі гармонізації інтересів кластероутворення і передбачає досягнення таких п'яти основних цілей:

- 1) управління дослідженням кластерного потенціалу;
- 2) управління формуванням кластерного потенціалу в регіоні;
- 3) управління інтересами гармонізації економічного розвитку регіону;
- 4) управління політикою кластероутворення;
- 5) управління моделлю кластерного регіонального розвитку.

На даному етапі реалізації концептуальних засад економічного розвитку регіону важливо усвідомлювати, що управління має бути націлене не на кластери, учасників, міжрегіональний економічний простір, тощо, але на забезпечення довго строкowości регіональної ідеї гармонізації через узгодження і єдину спрямованість економічних інтересів.

Таку політику управління на місцях обрали розвинені країни (США, Канада, Естонія, Польща, тощо) і саме такий підхід працює у країнах пострадянського економічного простору.

Оцінку ефективності моделі кластерного регіонального розвитку пропонується здійснювати із використанням новітніх наукових методів та підходів, оскільки на цю складову покладається найбільша відповідальність. Кожна окрема складова і всі складові у комплексі мають обґрунтувати ефективність застосування моделі регіонального економічного розвитку на основі кластероутворення і, насамперед, як саме будуть враховані у ній інтереси учасників економічних відносин та ефективність для кожного з них. Автором пропонується така послідовність кроків щодо оцінки ефективності:

- 1) використання рейтингових та інших наукових підходів до оцінки ефективності моделі;
- 2) аналіз ефективності політики гармонізації інтересів кластероутворення;
- 3) аналіз показників ефективності для учасників кластеру;
- 4) аналіз ефективності наукових підходів щодо дослідження кластерного потенціалу та оцінки ефективності моделі кластерного регіонального розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що узгодження та забезпечення реалізації економічних інтересів учасників економічних відносин є одним з першочергових завдань політики управління економічним розвитком регіону. Формування концептуальних засад такого управління – складний багатогранний процес, кожна складова якого повинна, по-перше, забезпечити виконання поставленої цілі, по-друге, враховувати динамічність та нестабільність економічної системи. За таких умов на особливу увагу заслуговує перший етап зазначеної оцінки – вибір підходів до оцінки ефективності моделі. Він має ґрунтуватися на класичних економічних підходах, але мати новітнє спрямування, що враховуватиме особливості сучасної динамічної, нелінійної економічної системи, схильної до трансформацій та водночас забезпечуватиме комплексне, оцінювання, планування та прогнозування майбутніх станів.

Список використаних джерел:

1. Матеріали сайту: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Концепція>
2. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: монограф. / А.С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. - 472 с.
3. Данилишин Б.М. Благополучие нации: эволюция парадигмы развития / Б. М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2002. – 355 с.
4. Прямухіна Н.В. Теоретико-методологічні засади розвитку архітектури регіонального ринкового простору / Н.В. Прямухіна // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Економічні науки. – 2014.–С.56–60.
5. Семиноженко В. Инновационная политика для Украины / В. Семиноженко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/innovacionnaya-politika-dlya-ukrainy>.
6. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України : монографія / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.
7. Сорос Дж. Открытое общество. Реформируя глобальный капитализм : пер. с англ. / Джордж Сорос. – М. : Некоммерч. фонд «Поддержка культуры, образования и новых информационных технологий», 2001. – 458 с.
8. Соколов М.О. Формування ефективної системи регіонального управління / М.О. Соколов // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2015. – № 4. – С. 52-56.

References:

1. Site Materials [Electronic resource]. – Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Kontseptsiia> [in Ukrainian].
2. Halchynskiy, A.C. (2013) Political economics: the beginning of an updated paradigm of economic knowledge K.: Lybid, 472 [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, B.M. Shostak, L.B. (2002) Well-being of the nation: the evolution of the development paradigm, K., ZAT «Nichlava», 2002, 355 [in Russian].
4. Priamukhina, N.V. (2014) Theoretical and methodological principles of the development of the architecture of the regional market space, Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu, Ekonomichni nauky, 56–60 [in Ukrainian].
5. Semynozhenko, V. Innovative Policy for Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.day.kiev.ua/innovacionnaya-politika-dlya-ukrainy> [in Russian].
6. Chukhno, A. A. (2003) Postindustrial economics: theory, practice and their significance for Ukraine. K, Lohos, 631 [in Ukrainian].
7. Soros, Dzh. (2001) Open Society. Reforming Global Capitalism. M., Nekommerch. fond «Podderzhka kultury, obrazovaniya y novykh ynformatsyonnykh tekhnolohiyi», 458 [in Russian].
8. Sokolov, M.O. (2015) Formation of an effective system of regional management. Visnyk SumDU. Serii Ekonomika, № 4, 52-56 [in Ukrainian].

GRINDNEV Mykola Anatolijovych,
First Deputy Chief
DFS General Directorate in Cherkassy Oblast
Cherkasy, Ukraine
kolya_111@rambler.ru

**CONCEPTUAL BASES OF HARMONIZATION
OF REGIONAL ECONOMIC INTEREST IN CLUSTERING IN UKRAINE**

Abstract.

Introduction. *The article formulates the conceptual principles of harmonization of regional economic interests of cluster formation in Ukraine, examines their components and features of each component. The principles of innovation cluster policy and its role in harmonizing the economic interests of participants in economic relations are substantiated. Formulated directions that should be prioritized for the management of the interests of cluster formation, among which the important role is given to the potential of cluster formation and the construction of strategies for economic development of territories.*

The purpose of the article: *to formulate conceptual principles of harmonization of regional economic interests of cluster formation in Ukraine.*

Methods used in the article: *theoretical analysis and synthesis of the test material, scientific abstraction, social and qualitative research methods.*

Results. *Ensuring the harmonization of the economic regional space in the open economic system and in the conditions of creation of the interregional economic space has determined the urgency of the formation of conceptual foundations of regional development management on the basis, first, of a single vector of economic interests of participants in the economic space of the region, and secondly, economic dynamism and adaptability, thirdly, the permanence of the transformation of economic processes.*

To form the basics of management, one should start with monitoring and researching the interests of cluster formation, which can be positive and negative and manifest as an appropriate relation to the activation of the clusterization process. It is important to analyze all economic interests of the participants of the regional economic system and market relations in order to determine the priorities of the development of a particular region and the preconditions for the formation of those or other interests.

The study of economic interests continues to form the basis for harmonizing the interests of cluster formation and will answer the question: Are the participants of the regional economic space ready to define harmonization as a promising direction for the development of the region? The policy development of clustering is based on qualitatively implemented previous actions and is aimed at taking concrete steps to achieve a unified vector of economic interests and reduce their conflict..

The originality *is the formation of an optimal model of cluster regional economic development, including the issue of stimulating interregional economic space. Cluster policy provides an updated approach to understanding the development of competitive relations, bringing them to a qualitatively new level. The interregional economic space that is being formed today, on the one hand, provides more opportunities for the realization of interests, on the other - creates new, more rigid conditions for competition.*

Managing the interests of harmonization of regional economic development is a further component of the conceptual framework for managing regional economic development on the basis of harmonization of interests of cluster formation. At this stage of implementation of the conceptual foundations of the economic development of the region, it is important to realize that the management should be aimed not at clusters, participants, interregional economic space, etc., but in ensuring the long term of the regional idea of harmonization through harmonization and a unified orientation of economic interests.

The evaluation of the effectiveness of the model of cluster regional development is proposed to be implemented using the latest scientific methods and approaches, since this component is the most responsible. Each individual component and all components in the complex must substantiate the effectiveness of the application of the model of regional economic development on the basis of cluster formation and, first of all, how it will take into account the interests of the participants of economic relations and the efficiency for each of them.

Conclusion. *Harmonization and ensuring the realization of the economic interests of the participants in economic relations is one of the priority tasks of the policy of economic development of the region. Formation of the conceptual foundations of such management is a complex multifaceted process, each component of which must, firstly, ensure the fulfillment of the set goal, and secondly, take into*

account the dynamism and instability of the economic system. Under these conditions, the choice of approaches to assessing the effectiveness of the model deserves special attention. It should be based on classical economic approaches, but have a new direction that takes into account the peculiarities of a modern dynamic, nonlinear economic system that is prone to transformation, while at the same time providing comprehensive, evaluation, planning and forecasting of future states.

Keywords: cluster formation, economic interest, unified vector of economic interests, economic space, regional development, conceptual foundations of harmonious development of the region, management mechanism.

Одержано редакцією: 22.11.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017

УДК 658.7

ЗАГОРОДНЯ Юлія Володимирівна,
к.е.н., доцент кафедри «Менеджмент та підприємництво на морському транспорті»,
Азовський морський інститут Національного
університету «Одеська морська академія»
м. Маріуполь, Україна
jul872007@rambler.ru

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

В статті висвітлено тенденції розвитку та перспективи розширення логістичних центрів в Україні, що сприяє інтеграції України в Європейський Союз, через збільшення обсягу зовнішньоекономічних торговельних операцій, що призведе до підвищення національної економіки та сприятиме залученню іноземних інвестицій. Визначено основні ознаки сучасного логістичного центру. Визначено головні порівняльні характеристики сучасних логістичних центрів різних країн та виділено особливості властиві характерні національним логістичним центрам. Досліджено зарубіжний досвід створення та подальшого розвитку логістичних центрів та виділені основні переваги. Проаналізовано основні перешкоди в створенні та розвитку сучасних логістичних центрів та логістики в цілому. Запропоновано створення нових раціональних підходів до розвитку логістичних центрів України з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: логістичний центр, логістична нерухомість, транспортні сполучення, транзит.

Постановка проблеми. Розвиток логістичних центрів України на сьогоднішній день являється актуальною проблемою через недосконалість національних логістичних потужностей. Це стає однією з важливих причин зменшення привабливості України як міжнародної транзитної держави, а саме для європейських ринків. Недостача логістичних центрів призводить до ряду проблем стосовно швидкості та якості доставки вантажів, їх документального оформлення, необхідності додаткових витрат тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання створення, розвитку та розширення логістичних центрів досліджують багато вітчизняних та зарубіжних науковців та спеціалістів транспортної галузі, зокрема Захаров К. В., Циганок А. В., Бочарников В. П., Захаров Ф. К., Крикавський Є. В. та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою статті являється дослідження актуальної проблеми створення та розвитку логістичних центрів України, що сприяє підвищенню транзитної привабливості країни на міжнародних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дефіцит сучасних логістичних центрів в Україні призводить до негативних наслідків, а саме до можливості зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції та наданих послуг внаслідок

неспроможності національних постачальників послуг та виробників продукції відповідати міжнародним стандартам. Міжнародні перевезення завжди потребують нових раціональних підходів та схем ефективної та економної доставки вантажу від виробника до споживача. Логістичні центри, які представляють оптимальний спектр транспортних послуг вирішують цю проблему. Національні логістичні центри досі знаходяться на стадії розвитку, переймаючи закордонний досвід.

Дослідження взаємодії зарубіжних підприємств із логістичними центрами набуває актуальності, по-перше, через недостатній рівень дослідження теоретичної та методологічної бази управління процедурою організації логістичних центрів, по-друге, через недолік кваліфікованих спеціалістів-логістів та низький рівень популяризації логістики в суспільстві.

Важливим питанням залишається науково-теоретичне підґрунтя питання управління процедурою організації логістичних центрів, підвищення ефективності взаємодії підприємств із логістичними центрами та аналіз оцінки ефективності використання логістичних принципів на сучасних підприємствах.

Різні країни переслідують різну мету при створенні логістичних центрів. Наприклад, країни, географічне положення яких має вихід до водних артерій (Італія, Україна, Болгарія), матимуть за головну мету залучення транзиту вантажу морем, а Німеччина намагається максимально долучити всі види транспорту в процесі транспортування.

Країни Західної Європи сформували структуру сучасних центрів. Визначено, що діяльність подібних центрів приносить великий дохід транспортному комплексу (рисунк 1) [1]:

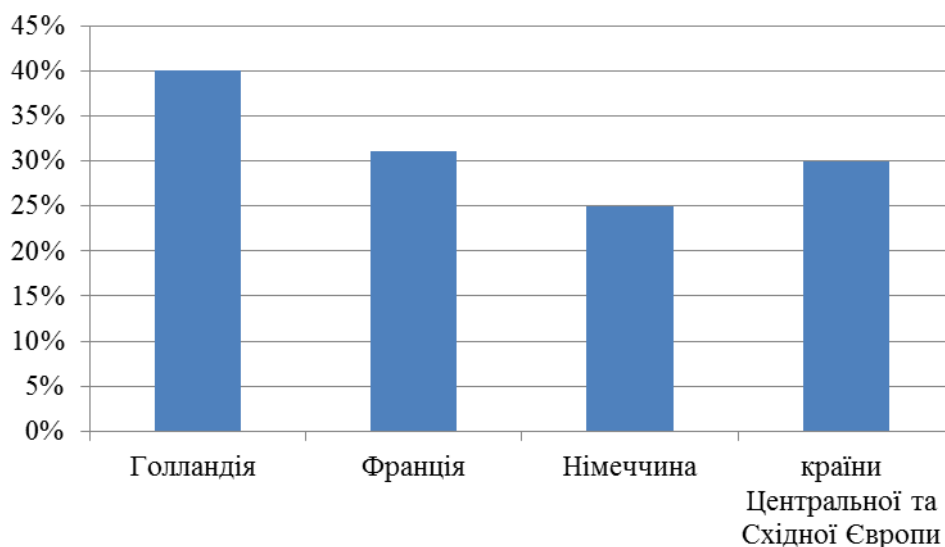


Рис. 1. Дохід транспортному комплексу від діяльності логістичних центрів

Сучасний логістичний центр відрізняється надаванням додаткових транспортних послуг: обробка вантажу, зберігання в комфортних умовах, експедирування, агентування, митне оформлення тощо. Лідируючі країни за надаванням таких послуг є: Німеччина, Іспанія, Італія, Франція, Великобританія (див. табл.1).

В 1991 році було створено Європлатформу (Європейську асоціацію транспортно-логістичних центрів). Розташування та території європейського простору дало змогу 10 країнам Європи (62 організації) створювати аналогічні центри по всій Європі. Концепція створення Європлатформи полягала в створенні транспортно-логістичних центрів на європейському просторі і по усьому світі, що дало можливість розвитку транспортно-логістичних відносин між країнами.

Визначення логістичному центру Європейською асоціацією, визначає останній як «діловий район, в якому всі операції по транспортуванню, логістичному обслуговуванню та обробки вантажопотоків, як на національному, так і на міжнародному рівні, здійснюється різними операторами» [4].

Порівняльні характеристики сучасних логістичних центрів різних країн

Країна	Порівняльні характеристики		
	Мета	Тип	Послуги
Україна	- стимулювання інтермодальних перевезень; - оптимізація перевантажних операцій	інтермодальні, залізничний, автомобільний, морський, річковий	портові служби, митниця, паркування, їдальня, служба безпеки, громадський транспорт, душові
США	- стимулювання інтермодальних перевезень	інтермодальні, залізничний, автомобільний	офіс, госпіталь, роздрібна торгівля, торговий центр, розваги, готель, ресторан
Італія	- консолідація галузі	інтермодальні, залізничний, автомобільний	митниця, поштове відділення, громадський транспорт, банк, бар, ресторан
Німеччина	- поліпшення навколишнього середовища; - поліпшення безпеки; - підтримка бізнесу - створення вантажних приміщень за межею міст; - оптимізація перевантажних операцій	інтермодальні, залізничний, автомобільний, морський	паркування, митниця, газова станція
Данія	- створення вантажних приміщень за межею міст; - стимулювання інтермодальних перевезень; - підтримка бізнесу	інтермодальні, залізничний, автомобільний, морський	поштове відділення, митниця, банк, душові
Франція	- стимулювання інтермодальних перевезень; - оптимізація перевантажних операцій	інтермодальні, залізничний, автомобільний	

Джерело складено автором на основі [2, 3]

В Україні існує багато перешкод в створенні та розвитку сучасних логістичних центрів та логістики в цілому, такі як:

- відсутність єдиного розуміння сутності таких термінів як «логістичний центр», «логістичний комплекс», «транспортно-логістичний центр», «регіональний центр розподілу» тощо.
- відсутність єдиної законодавчої основи, яка б регламентувала всі етапи створення крупних логістичних центрів на етапах проектування, будівництва та експлуатації логістичного центру.
- відсутність універсальних інструментів визначення місця розташування логістичних об'єктів з урахуванням інтересу бізнесу, місцевого населення та держави.

Однією з проблем сьогодення є те, що трактування логістичних центрів дуже різниця. Це перш за все пов'язано з тим, що підприємства намагаються надати в логістичному центрі ті послуги, які реалізують самі. Неможливо убрати ланку з логістичного центру, тому що тоді руйнується вся логістична система. Але надання транспортних послуг та супутніх послуг може дозволити далеко не кожна компанія. Ось чому часто зустрічається ситуація, коли склад, незалежно від площі та виконуючих функцій, вже визначається як логістичний центр. В даному випадку склад буде являтися окремим елементом транспортно-логістичних послуг. Таким чином відбувається трансформація поняття логістичного центру. В Україні на сьогоднішній день відсутнє розуміння терміну «логістичний центр». Так в [5] указується, що

«на сьогоднішній момент важко дати чітке визначення логістичного центру, тому однією з задач спеціалістів логістики являється вироблення однозначного трактування указанного терміну». Дане питання висвітлено в [6], де визначено декілька підходів до терміну «логістичний центр» та зроблено висновок, що «існує достатньо багато підходів як до поняття «логістичний центр», так і до функцій, які він повинен виконувати».

Для уточнення основних ознак, за якими той чи інший об'єкт логістичної інфраструктури може бути віднесено до логістичного центру, раціонально звернутися до досвіду країн з розвинутою економікою. Так, в ході дослідження трактовки терміну «логістичний центр» Європейської комісії ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку тощо було сформовано основні ознаки логістичного центру, а саме:

- розташування логістичного центру на визначеній географічній території;
- об'єднання багатьох незалежних логістичних посередників для надання логістичних послуг;
- обов'язкова наявність синергетичного ефекту діяльності учасників логістичного центру;
- надання повного переліку логістичних послуг як мінімум на рівні 3PL-провайдеру.

Додаткові ознаки можна визначити наступним чином:

- участь держави в проектуванні, будівництві та управлінні діяльністю логістичних центрів;
- інтермодальність;
- великі розміри площ логістичного центру;
- наявність складських та офісних приміщень.

Другою стримуючою причиною розвитку логістичних центрів в Україні є відсутність законодавчої основи в цьому напрямку. Участь держави в реалізації крупних логістичних проектів являється однією з ознак логістичного центру. Це пов'язано з наступними причинами:

- високий строк окупності логістичних проектів. В умовах нестабільної економіки, строк окупності, який досягає 10 років не приваблює потенційних інвесторів;
- зацікавленість держави в розвитку транспортної інфраструктури декількох видів транспорту;
- наявність соціального ефекту від діяльності логістичних центрів, а саме збільшення робочих місць, податкові надходження тощо.

Третьою перешкодою розвитку логістичних центрів є відсутність єдиної концепції визначення місця розташування логістичного центру. На сьогоднішній день спостерігається тенденція до безсистемного, хаотичного створення логістичних об'єктів, яке не бере до уваги стратегічні цілі економічного розвитку країни. Потрібне створення єдиної концепції визначення оптимального місця розташування таких центрів.

Ще одним стримуючим фактором розвитку української логістики є недооцінювання суспільної корисності логістичних центрів, яка проявляється в створенні нових робочих місць. Крупний логістичний центр являється роботодавцем до декількох тисяч працівників. Наприклад, в Німеччині існує 31 логістичний центр, загальна кількість їх працівників приблизно 45 тисяч. В м. Бремен працюють 5 тисяч чоловік, в м. Гросбеерен – 3,7 тисяч [4]. Аналогічна ситуація складається в багатьох європейських країнах.

Національні логістичні центри повинні комплексно реалізовувати функції товаропросування вантажів та надавати всі необхідні при перевезенні послуги на високому міжнародному рівні, а саме:

- укладання угод з власниками вантажів на перевезення експортно-імпортних вантажів, прямих угод з портами, залізницями, автотранспортними підприємствами – на доставку цих вантажів, з митною та іншими спеціальними службами – на обслуговування в процесі перевезення;
- надання експедиторських послуг, враховуючи всі види транспортного обслуговування на всіх ланках логістичного ланцюга від пунктів виробництва товару до пунктів його споживання;
- інформаційне забезпечення процесу перевезення та контролю за терміном його виконання на всіх стадіях транспортування;
- забезпечення контролю за фінансовими потоками та сучасними розрахунками за перевезення між його учасниками та виконавцями.

Розвиток логістичних центрів, якість і швидкість перевезень сьогодні повинні стати головними пріоритетами транспортної політики України, тому що це являється ключовим аспектом розширення зовнішньоекономічних торговельних операцій, а також сприятиме подальшому розширенню транзитного потенціалу України.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні важливі висновки.

Створення та розвиток логістичних центрів в Україні являється сприятливою базою для інтеграції України в Європейський Союз, так як неодмінно призводить до збільшення обсягу зовнішньоекономічних торговельних операцій, через досконалість системи пропуску вантажів, їх оформлення та обробку, що призведе до підвищення національної економіки та сприятиме залученню іноземних інвестицій.

Існуючі перешкоди в створенні та розвитку сучасних українських логістичних центрів та логістики в цілому, пов'язані з недосконалістю законодавства, невірною трактовкою сутності поняття «логістичний центр» та невідповідність національної логістичної нерухомості сучасним міжнародним стандартам стримують їх трансформацію до європейського рівня, через що зменшується обсяг зовнішньоекономічних торговельних операцій, що негативно впливає на розвиток національної економіки.

Список використаних джерел:

1. World Economic Forum, The Global Information Technology Report 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf.
2. ЭйБиСиНьюз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abcnews.com.ua/ru/news/v-ukraine-postroiati-sukhoi-port>
3. ТрансАгроЕкспорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.transagroexport.com/articles/d.php>
4. Крикавський С. В. Логістика. Основи теорії / С.В. Крикавський. Підручник. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка" (Інформаційно-видавничий центр "ІНТЕЛЕКТ+" Інституту післядипломної освіти), "Інтелект-Захід", 2004. – 416 с.
5. Логистика: Учебник / В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. И. Сергеев, А. Н. Стерлигова [под ред. В. И. Сергеева]. – М.: Эксмо, 2009. – 944 с. – (Полный курс МВА).
6. Захаров К. В. Логистика, эффективность и риски внешнеэкономических операций / К. В. Захаров, А. В. Цыганок, В. П. Бочарников, Ф. К. Захаров. – Киев: ИНЭКС, 2000. – 235 с.

References:

1. World Economic Forum, The Global Information Technology Report 2014 [Electronic resource]. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf [in English].
2. ABCnews [Electronic resource]. – Access mode: <http://abcnews.com.ua/ru/news/v-ukraine-postroiati-sukhoi-port> [in Ukrainian].
3. TransAhroEksport [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.transagroexport.com/articles/d.php> [in Ukrainian].
4. Krykavskiy, Ye. V. (2004) Lohistyka. Osnovy teorii Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnika" (Informatsiino-vydavnychiy tsentr "INTELEKT+" Instytutu pisladyplomnoi osvity), "Intelekt-Zakhid", 416 [in Ukrainian].
5. Sergeev, V. I. (2009) Lohistyka. M.: Eksmo, 944 [in Russian].
6. Zakharov, K. V. (2000) Logistics, efficiency and risks of foreign economic operations. Kiyev: INEKS, 235 [in Russian].

ZAGORODNIA Yuliia Volodymyrivna,

PhD (Economics), Associate Professor,

Research, Azov Maritime institute of National University

«Odessa Maritime Academy», Mariupol, Ukraine

jul872007@rambler.ru

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF LOGISTIC CENTERS IN UKRAINE

Abstract.

Introduction. At present, there is a need to develop and expand logistics centers in Ukraine. This facilitates the integration of Ukraine into the European Union in connection with the increase in foreign trade operations, which will increase the national economy and help attract foreign investment.

Purpose. The purpose of the article is to study the actual problem of creation and development of logistics centers of Ukraine, which contributes to increase the transit attractiveness of the country in international markets.

Methods. The following methods were used to solve the problem: theoretical generalization - to clarify the scientific concepts of logistics; method of systematization; graphic method.

Results. The basic comparative characteristics of modern logistic centers of different countries are determined and peculiarities of national logistic centers are distinguished. The main obstacles in creation and development of modern logistics centers and logistics in general are analyzed.

Creation and development of logistics centers in Ukraine is a favorable base for Ukraine's integration into the European Union, as it inevitably leads to an increase in the volume of foreign trade transactions, due to improved system of cargo passage, their registration and processing, which will lead to increase of the national economy and will promote attraction of foreign investments.

Originality. The further development of approaches to identifying significant transit potential of Ukraine, argue the need for the creation of logistics centers, which will reduce the logistics costs of enterprises in their foreign economic activity. It is proposed to create new rational approaches to the development of logistics centers of Ukraine taking into account international experience.

Conclusion. Existing obstacles to the creation and development of modern Ukrainian logistics centers and logistics as a whole are connected with the imperfection of the legislation, the incorrect interpretation of the essence of the concept of "logistics center" and the discrepancy of national logistics real estate with modern international standards hinder their transformation to the European level, which reduces the volume of foreign economic trade operations, which negatively affects the development of the national economy.

Keywords: logistics center, logistics real estate, transport connections, transit.

Одержано редакцією: 28.11.2017
Прийнято до публікації: 11.12.2017

УДК 658:504.6

КЛЄВЦОВА Олена Миколаївна,
аспірант кафедри менеджменту
та економічної безпеки (PhD Доктор філософії),
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
lenusarik93@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті досліджено особливості забезпечення економіко-екологічної безпеки регіонів України. Подано теоретичні підходи до визначення понять «економічна безпека» та «екологічна безпека»; запропоновано авторське визначення дефініції «економіко-екологічна безпека»; визначено та проаналізовано основні цілі економіко-екологічної безпеки; місце України у світових рейтингах країн світу за рівнем екологічної ефективності у 2018 році; принципи економіко-екологічної безпеки регіону; визначено учасників, які повинні реалізувати та контролювати виконання завдань економіко-екологічної безпеки; запропоновано напрями розвитку економічно-екологічної безпеки.

Ключові слова: економіко-екологічна безпека, регіональні органи влади, імідж регіону, екологізація економіки, індекс екологічної ефективності.

Постановка проблеми. Економіко-екологічна проблематика в умовах глобалізації, активної інтеграції, укрупнення в масштабах підприємств у всіх галузях економіки стає особливо-актуальною за усвідомлення обмеженості природних ресурсів та стрімкого зниження асиміляційного потенціалу навколишнього середовища. При здійсненні господарської діяльності відсутність позитивних зрушень, щодо підтримки екологічно

виснажених галузей, вимагають особливої уваги підходи до стимулювання збереження, та управління екологічними чинниками. На цій основі на перший план виходить економічна безпека регіону, яка в сукупності з екологічною безпекою створить управлінські технології відповідного спрямування. Дослідження проблем економіко-екологічної безпеки, передусім, актуальне для регіонального рівня, що обумовлено зосередженням суб'єктів господарювання та галузей промисловості. Економічні складові, важелі екологічного впливу, інвестиційний потенціал – все це інструменти територіального управління, особливості яких є специфічними для локального рівня. Зазначене підтверджує актуальність проблеми екологізації економіки та викликає підвищену увагу науковців та практиків до пошуку шляхів ефективного забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону.

Екологізація всіх напрямків розвитку сучасного суспільства є однією з визначальних тенденцій для населення регіону. Важливість споживати екологічну продукцію стимулює громадян до збільшення витрат, в іншому випадку супроводжується негативними наслідками для життя і здоров'я. Тому економіко-екологічна безпека – це, зокрема, соціальний аспект та проблема здоров'я нації. Для кожної людини екологічна якість життя та продукції повсякденного вжитку все більшою мірою реалізується як вартість, за яку він платить.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми, що стосуються особливостей економіко-екологічної безпеки регіону, її організації та забезпечення ефективності є предметом дослідження сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців. До зарубіжних слід віднести: В. Весніна, Г. Дейлі, О. Заржицького, Р. Кромера, В. Медоуз, М. Реймерса. Переважно їх публікації стосуються обґрунтування інвестиційно-інноваційних пріоритетів економічної діяльності з чітко вираженим екологічним аспектом у різних галузях регіональної промисловості. До вітчизняних науковців, що досліджують питання, пов'язані з економіко-екологічною безпекою регіону відносимо: О. Балацького, А. Вергуна, Н. Внукова, А. Гуменюка, Т. Ігнатова, В. Петрука, В. Потапенка, Г. Мацкевича, М. Мудрак, Л. Мельника, О. Мазоренка, І. Тарасенка, В. Трегобчука, А. Юрченка, О. Царенка, Л. Яценка. Погляди вітчизняних науковців відмінні від зарубіжних, передусім, щодо сфери застосування та специфіки використання напрямків економіко-екологічної безпеки, як відмінна і регіональна специфіка відповідних країн. Однак, питання щодо обґрунтування особливостей економіко-екологічної безпеки у регіонах України залишаються актуальними в зв'язку розвитком ринків, економіки, використання ресурсів та управлінських особливостей.

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження особливостей забезпечення економіко-екологічної безпеки регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в Україні практично не здійснюється єдиної послідовної державної політики щодо екологізації економіки, яка б передбачала впровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності [1].

Економіко-екологічна безпека спрямована на виявлення, попередження та нейтралізацію різного роду негативних явищ і процесів. Вона сприяє раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу, збалансованому та пропорційному розвитку екологічної системи. З огляду на важливість дослідження суті та особливостей економіко-екологічної безпеки регіону варто розглянути відповідну дефініцію та визначитися із сутністю цієї категорії.

Визначення терміну «економіко-екологічна безпека» у літературних джерелах найчастіше подано як поєднання окремих термінів: «екологічна безпека» та «економічна безпека». Так, А. Юрченко, дає визначення, що трактує економічну безпеку як складну багатофакторну категорію, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної та регіональної

економік до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні розвитку [2]. Проте А. Гуменюк вважає, що економічна безпека – це стан економіки, для якої характерна спроможність до самовиживання і розвитку в умовах реформування, присутності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників [3].

Згідно ст. 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" екологічна безпека – це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини, з метою державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища передбачається:

- контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки;
- проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- практика раціонального використання природних ресурсів;
- досягнення погодженості між державними природоохоронними органами і громадськістю у галузі охорони навколишнього природного середовища [4].

Дефініція «екологічна безпека» трактується окремими науковцями як сукупність певних властивостей навколишнього середовища і створюваних цілеспрямованою діяльністю людини умов, за яких з урахуванням економічних, соціальних чинників і науково-обґрунтованих навантажень на об'єкти біосфери утримуються на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на навколишнє середовище і негативні зміни, що відбуваються в ньому, забезпечується збереження здоров'я життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і наступних поколінь [5]. На наш погляд, останнє визначення доволі складне і за умови його доповнення визначенням категорії «економічна безпека» виникає необхідність узагальнення і спрощення поданих вище термінів.

На цій основі ми пропонуємо визначення економіко-екологічної безпеки, яке враховує динамічність економічної системи, її складність і не лінійність взаємопов'язаної системи та її складових.

Отже, під економіко-екологічною безпекою розуміємо стан регіону, що характеризується рівновагою між динамічним розвитком складових економічної системи і її зв'язків, з одного боку, та архітектурою екологічної системи у взаємодії її елементів з урахуванням ресурсозабезпечення та відтворення асиміляційного потенціалу, з іншого.

Для дослідження поданої вище складної категорії, яка перебуває на межі дисциплінарних поєднань доцільно визначити її цілі, принципи, завдання, учасників та інструменти впливу, управління та регулювання.

Однією з основних цілей економіко-екологічної безпеки є:

- досягнення максимальної продуктивної регіональної економічної системи;
- мінімізація порушень її рівноваги при взаємодії зовнішніх чинників;
- підвищення стійкості до цих впливів.

Економіко-екологічна безпека виступає як з'єднуючий елемент, своєрідний баланс між екологічним середовищем і темпами економічного розвитку, в результаті чого забезпечується ефективність їх взаємодії.

Розглянемо якими показниками у світовій спільноті характеризується рівень екологічної безпеки та місце у ній України.

Відповідно до результатів глобального дослідження, яке було проведено Єльсинським і Колумбійським університетами у співпраці з Всесвітнім економічним форумом, було підготовлено та опубліковано рейтинг країн світу за рівнем екологічної ефективності у 2018 році. Відповідно до результатів даного рейтингу Україна посіла 109-те місце (рис. 1), що свідчить про неефективність та нераціональність використання природних ресурсів [6].

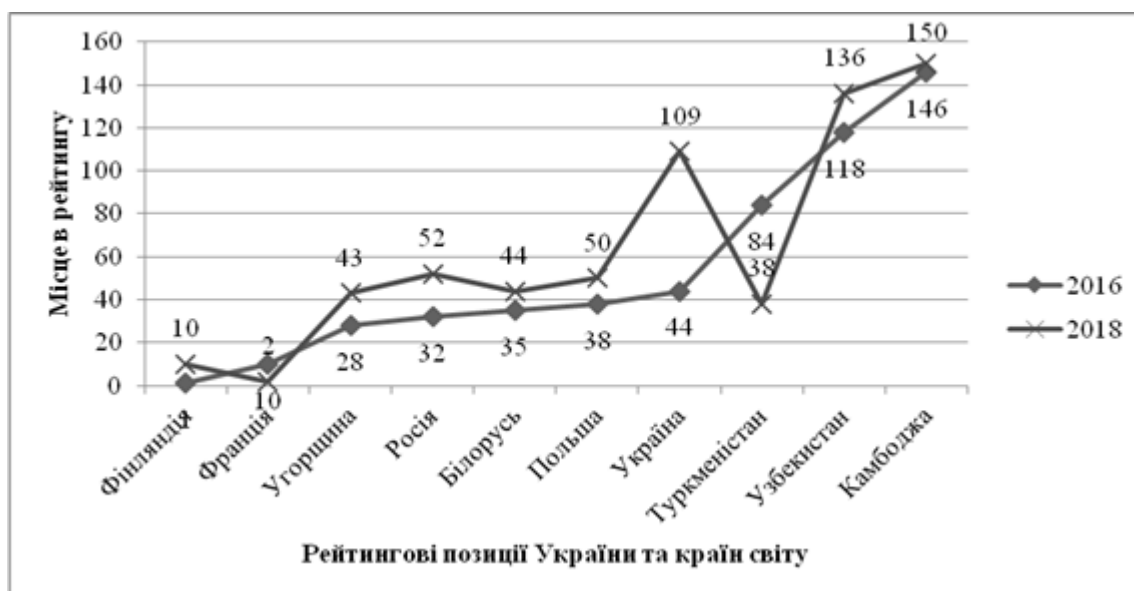


Рис. 1. Позиція України в рейтингах екологічної ефективності у 2016 та 2018 рр.
(Складено автором на основі [6])

Відповідно до індексу екологічної ефективності у 2018 році стан навколишнього середовища України, оцінюється як негативний. Загалом екологічно чистою в нашій країні вважається лише 6% території [6]. Так, при загальному 109 місці в рейтингу екологічної ефективності, Україна займає 140 позицію з 180 країн за критерієм біорозмаїття та середовище проживання». Цей показник демонструє управлінські дії країни щодо вирішення проблем зі збереженням видів в межах власних кордонів; 81 місце – за показником забрудненості повітря діоксидом азоту, що негативно впливає на здоров'я населення і визначає якість повітря. Найкраще, 15 місце посідає Україна за показником динаміки інтенсивності забруднення важкими металами [6].

Формування економіко-екологічної політики на рівні держави повинно здійснюватися з використанням системного підходу та виокремлення регіональних складових з урахуванням особливостей розвитку окремих регіонів. При цьому даний процес починає відбуватись у межах стійкого розвитку регіону з метою досягнення соціальних орієнтирів та пріоритетів та орієнтуватися на реальні показники соціального, екологічного та економічного стану регіону. Система забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону включає сукупність законодавчих, технічних, управлінських, організаційних заходів, спрямованих на створення оптимальних умов забезпечення інтересів всіх її учасників (суспільство, суб'єкти господарювання, держава).

Значна диференціація галузевої та територіальної структури економіки, диверсифікований регіональний екологічний простір держави, застосування уніфікованих методів та інструментів за таких умов не може дати очікуваного ефекту, оскільки використання засобів має специфічний аспект до умов та потреб конкретного регіону. Необхідність формування та вибору стратегії забезпечення економічної та екологічної безпеки регіону визначається реаліями сучасності [7].

Основними принципами економіко-екологічної безпеки регіону є:

- зобов'язання – визначення екологічних аспектів та вплив діяльності на навколишнє середовище;
- планування – розробка плану дій щодо досягнення поставлених цілей та завдань екологічної політики;
- впровадження – для реалізації екологічної програми необхідне застосування запланованих заздалегідь заходів для досягнення поставлених цілей;
- оцінка – оцінка досягнутих результатів, здійснення моніторингу екологічних показників діяльності;
- перевірка – моніторинг системи екологічного менеджменту;

– вдосконалення – усунення недоліків виявлених на попередніх етапах, вдосконалення вже існуючи.

Врахування вимог економіко-екологічної безпеки регіону має забезпечуватися за такими основними напрямками: впровадження організаційно-економічного механізму врахування вимог економіко-екологічної безпеки в управлінні використанням експортно-імпортного потенціалу регіону; експортно-імпортна політика, орієнтована на забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону; екологічно-орієнтована структурна перебудова економічної системи регіону; формування в даному регіоні екологічно орієнтованих потреб споживачів.

До учасників, які повинні реалізувати та контролювати виконання визначених завдань у межах відповідної політики та за дотримання поданих вище принципів відносимо:

- організації та установи, що входять в систему державного управління, у компетенції яких знаходиться вирішення стратегічних і тактичних завдань оптимізації природного середовища регіону;
- організації, безпосередньо зайняті природоохоронною діяльністю, для яких ця діяльність є основною;
- наукові установи, в програму діяльності яких включені дослідження, спрямовані на вирішення екологічних проблем, а також освітні установи, що займаються підготовкою фахівців, бакалаврів і магістрів в галузі екології та екологічного менеджменту;
- громадські організації, зацікавлені в забезпеченні збереження природного середовища регіону і, таким чином, у підвищенні якості життя його населення.

При цьому застосовуються такі напрями регулювання:

- нормативно-правове (законодавчі обмеження та стимули, міжнародні екологічні стандарти, норми, нормативи, ліміти, квоти);
- адміністративне (функціонування на основі сучасних регламентів системного екологічного управління: дозволи, ліцензування, сертифікація, санкції, експертиза проектів, моніторинг, аудит);
- організаційне (формування та розвиток корпоративних систем екологічного управління упровадження інтегрованої системи менеджменту якості довкілля на макро-, мезо-, макрорівні);
- фінансово-економічне (природо-ресурсні платежі та збори за забруднення довкілля, купівля-продаж прав на забруднення природного середовища, інтервенція з метою корекції цін і підтримки виробників, кредити, субсидії, прискорена амортизація, екологічні фонди, екологічні банки, екологічне страхування).

Регіональні органи влади повинні мати у своєму арсеналі достатню кількість важелів економічного та екологічного регулювання для забезпечення економіко-екологічного безпечного розвитку території в межах обраного регіонального стратегічного курсу.

Критерієм вибору забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону є її екологічна, економічна та соціальна статистика. Вона визначається результатами аналітичних розрахунків на стадії діагностики та свідчить про рівень екодеструктивного впливу на систему «навколишнє середовище – населення – економіка регіону». Дана діагностична умова економічної та екологічної безпеки дає змогу сформулювати цільові орієнтири досягнутих економічних та екологічних напрямків.

Провідною ознакою економіко-екологічної безпеки регіону є гнучке поєднання засобів жорсткого та м'якого регулювання. Оскільки, з одного боку, наявність значної кількості факторів, які дестабілізують економічну та екологічну рівновагу, вимагає жорсткого регулювання економічних процесів у регіоні, що дозволить не допустити погіршення якісних параметрів середовища. А з іншого – потреби забезпечення сталості та стабільності функціонування системи «навколишнє середовище – населення-економіка» регіону потребує пошуку заходів, методів та інструментів, які будуть відзначені максимальною економічно-екологічною ефективністю. Це і визначає потребу ефективної комбінації засобів жорсткого та м'якого регулювання, контролю та економічного стимулювання.

Регіони, що перебувають в екологічно-ризикованому стані, можуть також використовувати дисипативну систему регулювання економіко-екологічної безпеки

(лат. – поширення) відновлення своєї екологічної рівноваги. Суть цієї системи полягає в орієнтації на своєчасне визначення та уникнення дестабілізуючих чинників, які потенційно можуть служити причиною негативного впливу на підтримку економічної та екологічної безпеки регіону та поступове покращення нормативної документації у сфері економічної та екологічної безпеки. Відповідні інструменти в даному випадку є засобом економічного стимулювання, що мотивують суб'єктів господарської діяльності до раціоналізації використання ресурсів та впровадження природоохоронних заходів та дій соціально-психологічного характеру.

Спільною рисою регіонів, що перебувають у небезпечній економічній та екологічній ситуації, є наявність значної кількості екодистрофічних чинників, які призвели до порушення економічної та екологічної рівноваги, та потребують локалізуючого впливу, стабілізації екологічної ситуації та поступового відновлення економічно-екологічної рівноваги у системі «навколишнє середовище – населення – економіка».

Важливою особливістю підвищення масової свідомості та громадської думки є забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону [8]. Розуміння її цінності, як на національному, так і на міжнародному рівнях, є основою для ряду держав в забезпеченні не лише екологічної безпеки, але й посиленні економічних положень у системі міжнародних відносин. Вона базується на тому, що глобальна переорієнтація вимог до товарів та послуг, які відповідають певним екологічним критеріям, призведе до серйозної високоякісної реорганізації світового ринку, при якій продукція цих держав буде найбільш конкурентоспроможною.

Розвиток регіону, зокрема, зосереджує увагу не лише на економічному зростанні, а й на екологічних життєвих умовах людини, відкриває можливість реорганізації найбільш динамічного критерію якості життя – індикатору екологічного прогресу в індикатор початкового соціально-економічного зрушення. Оскільки помітне поліпшення екологічної ситуації невіддільне від раціоналізації економічної та зростання соціальної участі громадян на конкретному рівні, цей рівень є оптимальним для визначення проблеми переходу до сталого розвитку.

Тільки на рівні громадських організацій та можливостей вирішення місцевих проблем можна в повній мірі враховувати її культурні, етнічні та релігійні особливості, багаторічний досвід корінних народів та його традицій. Місцеве співтовариство та оцінка його глобальних та державних інтересів та проектів є ключовою ланкою у створенні системи зворотного зв'язку у процесі прийняття рішень між центром та нижчим рівнем.

У відносинах місцевих громад та центру особливу увагу слід приділяти виділенню допомоги тим, які ставлять у пріоритети національні інтереси забезпечення екологічних, зовнішньоекономічних та оборонних питаннях[6].

Забезпечення економіко-екологічної безпеки в різних сферах регіонального рівня можна вважати економічно корисним і доцільним завдяки послідовному виконанню низки таких заходів:

- розробка і прийняття міською радою екологічної політики;
- екологічний аналіз діяльності підрозділів;
- кількісна оцінка важливості їх екологічного впливу;
- створення реєстру екологічних впливів для вдосконалювання управління;
- вивчення вітчизняного та закордонного передового досвіду;
- складання програми поліпшення діяльності та її виконання;
- нові процедури управління та їх формалізація;
- внутрішні економіко-екологічні аудити.

Економіко-екологічна безпека розвитку передбачає роботу в наступних напрямках:

- прийняття курсу на досягнення соціальної справедливості як основи стратегії сталого розвитку. В рамках даного курсу основну увагу слід приділяти верховенству права, забезпеченню соціальної та екологічної безпеки та зменшенню розриву у розмірах доходів найбільш забезпечених громадян та бідного населення;
- приділити першочергову увагу соціальним аспектам стратегії сталого розвитку на місцевому рівні, де процес розробки та прийняття рішень нерозривно пов'язаний з реальними інтересами конкретних людей, які мають відношення до видимих проблем і

готові нести відповідальність за такі рішення. На цьому рівні існують локальні системи цінностей та пріоритетів, проте проблема формування стійкого соціального середовища є найбільш помітною та конкретною – системне мислення формується більш інтенсивно, ефективніше проходить процес інтеграції економічних, природоохоронних та соціальних заходів, і досягнення соціальної справедливості.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Пріоритетні особливості економіко-екологічної безпеки регіону, які полягають в формуванні позитивного іміджу регіону за умов підвищеної інтенсивності розвитку економіки, ринків та зростання обсягів виробництва підприємствами усіх галузей та сфер діяльності мають враховувати: структурну екологічно-орієнтовану перебудову; зміну інвестиційної політики з врахуванням екологічних пріоритетів; переходу до політики ресурсозбереження; формування екологічної етики та культури суспільства.

Усі ці особливості в тій чи іншій мірі позначаються на розвитку регіону. Важливу роль в формуванні економіко-екологічної безпеки регіону відіграють важелі економічного механізму. Перехід економіки на екологічні засади повинні здійснюватись в умовах зміни законодавчого поля щодо сприяння екологізації економіки.

Список використаних джерел:

1. Яценко Л. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки [Електронний ресурс] / Л. Яценко // Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу - <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>.
2. Юрченко А.Ю. Особливості формування політики забезпечення економічної безпеки: перспективи для України в контексті міжнародного досвіду [Електронний ресурс] / А.Ю. Юрченко. – 2016. – Випуск № 2. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/79.pdf.
3. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : Закон України / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page3>.
- 5.. Петрук В.Г., Клименко М.О., Мудрак О.В. Вступ до фаху. Підручник для студентів напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» [Електронний ресурс] / В.Г. Петрук, М.О. Клименко, О.В. Мудрак. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2011. – 203 с. - Режим доступу: http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/navch_mat/vidhody/vstup_do_fahu/r9_vstup_do_fahu.pdf.
6. Позиції України в рейтингу екологічної ефективності у 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci>.
7. Потапенко В. Еколого-техногенні проблеми в Україні, що потребують першочергового реагування [Електронний ресурс] / В. Потапенко // Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/577/>
8. Внукова Н., Мацкевич Г. Ефективність використання природних ресурсів в Україні в контексті концепції сталого розвитку [Електронний ресурс] / Н. Внукова, Г. Мацкевич. – Режим доступу – http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/5476/1/ebzr_216-2017_1-148-153.pdf
9. Вергун А. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації / А. Вергун, І. Тарасенко // Вісник КНУТД. – 2014. – №2. – С.201-209.
10. Ігнатова Т. Інституціональне середовище в розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки [Електронний ресурс] / Т. Ігнатова. – Режим доступу -: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doklad/ignat2.doc>.

References:

1. Yatsenko, L. Napramky derzhavnoi polityky shchodo ekologizatsii natsionalnoi ekonomiky [Directions of the state policy on ecologization of the national economy] [Electronic resource] // *Analitychna zapyska. Natsionalnyy instytut strategichnyh doslidzhen [Analytical note. National Institute for Strategic Studies]* – Access mode: <http://www.niss.gov.ua/articles/807/> [in Ukrainian].
2. Yurchenko, A. (2016) Osoblyvosti formuvannya polityky zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky: perspektyvy dlya Ukrainy v konteksti mizhnarodnoho dosvidu, 2. – Access mode: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/79.pdf [in Ukrainian].
3. Humenyuk, A. (2014) Bezpeka strukturno-instytutsionalnoyi transformatsiyi ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty. K., *NISD*, 468 [in Ukrainian].
4. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [Electronic resource] : *ZU*. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page3/> [in Ukrainian].
5. Petruk, V., Klymenko, M., Mudrak, O. (2011) Vstup do fakhу. Pidruchnyk dlya studentiv napryamu pidhotovky 6.040106 “Ekolohiya, okhorona navkolyshnoho seredovyshcha ta zbalansovane pryrodokorystuvannya” *Vinnytsya: UNIVERSUM-Vinnytsya*, 203. – Access mode: http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/navch_mat/vidhody/vstup_do_fahu/r9_vstup_do_fahu.pdf. [in Ukrainian].

6. Pozytzii Ukrainy v reytyngu ekologichnoi efektyvnosti u 2018 rotsi [Positions of Ukraine in the rating of ecological efficiency in 2018.] – Access mode: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytyngu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci> [in Ukrainian].
7. Potapenko, V. Ekologo-tehnogenni problemy v Ukraini, shcho potrebuut pershocherhovogo reaguvanya [Ecological and Technogenic Problems in Ukraine Needing Emergency Response] [Electronic resource] *Analitychna zapyska. Natsionalnyy instytut stratehichnyh doslidzhen [Analytical Note. National Institute for Strategic Studies]* – Access mode: <http://www.niss.gov.ua/articles/577/> [in Ukrainian].
8. Vnukova, N., Matskevych, H. (2017) Efektyvnist vykorystanya pryrodnyh resursiv v Ukraini v konteksti kontseptsii stalogo rozvytku [Efficiency of the use of natural resources in Ukraine in the context of the concept of sustainable development] [Electronic resource] – Access mode: http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/5476/1/ebzr_216-2017_1-148-153.pdf [in Ukrainian].
9. Verhun, A. (2014) Kontseptsia stalogo rozvytku v umovah globalizatsii [Conception of sustainable development in the conditions of globalization], *Visnyk KNUTD [The Bulletin of the KNUTD]*, 2 [in Ukrainian].
10. Ihnatova, T. (2017) Instytutsionalne seredovyshche v rozvytku konkurentospromozhnosti rehionalnoi ekonomiky [Institutional environment in the development of competitiveness of the regional economy] [Electronic resource]. – Access mode: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doklad/ignat2.doc> [in Ukrainian].

KLIEVTSOVA Olena Nikolaevna,

postgraduate student of the Department of
Management and Economics Security (PhD, Doctor of Philosophy),
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky,
Cherkasy, Ukraine
lenusarik93@ukr.net

FEATURES OF PROVIDING ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL SAFETY OF THE REGION

Abstract.

Introduction. *Economic and environmental issues in the context of globalization, active integration and enlargement of the scale enterprises in all economic sectors, is particularly relevant for understanding the limited natural resources and rapid reduction of assimilative capacity of the environment.*

Purpose. *The main purpose of this article is to study the peculiarities of ensuring the economic and ecological safety of the regions of Ukraine.*

Methods. *The methodological basis of the study is a set of methods of cognition: generalization, cross-comparisons, historical-logical and retrospective methods, factor analysis, statistical methods: mass observation.*

Results. *In the article the features of providing of economic-ecological safety of regions of Ukraine are investigated. Theoretical approaches to definition of concepts "economic safety" and "ecological safety" are given; the author's definition of the definition "economic-ecological safety" is proposed; defined and analyzed the main objectives of economic-ecological safety; the place of Ukraine in the world rankings of the world in terms of environmental efficiency in 2018; principles of economic and ecological safety of the region; defined participants who must implement and control the implementation of tasks of economic and environmental security; the directions of development of economic-ecological safety are offered.*

Originality. *The question of substantiating the peculiarities of economic and ecological safety in the regions of Ukraine remains relevant in connection with the development of markets, economics, use of resources and management peculiarities.*

Conclusion. *Priority features of the economic and ecological safety of the region, which consist in forming a positive image of the region in the conditions of increased intensity of economic development, markets and growth of production volumes by enterprises of all sectors and fields of activity, should take into account: structural environmental-oriented restructuring; change of investment policy taking into account environmental priorities; transition to resource conservation policy; formation of ecological ethics and culture of society.*

All these features in one way or another affect the development of the region. An important role in shaping the economic and ecological security of the region is played by the levers of the economic mechanism. The transition of the economy to the ecological principles should be carried out in conditions of changing the legislative field in order to promote the ecologization of the economy.

Key words: *economic and ecological safety, regional authorities, image of the region, ecologization of the economy, index of ecological efficiency.*

*Одержано редакцією: 28.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017*

УДК 330.144.2

ЛАБА Ірина Зінонівна,
аспірант кафедри аналітичної економії
та міжнародної економіки,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ira.haliv@gmail.com

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ В КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Стаття присвячена дослідженню інструментарію державного регулювання міжнародних потоків капіталу в країнах, що розвиваються, та в країнах з ринками, що формуються. Проаналізовано основні заходи та інструменти, за допомогою яких, держава може впливати на обсяг, структуру та інші параметри притоку і відтоку капіталу, (особливо волатильного та короткострокового), з метою забезпечення фінансової стабільності та стійкого економічного зростання. На основі аналізу і опрацювання фахової аналітичної літератури запропоновано розгорнуту класифікацію заходів регулювання міжнародних потоків капіталу в умовах посилення глобалізаційних процесів. Розглянуто особливості та наслідки застосування кількісних та цінових заходів регулювання у країнах, що розвиваються. Зроблено висновок, про те, що, у зв'язку із неналежним розвитком інституційного середовища в країнах, що розвиваються, останнім доцільніше використовувати цінові заходи регулювання, які не потребують ускладненого адміністрування. Зазначено, що подальші дослідження цієї проблематики вимагають розробки адекватної методики оцінки ефективності заходів державного регулювання міжнародних потоків капіталу для здійснення порівняльного аналізу їхньої ефективності та з'ясування доцільності їхньої імплементації в державну політику країн, що розвиваються.

Ключові слова: міжнародні потоки капіталу; лібералізація; державне регулювання; країни, що розвиваються; ринкові інструменти; адміністративні заходи; незалежна монетарна політика; ефективність; фінансовий інжиніринг.

Постановка проблеми. Інтенсивне відновлення припливу міжнародних потоків капіталу (МПК) до країн, що розвиваються, а також країн з ринками, що формуються, що мало місце після кризи 2008 – 2009 років, суттєво посилило інтерес світового співтовариства до регулювання вказаних потоків. Макроекономічні дисбаланси, пов'язані із значним тиском надмірного притоку капіталу на обмінний курс, фінансова нестабільність, спричинена намаганням спрямувати потоки капіталу на невиробничі цілі, дають змогу зрозуміти, що без регулювання міжнародних потоків капіталу (РМПК), без заходів макропруденційної політики ймовірними є нові й нові ризики, пов'язані із стимулюванням кредитних бумів та появою цінових бульбашок.

О. Жанне, А. Субраманіан та Дж. Вільямсон на основі ґрунтовного аналізу літературних джерел зробили висновок, що вільний рух капіталу не сприяє довгостроковому економічному зростанню, натомість, є докази ефективності макропруденційних заходів регулювання фінансових потоків. На їхню думку, міжнародне співтовариство не повинно прагнути абсолютної лібералізації торгівлі фінансовими активами навіть в довгостроковій перспективі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини та наслідки РМПК стали предметом вивчення не одного покоління зарубіжних та вітчизняних науковців. Все більше економістів, зокрема А. Корінек [2, 1], А. Субраманіан, Дж. Вільямсон, О. Жанне, [3], А. Костіот, Г. Лорензоні, І. Вернінг [4], почало схилитися до думки, що заходи РМПК можуть значно, або частково протистояти збуренням, що беруть початок у фінансовому секторі. Наслідками їх застосування може стати стримування надмірної волатильності обмінного курсу, обмеження обсягу притоку спекулятивного капіталу, сприяння більшій незалежності монетарної політики, протидія інфляції, а також зниження волатильності та значення конкретних показників фінансової нестабільності (таких як банківське кредитне плече, кредитна експансія, бульбашки активів).

Епоху інтенсивної фінансової лібералізації змінило поєднання вільного і регульованого переміщення капіталу. На наш погляд, сучасну позицію більшості економістів щодо державного РМПК можемо окреслити, процитувавши І. Грабел та Г. Д. Чанга: «Країнам потрібна свобода дій для впровадження тих заходів регулювання потоків капіталу, які відповідають їх конкретним потребам. Приємно спостерігати, що вони, нарешті, її отримають, після тривалого періоду виснажливої неоліберальної ідеології» [5].

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідити заходи та інструменти державного регулювання міжнародних потоків капіталу, задля використання їх при формуванні ефективної національної макроекономічної політики, зокрема у країнах, що розвиваються, та у країнах з ринками, що формуються.

Виклад основного матеріалу дослідження. РМПК передбачає використання не однієї політики чи адміністративного важеля, а низки механізмів, що варіюють від незначних до досить жорстких. Так, державним РМПК можемо назвати сукупність заходів державного регулювання, спрямованих на обмеження, стимулювання, перенаправлення або зміну будь-яких параметрів міжнародних потоків капіталу. Зауважимо, що спільною ознакою цих заходів є активніше спрямування обмежень на операції між резидентами і нерезидентами, на протиположності транзакцій резидентів між собою.

Зважаючи на таке широке визначення, узагальнювати інформацію щодо РМПК доволі важко, адже воно може реалізуватися на різних рівнях, впливати як на обсяг, так і на структуру іноземного приватного капіталу; стосуватися його притоку або ж відтоку за межі країни; набувати різних форм; бути орієнтованим на різні типи потоків капіталу і на досягнення різного результату. Отож, класифікувати заходи РМПК можна за багатьма ознаками (див. рис. 1), втім вичерпного переліку досягти важко, або й неможливо.



Рис. 1. Класифікація заходів регулювання міжнародних потоків капіталу

Джерело: Складено автором на основі [6, 7, 8, 9].

Найчастіше заходи РМПК за інструментами імплементації поділяють на дві великі групи, які у різних наукових джерелах мають різні найменування, а саме адміністративні (прямі, кількісні) та ринкові (непрямі, цінові) заходи регулювання.

Ринкові заходи впливають на потоки капіталу і пов'язані з ними транзакції, здорожчуючи їх. Залежно від конкретного різновиду, вони можуть впливати лише на ціну,

або ж на ціну і обсяг угоди. Метою впровадження адміністративних заходів регулювання є, як правило, прагнення безпосередньо вплинути на обсяг потоків капіталу. Вони носять дискреційний характер і передбачають прямі заборони чи кількісне лімітування руху міжнародних фінансових потоків [10, с.17].

Питання про вибір заходів РМПК для країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються, залишається дискусійним. Дж. Штіглітц, Дж. Окампо, С. Шпігель [11], наприклад, стверджують, що цінові заходи не порушують дію ринкових механізмів (*market-friendly*), є гнучкими і значно менше піддаються політичним маніпуляціям. Також вони вважають, що хоч кількісні обмеження є менш популярними, на практиці вони діють іноді більш ефективно, аніж цінові. Втім, насправді обидва підходи мають свої переваги і недоліки й більшість країн використовує їх комбінацію.

Для країн, що розвиваються, цінові заходи регулювання й справді є більш результативними, оскільки можуть вирішувати ключові пруденційні проблеми в умовах відсутності належних фінансових інституцій-регуляторів. Підвищуючи вартість зовнішніх запозичень та інвестицій, вони можуть стабілізувати волатильний приплив капіталу і коливання обмінного курсу. Більш того, цінові заходи найбільш ефективно впливають на зміну структури притоку капіталу, оскільки з їх допомогою можна призначати різні суми оподаткування для різних за видами або строковістю фінансових інструментів [10, с.17].

Адміністративні заходи використовують зазвичай у крайніх випадках, якими є кризові і передкризові ситуації. Яскравим прикладом слугує Малайзія. Основне занепокоєння, пов'язане із застосуванням цих заходів, полягає у можливому стримуванні інвестицій навіть після відмови від регулювання. Проте досвід показує, що це не завжди так, або ж цей вплив не надто потужний. У випадку Малайзії обсяг інвестицій відновився, після того як регулювання було скасоване [12].

Далеко не вичерпний, перелік кількісних та цінових заходів РМПК, які різняться строгістю імплементації, а саме рівнем тиску та необхідністю додержання, наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація заходів РМПК за інструментами імплементації

Адміністративні (кількісні)	Ринкові (цінові)
Порогові вимоги до інвестування (<i>ceilings</i>)	Багаторівневі системи обмінних курсів
Дозвільні процедури, необхідні для здійснення транскордонних операцій	Податки, що дискримінують МПК за ознакою строковості іноземних запозичень
Пряма заборона репатріації чи неконвертованість валюти	Податки на дохід, джерелом походження якого є іноземні активи
Кількісні обмеження і/або квоти на суми притоку капіталу в економіку	Безпроцентні обов'язкові (невідшкодовувані) резервні вимоги
Заборона певного виду портфельних потоків	Часові вимоги
Вимоги до чистої зовнішньої фінансової позиції комерційних банків	
Вимоги до кредитного рейтингу для здійснення запозичень за кордоном	
Підвищені і дискримінаційні вимоги до звітності щодо конкретних операцій з капіталом	

Джерело: складено автором на основі [13, 8, 14]

До кількісних заходів РМПК можна віднести порогові значення суми інвестицій, так звані «стелі» (*ceilings*), або вимоги спеціальних дозволів для здійснення операцій з певними різновидами активів. Окремі види інвестування можуть бути цілком забороненими, як наприклад, у Кореї, де уряд донедавна обмежував довгострокові іноземні інвестиції [15]. Відтік капіталу з країни може обмежуватись заборонаю або вимогою спеціального дозволу на репатріацію прибутку іноземними підприємствами, що здійснюють діяльність на внутрішньому ринку. Часто також практикуються кількісні обмеження чи квоти на суму притоку капіталу в економіку. Подекуди впроваджують й більш конкретні заходи, як наприклад, регулювання вибору портфеля активів інституційними інвесторами [14].

Цінові заходи регулювання можуть набувати форми спеціальних податків на дохід від міжнародних інвестицій, податків на певні різновиди операцій з капіталом, обов'язкових резервних вимог, які виконують роль податку, часових вимог, включаючи положення про те, що вхідні потоки капіталу не повинні залишати країну протягом певного проміжку часу, систем множинних обмінних курсів тощо.

У випадку системи множинних обмінних курсів, різні курси застосовуються до різних типів операцій з капіталом. Такі системи створюються, як правило, коли уряд вважає високі короткострокові процентні ставки надмірним тягарем для резидентів і намагається розділити національний валютний ринок, встановлюючи заборону вітчизняним фінансовим установам на кредитування позичальників, що беруть участь у спекулятивній діяльності. Обмеження не поширюються на операції, пов'язані з торговельними потоками, прямі іноземні інвестиції та, як правило, інвестиції в акціонерний капітал. За допомогою дворівневого обмінного курсу намагаються, по суті, підвищити вартість кредитування для спекулянтів, дозволяючи натомість неспекулятивний попит на внутрішні кредити за ринковими ставками. За допомогою дворівневої системи країна може спромогтися не допустити надмірного притоку капіталу і уникнути, таким чином, завищення обмінного курсу для операцій поточного рахунку. Такі системи покликані впливати як на обсяг, так і на ціну трансакцій [13, с. 7].

Пряме оподаткування МПК передбачає накладання податків чи зборів на зовнішні фінансові операції, або ж на дохід, отриманий від іноземних чи національних фінансових активів, що належать резидентам чи нерезидентам відповідно. У підсумку, обсяг таких інвестицій скорочується, внаслідок зниження норми прибутку або підвищення їхньої вартості. Ставки податків можуть різнитися залежно від типу трансакції чи її строковості. Таке оподаткування вважається РМПК, якщо воно допускає дискримінацію між внутрішніми і зовнішніми активами, або ж між резидентами і нерезидентами.

Одним із різновидів прямих податків, спрямованим на скорочення як вхідних, так і вихідних «гарячих» потоків капіталу, особливо спричинених «стадною» поведінкою інвесторів, є податок Тобіна. Запропонований ще у 1972 році нобелівським лауреатом Дж. Тобіном, податок передбачає стягнення невеликого відсотка з усіх валютних операцій, що допомагає «підкинути піску в колеса міжнародних фінансів» [9, с. 4]. Його прихильники очікують, що податок допоможе знизити волатильність валютного ринку внаслідок скорочення стимулів до частішої зміни позицій у короткостроковому періоді.

Одним з найчастіше використовуваних цінових заходів є непряме оподаткування трансграничних фінансових потоків у формі безпроцентної обов'язкової (невідшкодовуваної) резервної / депозитної вимоги. За цією схемою, банки і небанківські установи, що здійснюють діяльність від свого імені, повинні депонувати у центральному банку за нульовою ставкою суму у національній чи іноземній валюті, еквівалентну пропорції притоку капіталу або їх чистій позиції в іноземній валюті. У Чилі, наприклад, протягом 1991–1998 рр. іноземні інвестори зобов'язувались депонувати у центральному банку частку короткострокових банківських депозитів за нульовою ставкою [14, с. 23].

Оскільки обов'язкові депозити не приносять доходу і дозволяють центральному банку купувати інструменти грошового ринку, номіновані в іноземній валюті, резервні вимоги ефективно функціонують як податок на притік короткострокового капіталу. Притік скорочується внаслідок зниження ефективної віддачі від інвестицій. Невідшкодовувана резервна вимога може бути спрямована також на обмеження відтоку капіталу, роблячи його більш чутливим до внутрішніх процентних ставок. Наприклад, коли спостерігається девальваційний тиск на національну валюту, обов'язкова резервна вимога для банків за ставкою 100 % подвоїть процентні доходи втрачені внаслідок переходу від національної до іноземної валюти [13, с. 7].

Варто зауважити, що резервна вимога поєднує ознаки не лише цінового, а й кількісного РМПК. Ознаки останнього полягають у дії на відтік капіталу, а саме збереженні певного обсягу інвестицій в країні у разі втечі фінансових ресурсів [16]. До інших непрямих заходів регулювання, що поєднують ознаки обох видів часто відносять

вимоги до чистої зовнішньої фінансової позиції комерційних банків, до кредитного рейтингу для здійснення запозичень за кордоном, до звітності щодо конкретних операцій з капіталом, хоч останні й не є заходами регулювання у прямому сенсі.

Окрім загальноприйнятого розподілу заходів РМПК на кількісні та цінові, існує чимало інших класифікацій (*рис. 1*), зокрема за рівнем регулювання, за різновидами та спрямованістю потоків, за мотивами та цілями регулювання тощо.

Порівнюючи витрати і вигоди, пов'язані із застосуванням РМПК, потрібно враховувати широкий спектр заходів, що можуть бути використані з цією метою. Між різними інструментами РМПК існують суттєві відмінності, як і між критеріями оцінки їхньої ефективності. Емпіричний аналіз ефективності РМПК ускладнює також необхідність відокремлення наслідків регулювання від впливу інших чинників на макроекономічну динаміку, зокрема макроекономічної політики, технологічних збурень, політичних факторів тощо. Важливо також не судити про результати регулювання за досвідом певної окремої економіки або ж конкретного часового періоду, адже вони значною мірою залежить від особливостей імплементації.

Найбільш помітний (однак не обов'язково найважливіший) наслідок державного РМПК полягає у можливості проводити автономну грошово-кредитну політику. Під автономною монетарною політикою розуміємо її незалежність від динаміки світового фінансового ринку. Таким чином, уряд має змогу впроваджувати макроекономічну політику, яка дозволяє стримувати інфляцію і підтримувати конкурентоспроможність експорту. До інших переваг РМПК варто віднести зміну структури потоків на користь довгострокових інструментів інвестування, стійкий розрив між внутрішніми і іноземними процентними ставками, можливість суворіше обирати не лише види потоків, але й сектори економіки, у які вони надходять.

Отже, ефективність РМПК істотно залежить від методології її оцінки і вимірюваних показників. Втім, якщо щодо дієвості РМПК немає однозначності серед науковців, більшість дослідників погоджуються із тим, що воно повинно застосовуватись у короткостроковому періоді. Х. Кордеро та Х. Монтекіно [10, с. 17] зазначають, що РМПК не можуть бути субститутом ефективної макроекономічної політики протягом тривалого часу. Однією з причин, чому дієвість РМПК має тенденцію до зниження є те, що інвестори з плином часу набувають досвіду його уникнення. На думку Х. Кордеро та Х. Монтекіно, найлегше можна обійти цінові заходи регулювання, навіть коли вони належним чином імplementовані. Втім, Дж. Острі стверджує [17, с. 5], що, якщо інвесторам і вдасться розробити обхідні стратегії, їх ціна може бути вищою, ніж очікувана віддача від операцій. Вважають [18; 11, с. 198], що заходи РМПК не повинні бути досконалими, щоб бути ефективними. Вони повинні лише підвищувати витрати на їх уникнення.

Згідно з дослідженнями МВФ країни, які використовували РМПК були в числі тих, що найменше постраждали від світової фінансової кризи. Тому країни, що розвиваються, повинні дуже ретельно та критично підходити до лібералізації МПК, не забуваючи про як позитивні, так і негативні її наслідки для економіки. Для того, щоб скористатися усіма перевагами лібералізації, країни, що розвиваються, повинні спершу досягти належного рівня інституційного розвитку, спрямованого на вдосконалення ринкового середовища. Уряд кожної країни повинен сам обирати відповідний темп лібералізації, враховуючи макроекономічну ситуацію, стан фінансового сектора, його розвиток і стійкість. Особливо важливо приділяти достатню увагу заходам ефективного регулювання міжнародних короткострокових потоків капіталу, задля уникнення негативного впливу їх надмірної волатильності на економічну безпеку і економічний розвиток країн, що розвиваються.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Початок XXI століття ознаменувався значним переосмисленням ролі РМПК у досягненні фінансової стабільності. Пожвавилось не лише дослідження цієї проблематики, але й практичне використання заходів РМПК урядами багатьох країн, особливо після глобальної фінансової кризи.

Поштовхом до впровадження за необхідності заходів РМПК стали численні результати досліджень, що заперечують наявність стійкої кореляційної залежності між ступенем лібералізації операцій з капіталом та темпами економічного зростання, особливо в країнах з ринками, що формуються, і країнах, що розвиваються.

Сьогодні існує широкий спектр заходів державного РМПК, спрямованих на обмеження, стимулювання, перенаправлення або зміну будь-яких параметрів міжнародних потоків капіталу. Їх можна класифікувати за багатьма критеріями, зокрема за інструментами імплементації; за різновидами потоків, що регулюються; за спрямованістю потоків капіталу; за рівнем регулювання; за мотивами; а також за цілями регулювання. Найбільш поширеним є розподіл заходів РМПК на адміністративні та цінові. Використання останніх вважається більш доцільним у країнах, що розвиваються, оскільки вони спроможні вирішувати ключові пруденційні проблеми в умовах відсутності належних фінансових інституцій-регуляторів і не потребують ускладненого адміністрування.

За допомогою заходів РМПК, за умови їх ефективного впровадження, можна стримати надмірну волатильність обмінного курсу, обмежити обсяг притоку спекулятивного капіталу, сприяти більшій незалежності монетарної політики, протидіяти інфляції тощо. Однак емпірична оцінка результативності РМПК вимагає відокремлення наслідків регулювання від впливу інших чинників на макроекономічну динаміку, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Продовжуючи дослідження цієї проблематики, доцільно розробити адекватну методичку оцінки ефективності державного РМПК для здійснення порівняльного аналізу ефективності тих чи інших інструментів та з'ясування доцільності їхньої імплементації в державну політику країн, що розвиваються.

Список використаних джерел:

1. Korinek A. The New Economics of Prudential Capital Controls: A Research Agenda / Anton Korinek. // IMF Economic Review. – 2011. – Vol. 59, №3. – P. 523–561.
2. Korinek A. Capital Controls and Currency Wars / Anton Korinek. – University of Maryland, mimeo, 2012. – Available at: <http://www.korinek.com/papers>.
3. Jeanne O. Who Needs to Open the Capital Account? / Olivier Jeanne, Arvind Subramanian, John Williamson. – Washington: Peterson Institute for International Economics, 2012. – 14 p.
4. Costinot A. A Theory of Capital Controls as Dynamic Terms-of-Trade Manipulation / Arnaud Costinot, Guido Lorenzoni, Ivan Werning. // Journal of Political Economy, University of Chicago Press. – 2014. – Vol. 122, №1. – P. 77–128.
5. Grabel, I. and Chang, H. (2010). Why Capital Controls Are Not All Bad. *Financial Times*. [online] Available at: <https://www.ft.com/content/4d0e3e34-e02f-11df-9482-00144feabdc0>.
6. Боришкевич О. В. Міжнародний рух капіталу та проблеми зовнішньої заборгованості / О. В. Боришкевич // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 10. – С. 40-47.
7. Божечкова А. В. Изучение факторов и последствий ограничений на движение капитала [Електронний ресурс] / А. В. Божечкова, Е. Л. Горюнов, П. В. Трунин. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://ssrn.com/abstract=2754066>.
8. Hartwell, C. (2011). *All That's Old Is New Again: Capital Controls and the Macroeconomic Determinants of Entrepreneurship in Emerging Markets*. SIEMS Issue Report. SKOLKOVO Institute for Emerging Market Studies, pp.2-7.
9. Magud, N., Reinhart, C. and Rogoff, K. (2005). *Capital Controls: Myth and Reality – A Portfolio Balance Approach to Capital Controls*. NBER Working Paper No. 16805. [online] IMF, p.49. Available at: <http://www.nber.org/papers/w16805>.
10. Cordero, J. and Montecino, J. (2010). *A Capital Controls and Monetary Policy in Developing Countries*. Washington, DC: Center for Economic and Policy Research, pp.12-18.
11. Stiglitz, J., Ocampo, J., Spiegel, S., Ffrench-Davis, R. and Nayyar, D. (2006). *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, p.352.
12. Edison, H. J. and Reinhart, C. M. (2000). *Capital Controls During Financial Crises: The Case of Malaysia and Thailand*. International Finance Working Paper No. 662, p.38. Available at: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2000/662/ifdp662.pdf>.
13. Ariyoshi, A., Kirilenko, A., Ötker, I., Laurens, B., Kriljenko, J. and Habermeier, K. (2000). *Capital Controls: Country Experiences with Their Use and Liberalization*. IMF, Occasional Papers, p.123. Available at: <http://dx.doi.org/10.5089/9781557758743.084>.

14. Neely, C. (2017). An Introduction to Capital Controls. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 81(6), pp.13-30.
15. Eichengreen, B., Mussa, M., Dell’Ariccia, G., Detragiache, E., Milesi-Ferretti, G. M., Tweedie, A. (1999). *Liberalizing Capital Movements: Some Analytical Issues*. IMF Economic Issue No. 17, p.10.
16. Ocampo, J. (2008). *Capital market liberalization and development*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, p.388.
17. Ostry, J., Ghosh, A., Habermeier, K., Chamon, M., Qureshi, M. and Reinhart, D. (2010). *Capital Inflows: The Role of Controls*. IMF Staff Position Note SPN/10/04. Washington: IMF, p.30.
18. Eichengreen, B. (1999). *Toward a new international financial architecture*. 1st ed. Washington, DC: Inst. for Internat. Economics, p.216.

References:

1. Korinek, A. (2011) The New Economics of Prudential Capital Controls: A Research Agenda. *IMF Economic Review*, Vol. 59, №3, 523–561 [in English].
2. Korinek, A. (2012) Capital Controls and Currency Wars, *University of Maryland, mimeo*, Available at: <http://www.korinek.com/papers> [in English].
3. Jeanne, O., Subramanian, A., Williamson, J. (2012) Who Needs to Open the Capital Account? *Washington: Peterson Institute for International Economics*, 14 [in English].
4. Costinot, A. A., Lorenzoni, G., Werning, I. (2014) Theory of Capital Controls as Dynamic Terms-of-Trade, *Manipulation Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, Vol. 122, №1, 77–128 [in English].
5. Grabel, I. and Chang, H. (2010). Why Capital Controls Are Not All Bad. *Financial Times*. [online] Available at: <https://www.ft.com/content/4d0e3e34-e02f-11df-9482-00144feabdc0> [in English].
6. Boryshkevych, O. V. (2012) International capital flow and external indebtedness problems, *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy (Bulletin of the National Bank of Ukraine)*, № 10, 40-47 [in Ukraine].
7. Bozhechkova, A. V., Horunov, E. L., Trunin, P. V. (2016) Research of the factors and effects of capital controls Available at: <http://ssrn.com/abstract=2754066> [in Russian].
8. Hartwell, C. (2011). All That’s Old Is New Again: Capital Controls and the Macroeconomic Determinants of Entrepreneurship in Emerging Markets. *SIEMS Issue Report. SKOLKOVO Institute for Emerging Market Studies*, 2-7 [in English].
9. Magud, N., Reinhart, C. and Rogoff, K. (2005). Capital Controls: Myth and Reality – A Portfolio Balance Approach to Capital Controls. *NBER Working Paper No. 16805*. [online] IMF, 49. Available at: <http://www.nber.org/papers/w16805> [in English].
10. Cordero, J. and Montecino, J. (2010). A Capital Controls and Monetary Policy in Developing Countries. *Washington, DC: Center for Economic and Policy Research*, 12-18 [in English].
11. Stiglitz, J., Ocampo, J., Spiegel, S., Ffrench-Davis, R. and Nayyar, D. (2006). Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development. 1st ed. *Oxford: Oxford University Press*, 352 [in English].
12. Edison, H. J. and Reinhart, C. M. (2000). Capital Controls During Financial Crises: The Case of Malaysia and Thailand. *International Finance Working Paper No. 662*, 38. Available at: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2000/662/ifdp662.pdf> [in English].
13. Ariyoshi, A., Kirilenko, A., Ötker, I., Laurens, B., Kriljenko, J. and Habermeier, K. (2000). Capital Controls: Country Experiences with Their Use and Liberalization. *IMF, Occasional Papers*, 123. Available at: <http://dx.doi.org/10.5089/9781557758743.084> [in English].
14. Neely, C. (2017). An Introduction to Capital Controls. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 81(6), 13-30 [in English].
15. Eichengreen, B., Mussa, M., Dell’Ariccia, G., Detragiache, E., Milesi-Ferretti, G. M., Tweedie, A. (1999). Liberalizing Capital Movements: Some Analytical Issues. *IMF Economic Issue No. 17*, 10 [in English].
16. Ocampo, J. (2008). Capital market liberalization and development. 1st ed. *Oxford: Oxford University Press*, 388 [in English].
17. Ostry, J., Ghosh, A., Habermeier, K., Chamon, M., Qureshi, M. and Reinhart, D. (2010). Capital Inflows: The Role of Controls. *IMF Staff Position Note SPN/10/04*. Washington: IMF, 30 [in English].
18. Eichengreen, B. (1999). *Toward a new international financial architecture*. 1st ed. Washington, DC: Inst. for Internat. Economics, 216 [in English].

LABA Iryna Zinonivna,

PhD student of Analytical Economics

and International Economy Department,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

ira.haliv@gmail.com

CAPITAL CONTROLS INSTRUMENTS IN DEVELOPING COUNTRIES

Abstract.

Introduction. *An era of intensive financial liberalization has nowadays been changed for the combination of free and regulated capital flows. More and more researchers deny an existence of strong correlation between the degree of capital account liberalization and economic growth, especially in emerging and developing countries.*

Purpose. The purpose of this article is to analyze the mechanisms of the state regulation of international capital flows, often referred to as capital controls, in order to implement them into an effective macroeconomic policy in developing countries and emerging markets.

Methods. The methodology of the article is closely linked to its purpose. Methods of classification, generalization, comparative analysis and case study are used to analyse the most widely used capital control instruments, their advantages and disadvantages, similarities and differences between them

Results. The main measures and tools by which the state may influence the volume, structure and other parameters of capital inflow and outflow (especially short-term and volatile), – with the aim of stabilizing financial sector and economy as a whole, achieving sustainable economic growth and development, – are analyzed. There are numerous classifications of capital controls, but because of the variety of instruments a complete comprehensive list is hard to achieve. The article studies different instruments of quantitative and price-based state capital controls, evaluates their main characteristics as well as differences between them. It is noted that due to the weak institutions in developing countries, it is more appropriate for the latter to use price-based capital control measures that do not require intricate administration. Finally, possible implications of capital controls on monetary policy and certain macroeconomic indicators are stated.

Originality. The authors develop a detailed classification of capital controls, with their distribution by implementation tools; by types of flows, regulated; by the direction of capital flows; by level of regulation; as well as, by motives and purposes of regulation.

Conclusion. Experience of the global financial crises and the fact that countries implementing capital controls have been among the least affected by it shows that international community should not seek absolute liberalization of trade in financial assets, even in the long run. In order to take advantage of all the benefits of capital account liberalization, developing countries and emerging markets must first achieve a threshold level of institutional development.

Key words: international capital flows; liberalization; state regulation; developing countries; market-based instruments; administrative measures; monetary policy autonomy; effectiveness; financial engineering.

Одержано редакцією: 27.11.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017

УДК 330.332.1

ЛИСИЙ Олександр Пилипович,
к.е.н., професор, директор АМІ НУ «ОМА»,
м. Маріуполь, Україна
info@ami.edu.ua

ОЧЕРЕДЬКО Олена Олександрівна,
старший викладач кафедри «МіПМТ»
АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна
ocheredcoelena@gmail.com

ТОНКИХ Людмила Семенівна,
к.фіз.-мат.н., доцент кафедри «ПНіГД»
АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна
info@ami.edu.ua

ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ МОРСЬКИХ ПОРТІВ В УКРАЇНІ

Виявлена сучасна роль інвестиційної привабливості морських портів в Україні. Визначені основні напрями державного регулювання надходження інвестицій для зростання економіки в цілому. Зазначені існуючі негативні сторони інвестиційної привабливості морських портів. Запропоновані основні напрямки підвищення інвестиційної привабливості морських портів в Україні: розширення інфраструктури; збільшення простору для логістики; збільшення виробництва за рахунок використання інформаційних технологій. Окреслені стратегічні напрями

розвитку морських портів України: підвищення конкурентоспроможності портової галузі шляхом удосконалення обробки вантажів; забезпечення ефективного державного регулювання спеціалізованих послуг, що надаються в морському порту суб'єктами природних монополій, та послуг, плата за надання яких включається до складу портових зборів; удосконалення системи документообігу, спрощення дозвільних процедур, зменшення часу обробки вантажів; створення умов для розвитку добросовісної конкуренції між морськими портами нашої країни та інші.

Ключові слова: морські порти, інвестиційна привабливість, напрямки підвищення інвестиційної привабливості.

Постановка проблеми. Підвищення інвестиційної привабливості портів це першочергове завдання для розвитку морського господарського комплексу України. Морські порти України є однією з найважливіших складових транспортно-логістичного комплексу України, де здійснюються обслуговування суден, вантажів, пасажирів як внутрішнього, так і міжнародного сполучення, а також перевалка вантажів на інші види транспорту. Від ефективності функціонування морських портів залежить конкурентоспроможність транспортно-логістичного комплексу України на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залучення іноземних інвестицій на підприємства морської галузі – складний процес, якому присвячена низька наукових досліджень вчених економістів, таких як Гаврилюк О. В., Драган І. В., Даниленко А. А. та інших.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні ролі інвестиційної привабливості морських портів для підвищення економічної ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиції, у тому числі іноземні, є не лише механізмом розвитку, але й основним способом регулювання економіки шляхом переходу капіталу. На сучасному етапі іноземні інвестиції виступають одним з основних джерел підтримання сталого економічного розвитку портів України.

Підвищення інвестиційної привабливості має стати ключовим шляхом інвестиційної політики портів. Таке підвищення потребує створення певних передумов: зниження темпів інфляції; стабілізації національної валюти; вдосконалення системи оподаткування; збільшення заощаджень населення; стабільності протягом тривалого часу основних законодавчо-нормативних актів, що регулюють різні аспекти інвестиційної діяльності.

Рівень інвестиційного співробітництва України залишається низьким. За показником інвестицій на душу населення Україна у десятки разів відстає від країн Східної Європи. Незавершеність інституційних перетворень, надмірне втручання державних органів у господарську діяльність підприємств та корупція не сприяють надходженню в Україну світових фінансових потоків. Однією з головних причин низького рівня прямого іноземного інвестування в порти України поки що залишається несприятливий, порівняно з іншими країнами інвестиційний клімат.

Правові, економічні та організаційні основи діяльності в морських портах України розглядаються Законом «Про морські порти України» [1]. Закон регулює відносини у сфері портової діяльності, зокрема, встановлює основи державного регулювання діяльності в морських портах, порядок будівництва, відкриття, розширення та закриття морських портів в Україні, порядок провадження на їх території господарської діяльності, у тому числі надання послуг, визначає правовий режим об'єктів портової інфраструктури.

Ефект від іноземного інвестування, міжнародної співпраці із зарубіжними партнерами визначається конкретними обставинами і правильним вибором стратегії щодо залучення капіталу із-за кордону. В результаті можна мати синергійний ефект від підвищення ефективності діяльності підприємств в економічному просторі держави [2].

Основою для подальшого розвитку морських портів є Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року [3], яка включає короткострокові (на п'ять років), середньострокові (на 10 років) та довгострокові (на 25 років) плани розвитку. Основою Стратегії розвитку морських портів України є плани розвитку морських портів та морських терміналів, прогнози щодо вантажопотоків, завдання, основні напрями та

джерела фінансування реалізації Стратегії, інші основні параметри розвитку. Стратегія розвитку морських портів України базується на засадах державної політики у сфері транспорту та враховує плани розвитку інших транспортних галузей України.

До негативних сторін інвестиційної привабливості морських портів можна віднести: недосконалість податкового, господарського та цивільного кодексів; нестабільність існуючої нормативно-правової бази; нерегульованість корпоративних відносин; наявність тіньового сектору економіки, що робить неконкурентоспроможною продукцію офіційної економіки; відсутність чіткої та послідовної пріоритетної державної й регіональної політики; низький рівень капіталізації українських банків, який не дає змоги кредитувати ризиковані проекти і гальмує можливості реалізації венчурних проектів; високий рівень корумпованості в органах влади. Всі ці фактори відлякують інвесторів з розвинених країн світу.

Україна сприймається іноземними інвесторами як несприятлива для інвестування держава. Головними причинами такої ситуації є:

- нестабільність політичної ситуації в Україні. Особливо цей фактор важливий для великих ТНК з Німеччини, США, Великобританії, які не тільки ведуть свою господарську діяльність, але певним чином відображають політичну позицію найвпливовіших країн світу.
- недоліки законодавства в сфері інвестування та підприємництва. Недостатнє правове забезпечення, зокрема з питань платежів до бюджетів всіх рівнів та централізованих фондів спеціального призначення.
- стандарти. Невідповідність податкової і бухгалтерської систем міжнародним стандартам несе велику кількість непорозумінь іноземних – податки. Високий рівень і велика кількість податків позбавляє державу конкурентних переваг при залученні іноземних інвесторів. Відзначається нестабільність економічної і податкової політики, її залежність від організаційних змін на урядовому рівні. Умови оподаткування інноваційно-інвестиційної діяльності не стимулюють її розвиток. Одним з найгостріших є питання своєчасного повернення раніше сплаченого ПДВ податковими органами.
- митні бар'єри. Високі ставки мита на ввезення при надходженнях іноземних інвестицій в Україну, непорозуміння з митними органами при визначенні митної вартості товарів, способу нарахування мита та акцизних зборів.

Основними напрямками підвищення інвестиційної привабливості морських портів мають стати: розширення інфраструктури; збільшення простору для логістики; збільшення виробництва за рахунок використання інформаційних технологій.

Стратегічні напрями розвитку морських портів України полягають у виконанні таких основних завдань:

- підвищення конкурентоспроможності портової галузі шляхом удосконалення обробки вантажів; модернізації і розвитку об'єктів портової інфраструктури загального користування, зокрема автомобільних та залізничних під'їзних шляхів;
- забезпечення ефективного державного регулювання спеціалізованих послуг, що надаються в морському порту суб'єктами природних монополій, та послуг, плата за надання яких включається до складу портових зборів; удосконалення системи документообігу, спрощення дозвільних процедур, зменшення часу обробки вантажів;
- створення умов для розвитку добросовісної конкуренції між морськими портами нашої країни; забезпечення технологічного розвитку портової галузі та підготовки спеціалістів портової галузі шляхом впровадження сучасних технологій виконання навантажувально-розвантажувальних робіт; удосконалення навчальної бази для підготовки спеціалістів портової галузі;
- залучення приватних інвестицій для розвитку морських портів, для модернізації та створення об'єктів портової інфраструктури на підставі договорів концесії, договорів про спільну діяльність, інших інвестиційних договорів;

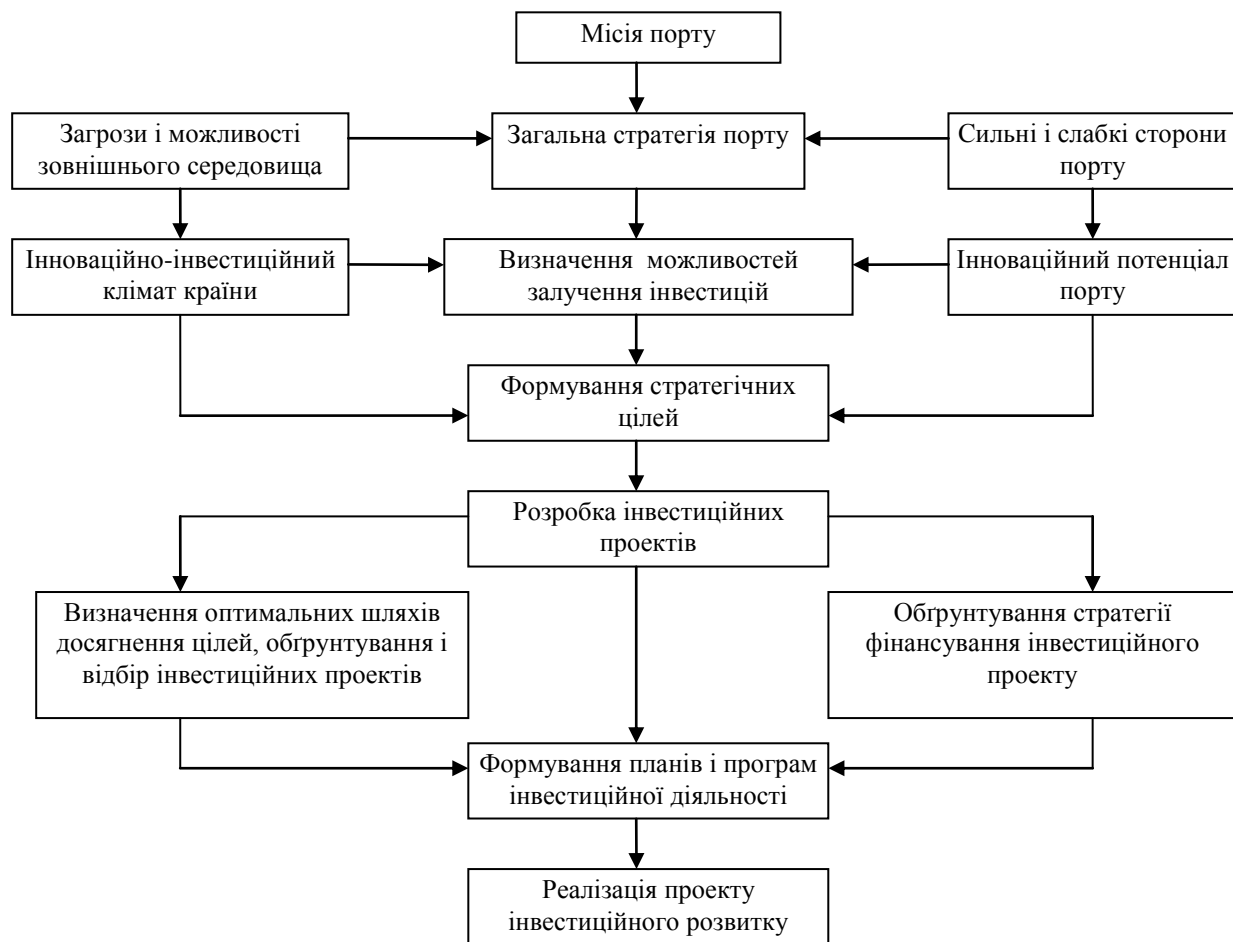


Рис. 1 Шляхи підвищення інвестиційної привабливості морських портів України

- активна участь у міжнародних організаціях з метою створення умов для транскордонних перевезень вантажів; приведення стандартів роботи морських портів у відповідність з європейськими;
- забезпечення державних гарантій та захисту прав інвесторів; забезпечення створення достатніх глибин на підхідних шляхах та в акваторіях морських портів для обслуговування великих суден;
- забезпечення ефективного функціонування та розвитку систем технічного та інформаційного забезпечення безпеки судноплавства;
- приведення стандартів екологічної безпеки роботи морських портів у відповідність з міжнародними.

В даний час розроблені плани розвитку морських портів України на короткострокову та довгострокову перспективу, що включають перелік проектів в сфері днопоглиблення, розвитку інфраструктури морських терміналів, залізничної та автомобільної інфраструктур та інших інвестиційних проектів [4].

У 2018 році Держпідприємство "Адміністрація морських портів України" планує направити 152 млн доларів на капітальні інвестиції. Такий обсяг вкладень закладений в фінансовому плані підприємства на 2018 рік. Про це заявив глава АМПУ Райвіс Вецкаганс, виступаючи на Першому британо-українському Морському інфраструктурних Форумі в Одесі. Так з 2014 року АМПУ нарощував обсяги капітальних інвестицій.

У попередні роки обсяги капітальних інвестицій АМПУ виглядали наступним чином: у 2017 році – 55,9 млн, в 2016 році – 23,6 млн доларів, в 2015 році – 17,6 млн доларів, в 2014 році – 7,6 млн доларів. Всі ці кошти були витрачені на проведення днопоглиблення, а також модернізацію причальної і наземної інфраструктури в українських портах.

У фінансовому плані АМПУ на поточний рік є збільшення рівня чистого доходу підприємства на 7,7% в порівнянні з 2017 роком. Планується, що цей показник складе 8,4 млрд гривень. Чистий прибуток очікується на рівні 3,3 млрд гривень. Відрахування в бюджет складуть 4,5 млрд гривень [5].

Отже, підвищення інвестиційної привабливості морських портів дозволить: досягти підвищення іміджу України як морської держави та конкурентоспроможності портової галузі; залучити приватні інвестиції в обсязі 26 млрд. гривень для розвитку об'єктів портової інфраструктури; забезпечити щороку переробку 210 млн. тонн вантажів; створити потужності для переробки у морських портах не менш як 250 млн. тонн вантажів на рік; підвищити до 75-80 відсотків ефективність використання перевантажувальних комплексів морських портів; впровадити стимулюючі тарифи на послуги, що надаються в морських портах; збільшити надходження до державного бюджету України; створити додатково 15 тис. робочих місць.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Інвестиційна привабливість морських портів України потребує невідкладних перетворень, лібералізації майнових відносин, оновлення і модернізації матеріально-технічної бази та впровадження сучасної моделі функціонування морських портів. Приватний капітал інвесторів має велику кількість можливостей та джерел залучення фінансових та інших ресурсів, котрі важко доступні для держави. Окрім того, професійне відношення к підприємництву, володіння найкращими практиками управління портами, зацікавленість у економічному результаті. Також інвестори дуже добре орієнтуються у передових тенденціях ринку, що робить його ефективним учасником портового бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про морські порти України» від 17.05.2012 № 4709-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>.
2. Іванов Д.О. Інвестиції в розвиток портів / Д. О. Іванов // *Порти України*. -2003.- № 6.- С. 5-7.
3. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 р. № 548-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-%D1%80>.
4. Плани розвитку морських портів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspa.gov.ua/ua/plani-rozvitku-portiv>.
5. Центр транспортны стратегий. АМПУ направит 152 млн долларов на капитальные инвестиции в этом году. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cfts.org.ua/news/2018/03/22/ampu_napravit_152 mln_dollarov_na_kapitalnye_investitsii_v_etom_godu_46322.
6. Державне підприємство Адміністрація морських портів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uspa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7435:fakhivtsi-ampu-obgovorili-z-evropejskimi-kolegami-podalshi-kroki-shchodo-pidvishchennya-investitsijnoji-privablivosti-portiv&catid=77&Itemid=222&lang=ua.

References:

1. The Law of Ukraine "About the ports of Ukraine" dated 17.05.2012 № 4709-VI [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4709-17> [in Ukrainian].
2. Ivanov, D.O. (2003) Investments in the development of ports. *Ports of Ukraine*, 6, 5-7 [in Ukrainian].
3. Strategy of development of seaports of Ukraine for the period up to 2038, Zatv. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 11, 2013 No. 548-r [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-%D1%80> [in Ukrainian].
4. Plans for development of sea ports of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.uspa.gov.ua/ua/plani-rozvitku-portiv> [in Ukrainian].
5. Center for Transport Strategies. AMPU will send \$ 152 million for capital investments this year. [Electronic resource]. – Access mode: http://cfts.org.ua/news/2018/03/22/ampu_napravit_152 mln_dollarov_na_kapitalnye_investitsii_v_etom_godu_46322 [in Russian].
6. State Enterprise Administration of Seaports of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.uspa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7435:fakhivtsi-ampu-obgovorili-z-evropejskimi-kolegami-podalshi-kroki-shchodo-pidvishchennya-investitsijnoji-privatyvivosti-portiv&catid=77&Itemid=222&lang=ua [in Ukrainian].

LYSYI Olexander Pilipovich,

Candidate of Economic Sciences, Professor, Director of the AMI NU "OMA", Mariupol, Ukraine
info@ami.edu.ua

OCHEREDCO Olena Oleksandrivna,

Senior Lecturer of the Department of "MiPMT" AMI NU "OMA", Mariupol, Ukraine
ocheredcoelena@gmail.com

TONKYH Lyudmila Semenovna,

Ph.D., Department of AMI NU "OMA", Mariupol, Ukraine
info@ami.edu.ua

IMPROVEMENT OF THE MARINE PORTS INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN UKRAINE

Abstract.

Introduction. *The modern role of investment attractiveness of marine ports in Ukraine is revealed. The strategic directions of the development of the marine ports of Ukraine are outlined: increasing the competitiveness of the port industry through improved cargo handling; modernization and development of objects of the port infrastructure of general use, in particular automobile and railway access roads; provision of effective state regulation of specialized services provided in the seaport by natural monopolies and services, the fee for which is included in the port dues; improvement of the document circulation system, simplification of permitting procedures, reduction of cargo handling time; creation of conditions for the development of fair competition between the seaports of our country and others.*

Purpose. *The purpose of the study is to determine the role of investment attractiveness of seaports for improving the economic situation in Ukraine.*

Methods. *The main directions of state regulation of inflow of investments for the growth of the economy as a whole are determined.*

Results. *These are the existing positive aspects of the investment attractiveness of seaports.*

Originality. *The main directions of increase of investment attractiveness of marine ports in Ukraine are proposed: expansion of infrastructure; increase of space for logistics; increase in production through the use of information technology.*

Conclusion. *Investment attractiveness of sea ports of Ukraine requires urgent transformations, the liberalization of property relations, updating and modernization of the material and technical bases, and the introduction of a modern model of the functioning of marine ports. Private investors possess a large number of opportunities and sources for attracting financial and other resources that are difficult to access for the government. Investors are also well oriented in the advanced market trends, this fact makes them effective participants in the port business.*

Keywords: *marine ports, investment attractiveness, directions of increasing investment attractiveness.*

*Одержано редакцією: 27.11.2017
Прийнято до публікації: 11.12.2017*

УДК 330.332

ОЧЕРЕДЬКО Олена Олександрівна,

старший викладач кафедри «МіПМТ»
АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна
ocheredcoelena@gmail.com

ТОНКИХ Людмила Семенівна,

к.фіз.-мат.н., доцент кафедри «ПНІГД»
АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна
info@ami.edu.ua

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ХОЛДИНГОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Регулюванню інвестиційної діяльності та пов'язаних з нею економічних процесів посідає ключове місце у вирішенні існуючих проблем структурної перебудови економіки України, дозволяє активізувати науково-технічний прогрес, підвищити ефективність діяльності промислових підприємств. Таким чином, сприяє формуванню позитивних тенденцій розвитку економіки країни.

Залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у реальний сектор економіки України представляється актуальним, оскільки за цих умов однією з першочергових, для будь-якого промислового підприємства, стає проблема зміцнення своїх позицій у ринковому середовищі, у тому числі і через підвищення інвестиційної привабливості. У світовій практиці холдингові компанії – це насамперед фінансові центри, навколо яких об'єднуються окремі компанії, не втрачаючи при цьому своєї комерційної самостійності. На сьогодні практично всі найбільші корпорації США і Західної Європи мають у своєму складі фінансовий центр у вигляді холдингової компанії.

Ключові слова: сутність та значення, інвестиційна привабливість, холдингові підприємства.

Постановка проблеми. Неоднозначність трактування поняття інвестиційної привабливості підприємств пов'язана з тим, що зміст інвестиційної привабливості можна розглядати в різних аспектах: у розрізі оцінки – країни, регіону, підприємства чи галузі; у масштабі вагомості і впливу на неї суб'єкта інвестування. Відтак виникає необхідність більш детально дослідити зміст поняття інвестиційної привабливості, визначити ричаги впливу на дану економічну категорію, уточнити визначення інвестиційної привабливості промислових підприємств холдингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цьому питанню присвячена низька наукових досліджень вчених економістів, таких як І. В. Бейцун, О. М. Вінник, О. А. Воловик, С. М. Грудницької, М. Г. Ісакова, О. Р. Кібенко, Н. С. Кузнецової, В. Г. Пескова, М. Потюка, В. Д. Примака, О. С. Семерака, Ю. В. Хахуліної, С. М. Хеди.

Мета та завдання дослідження – визначити сутність та значення інвестиційної привабливості сучасних холдингових підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перевага холдингових структур пов'язана із централізацією фінансово-економічного управління ланцюгами технологічно залежних підприємств, у тому числі зі зниженням ризиків інвестицій і взаємних поставок, економією трансакційних витрат, ростом можливостей фінансового і податкового маневрування.

Специфічною організаційною формою об'єднання капіталів є холдингові компанії. Холдингова компанія – це інтегроване товариство, яке безпосередньо не бере участі у виробничій діяльності, а використовує свої власні кошти для придбання контрольних активів, акцій інших підприємств, які є учасниками концерну або іншого добровільного об'єднання [1].

Економічна база для заснування холдингових компаній в Україні почала створюватися у процесі акціонування і приватизації великих державних підприємств і об'єднань. Законодавчим підґрунтям процесів створення холдингових компаній став Указ Президента України “Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації” від 19.05.1994. Фактично заснування холдингових компаній в Україні розпочалося у 1995 р. Згідно з Господарським кодексом холдингова компанія – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності [1].

Інвестиційна привабливість – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і мікрорівнях [2].

Інвестиційна привабливість підприємства – це складне, ємкісне поняття оцінного характеру. Її рівень формується під впливом безлічі внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку підприємства. Питання інвестиційної привабливості підприємств опис та характеристика чинників, які визначають і впливають на інвестиційну привабливість підприємства досліджувались багатьма відомими вітчизняними і зарубіжними вченими, тому сучасній економічній науці відомі різні визначення інвестиційної привабливості. Деякі автори визначають її як поняття, а інші розглядають – як економічну категорію. Узагальнення різних точок зору авторів щодо розуміння змісту поняття «інвестиційної привабливості» представлено в табл. 1.

Значення поняття
«інвестиційна привабливість підприємства»

№ з/п	Автор	Значення поняття «Інвестиційна привабливість»	Переваги підходу	Недоліки підходу
1. Спираючись на фінансовий аналіз підприємства				
1	Бланк І.О. [3, с. 18].	«Інвестиційна привабливість підприємства» являє собою аналіз інвестиційної привабливості підприємства на основі фінансових показників таких як: фінансова стійкість, прибутковість, ліквідність активів та оборотність активів	Зосередження уваги на напрямках інвестування та складових інвестиційної привабливості.	Недостовірність інформації при аналізі фінансових показників, їх розрахунку у часі.
2	Спеціалісти Агентства з питань запобігання банкрутства підприємств [4].	ППП визначається розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості підприємств, в якому відтворюються значення показників оцінки майнового стану, фінансової стійкості (платоспроможності), ліквідності активів, прибутковості інвестиційного об'єкта, оцінки ділової активності, оцінки ринкової активності, скориговані відповідно до їхньої вагомості, та інших факторів	Оцінка багатьох аспектів господарської діяльності шляхом розрахунку незначної кількості показників, що дають характеристику поточного стану об'єкта та не потребує значних витрат часу на проведення.	Брак конкретності та чіткості, що суттєво знижує можливість його застосування практиками.
3	Коюда В.О. Лепейко Т.І., Коюда О.П. [5, с. 12]	«ППП» – сукупність характеристик фінансово-господарських та управлінської діяльності підприємства, перспектив розвитку та можливостей залучення інвестиційних ресурсів на основі формалізації оціночних методів.	Визначення конкретних показників, щоб не тратити кошти та час, оцінюючи психологічний аспект проблеми.	Однозначна можливість формалізації оціночних методів, що залишає поза увагою психологічний аспект даної проблеми.
4	Гуськова Т. Н., Рябцев В. М., Геніатулін В. Н. [6]	Певний стан господарсько-економічного розвитку, за якого з великою часткою ймовірності в прийнятні для інвестора терміни інвестиції можуть дати задовільний рівень прибутковості чи може бути досягнутий інший позитивний ефект	Не враховує вплив зовнішнього середовища	Нечітко визначено визначення позитивного ефекту
5	Валірунова Л. С. [7]	Сукупність деяких факторів, об'єктивних ознак, властивостей засобів, можливостей економічної системи, яка обумовлює потенційний платіжний попит на інвестиції	Розглядає у сукупності окремих факторів	Не враховує вплив зовнішнього середовища

№ з/п	Автор	Значення поняття «Інвестиційна привабливість»	Переваги підходу	Недоліки підходу
2. Спираючись на вкладення грошей у цінні папери				
6	Бочаров В.В. [9, с. 158]	«ІПП» – досягнення мінімального ризику при вкладенні грошей у цінні папери тільки тих підприємств, які є стабільними та забезпечать отримання високого прибутку	Вкладення грошей у цінні папери дає змогу інвестору контролювати управління на підприємстві, отримувати постійний дохід у формі дивідендів.	Українські підприємства не можуть ефективно використовувати інструменти ринку цінних паперів, оскільки цей ринок знаходиться на стадії становлення.
7	Донцов С.С. [10]	«ІПП» – це надійність отримання прибутку при вкладанні грошей у цінні папери підприємства	Можливість інвестора брати участь в управлінні підприємством.	Не врахування майбутніх перспектив розвитку суб'єкта господарювання.
3. Спираючись на психологічну складову				
8	Нападовська І.В. [12]	«ІПП» – це системна сукупність потенційних можливостей вкладання коштів з метою отримання економічної ефективності у майбутньому як наслідок результатів минулої господарської діяльності потенційного об'єкта інвестування, суб'єктивно оцінювана інвестором	Потенційна можливість може принести великий прибуток.	Відсутність зіставлення цілей інвестора з їх можливостями без ризикової реалізації, не враховує ступінь готовності інвестора прийняти ризик.
9	Чорна Л. О. [13, с. 213]	«ІПП» – взаємозв'язок двох характеристик: з боку психологічного змісту інвестицій і з боку психологічної форми (привабливість)	Врахування таких аспектів, як: привабливість продукції, кадрова, інноваційна, фінансова, територіальна, екологічна і соціальна привабливість, ризик.	Необхідність обробки значного обсягу інформації для одержання бажаного результату.

Проведене дослідження дозволило виділити підходи до визначення значення поняття «інвестиційна привабливість». Донцов С. С. стверджує, що інвестиційна привабливість – це можливість отримання прибутку у процесі вкладення коштів у цінні папери підприємства. Оскільки інвестиції прив'язані не тільки до конкретних підприємств, але й до регіонів, галузей і країн, то й інвестору під час прийняття рішення необхідно також мати інформацію щодо їх інвестиційної привабливості.

Проаналізувавши погляди на визначення поняття інвестиційної привабливості можна визначити, що вони варіюються, але багато з них мають спільні риси. У викладенні А. Ф. Гукалюка та І. М. Івановича інвестиційна привабливість є чинником підвищення конкурентоспроможності території, і розглядається як сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, які сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і макрорівнях.

Чорна Л. О., розглядаючи інвестиційну привабливість підприємств торговельної сфери, зазначає, що інвестиційна привабливість – категорія економічна, виробнича, і передбачає наявність такого інвестиційного вигляду торгового підприємства, який сприяє його постійному оновленню, прогресивному розвитку на базі інтенсифікації торговельно-виробничих процесів. Під інвестиційною привабливістю, на її думку, слід розуміти сукупність економіко-психологічних характеристик фінансово-господарської діяльності підприємства, які відповідають вимогам інвестора та забезпечують досягнення ефекту від вкладень при відповідному рівні ризику. Підвищеним рівнем ризику в даному випадку характеризується отримання значень критеріальних показників, нижчих за допустиму межу, яка відділяє область привабливих значень від їх альтернативи.

За ствердженням І. В. Нападовської інвестиційна привабливість – це системна сукупність перспективних можливостей вкладення коштів з метою отримання економічних вигід у майбутньому як наслідок результатів минулої господарської діяльності потенційного об'єкта інвестування, суб'єктивно оцінюваної інвестором.

Більш узагальнено до визначення підходять Л. С. Валірунова, О. Б. Казакова, вважаючи інвестиційну привабливість – сукупністю деяких об'єктивних ознак, властивостей, засобів, можливостей економічної системи, яка обумовлює потенційний платіжний попит на інвестиції [14].

Тобто, якщо розглядати інвестиційну привабливість як економічну характеристику підприємства чи будь-якого суб'єкта господарювання, через формування цілей інвестора, а саме: здатність досягнення максимальний прибуток за мінімального ризику, тоді її слід визначати із позиції системного підходу, суть якого полягає в єдності та взаємодії всіх аспектів розгляду.

Таким чином, уточнення та доповнення змісту поняття «інвестиційна привабливість» можна розглядати виходячи з основних характеристик, що формують її сутність. Розгляд інвестиційної привабливості лише в межах характеристик внутрішнього економічного середовища підприємства чи галузі не дає повноцінної оцінки рівня привабливості того чи іншого об'єкта інвестування. Адже неабиякий вплив на інвестиційну привабливість відіграють зовнішні фактори впливу. Отже слід зауважити, що Ю. Р. Самігуліна, досліджуючи інвестиційну привабливість підприємства як поняття, наголошує на тому, що це сукупність характеристик його внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування.

Звідси, сутність інвестиційної привабливості стосується порівняння кількох об'єктів з метою визначення кращого, гіршого, середнього. Багато спеціалістів прирівнюють інвестиційну привабливість до оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Сутнісна ознака інвестиційної привабливості підприємства – це сукупність характеристик його виробничої, комерційної, фінансової, управлінської діяльності та особливостей інвестиційного клімату, що свідчать про доцільність здійснення інвестицій в нього. Перемогу отримує інвестиційно-привабливіший об'єкт вкладення інвестицій. Отже, першочерговим завданням, виконання якого зумовлює успіх у цій конкурентній боротьбі, є максимальне підвищення інвестиційної привабливості.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проаналізувавши та дослідивши переваги та недоліки щодо визначення поняття «інвестиційної привабливості», можна зробити висновок, що інвестиційна привабливість – одна з найважливіших характеристик об'єктів та інструментів інвестування. Тому, можна надати наступне визначення сутності «інвестиційної привабливості підприємства» – це системний звіт економічних показників функціонування окремого підприємства, які визначають доцільність вкладання коштів у це підприємство. Воно враховує основні економічні показники діяльності окремого підприємства холдингу та бере до уваги зміни у економічному, політичному, інформаційному та екологічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Особливості створення та функціонування холдингових компаній в сучасних умовах. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://msd.in.ua/osoblivosti-stvorennya-ta-funkcionuvannya-xoldingovix-kompanij-v-suchasnix-umovax/>.
2. Діагностика інвестиційної привабливості галузей економіки, регіонів та підприємств. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2488.html>.

3. Фінансове забезпечення розвитку підприємств: монографія / [І. О. Бланк та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Бланка ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К. : КНТЕУ, 2011. – 343 с.
4. Наказ Агентства запобігання банкрутству від 23.02.1998 р. № 22 «Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214>.
5. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І. Інвестування: [Навчальний посібник.] / В. М. Гриньова. – 2-ге вид.; доопрац. і доп. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2014. – 404 с.
6. Гуськова, Т. Н. Оценка инвестиционной привлекательности объектов статистическими методами / Т. Н. Гуськова, В. М. Рябцев, В. Н. Гениатулин. – М.: Изд-во ГАСБУ, 1999. – 150 с.
7. Валирунова Л. С. Інвестування: Підручник для ВУЗів / Л.С. Валирунова, О.Б. Казакова. – М.: Волтерс Клівер, 2010. – 448 с.
8. Бабушкин В. А. Организация и методика анализа инвестиционной привлекательности хозяйствующего субъекта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Бабушкин В. А. – Воронеж, 2009. – 24 с.
9. Сاینчук Н., Федькович Ю. Теоретичні основи формування інвестиційного клімату України в сучасних складних умовах господарювання. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.chteiknteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2014/v1/NV-2014-V1_38.pdf.
10. Короткова О. В. Інвестиційна привабливість підприємства та методика її оцінювання. / О. В. Короткова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2132>.
11. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І. Інвестування: [Навчальний посібник.] / В. М. Гриньова. – 2-ге вид.; доопрац. і доп. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2014. – 404 с.
12. Валирунова Л. С. Инвестирование : учеб. для вузов / Л. С. Валирунова, О. Б. Казакова. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 448 с.

References:

1. Features of the creation and operation of holding companies in modern conditions [Electronic resource] – Access mode: <https://msd.in.ua/osoblivosti-stvorennya-ta-funkcionuvannya-xoldingovix-kompanij-v-suchasnix-umovax/> [in Ukrainian].
2. Diagnostics of investment attractiveness of industries, regions and enterprises [Electronic resource] – Access mode: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2488.html> [in Ukrainian].
3. Blank, I. O. (2011) Financial support for the development of enterprises. *Kiev. nats trad.-ekon.un – K.: KNTEU*, 343 [in Ukrainian].
4. Order of the Agency for the Prevention of Bankruptcy dated February 23, 1998, No. 22 "On Approval of the Methodology for Integral Assessment of the Investment Attractiveness of Enterprises and Organizations" [Electronic resource] - Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214> [in Ukrainian].
5. Grinova, V.M., Koyda, V.O., Lepeiko, T.I. (2014) Investing. X.: "INZHEK" VD, 404 [in Ukrainian].
6. Guskova, T. N., Ryabtsev, V. M., Geniatulin, V. N. (1999) Estimation of investment attractiveness of objects by statistical methods. *Moscow: Publishing house GASBU*, 150 [in Russian].
7. Valirunova, L. S., Kazakova, O. B (2010) Investing: Textbook for Higher Educational Institutions. *M.: Walters Clever*, 448 [in Ukrainian].
8. Babushkin, V.A. (2009) Organization and method of analysis of investment attractiveness of the managing entity: author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate econ Sciences. *Voronezh*, 24 [in Russian].
9. Sainchuk, N., Fedkovich, Y. (2014) Theoretical foundations of formation of investment climate of Ukraine in modern complex economic conditions [Electronic resource] – Access mode: http://www.chteiknteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2014/v1/NV-2014-V1_38.pdf [in Ukrainian].
10. Korotkova, O. V. Investment attractiveness of the enterprise and the method of its evaluation [Electronic resource] – Access mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2132> [in Ukrainian].
11. Grinova, V.M., Koyda, V.O., Lepeiko, T.I. (2014) Investing X.: "INZHEK" VD, 404 [in Ukrainian].
12. Valirunova, L. S., Kazakova O. B. (2010) Investing *M.: Walters Clouver*, 448 [in Russian].

OCHEREDCO Olena Oleksandrivna,

Senior Lecturer of the Department of "MiPMT" AMI NU "OMA", Mariupol, Ukraine
 ocheredcoelena@gmail.com

TONKYH Lyudmila Semenovna,

Ph.D., Department of AMI NU "OMA", Mariupol, Ukraine
 info@ami.edu.ua

THE ESSENCE AND VALUE OF INVESTMENT ATTRACTION OF MODERN HOLDING ENTERPRISES

Abstract.

Introduction. Regulation of investment activity and related economic processes occupies a key place in solving existing problems of structural adjustment of the Ukrainian economy, allows to intensify scientific and technological progress, increase the efficiency of industrial enterprises. Thus, it contributes to the formation of positive trends in the development of the country's economy.

Purpose – to define essence and value of investment attractiveness of modern holding enterprises of Ukraine.

Methods. The attraction of domestic and foreign investments into the real sector of the economy of Ukraine seems relevant, since under these conditions one of the priority issues for any industrial enterprise becomes the problem of strengthening its positions in the market environment, including through increased investment attractiveness.

Results. In world practice, holding companies are primarily financial centers, around which separate companies are united, while not losing its commercial autonomy. Today, virtually all major corporations in the United States and Western Europe have in their composition a financial center in the form of a holding company.

Originality. After analyzing and exploring the advantages and disadvantages provided by various definitions of "investment attractiveness", one can conclude that investment attractiveness is one of the most important characteristics of investment objects and instruments.

Conclusion. Therefore, one can give the following definition of "investment attractiveness of the enterprise". This is a systematic report of economic indicators of the individual enterprise that defines the expediency of investing in this enterprise. This definition covers the main economic performance of a separate holding company, including changes in the economic, political, informational and environmental environment.

Keywords: essence and meaning, investment attractiveness, holding enterprises.

Одержано редакцією: 27.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017

УДК 332.143:316.774

ПОДЛУЖНА Наталія Олександрівна,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Донецький національний
технічний університет»,
м. Покровськ, Україна
podluzna@gmail.com
Nataliia.podluzhna@donntu.edu.ua

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЗНАННЄВИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Систематизовано властивості знань та уточнено їх зміст у економічному та управлінському контекстах. Визначено чинники, що сприяють формуванню економіки знань на регіональному рівні. Уточнено сутність поняття «знаннєвий розвиток регіону».

Ключові слова: економіка знань, регіон, властивості знань, знаннєвий розвиток, чинники економіки знань, регіональна політика.

Постановка проблеми. Прискорення процесів переходу України до побудови економіки знань (далі – ЕЗ) змінюють пріоритети розвитку у всіх секторах національної економіки та мають креативно-інноваційну і цифрову основи зрушень в їх діяльності, що обумовлює зміну векторності регіональної політики, спрямованої на використання інноваційних і знаннєвих ресурсів. Отже проблема визначення сутності знань, їх властивостей та впливу на регіональні процеси прогресивного розвитку є актуальною в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності категорії «знання» та встановленню її значення для розвитку постіндустріальної економіки присвячено праці багатьох зарубіжних і українських науковців. Першим, ще у 1962 р., акцентував увагу на необхідності виявлення економічних аспектів управління знаннями Ф. Махлуп, праці якого

було присвячено особливостям процесу виробництва знань в освіті, наукових дослідженнях і розробках, комунікаціях й встановленню їх впливу на динаміку макропоказників [1]. П. Друкер у 1968 р. розкрив значимість знань та інформації, які зумовлюють нові орієнтири в економіці країни та визначають базові вектори формування інформаційного суспільства [2]. У 1973 р. Д. Белл також наголошував на цінності знаньських ресурсів в економічному розвитку країни, що ознаменувало початок переходу від індустріального до постіндустріального суспільства [3]. У зв'язку з виявленням нового джерела прогресу на всіх рівнях управління – знань – у 1994 р. П. Дасгупта та П. Девід розкрили сутність нової економічної науки, заснованої на знаннях [4]. Пізніше О. Тоффлер та Х. Тоффлер також обґрунтовували нові джерела багатства країн й акцентували увагу на формуванні новітнього типу господарювання – розумної економіки, заснованої на знаннях [5]. Сучасні дослідження Д. Арайа розкривають парадигму становлення ЕЗ і обґрунтовують багатоаспектність її форм прояву – інноваційної, креативної, зеленої та мережевої компонент [6].

Поступово в економічній думці почало формуватися розуміння про цінність знань для соціально-економічного розвитку країни, її регіонів, суб'єктів господарювання й конкретних особистостей. Так, І. Нонака ще у 1994 р. запропонував теорію створення організаційних знань, обґрунтував цінність їх нагромадження для суб'єктів господарювання [2]. Д. Одретч і М. Фелдман у 1996 р. довели існування інноваційних кластерів і встановили їх галузевий життєвий цикл, що збільшує цінність знаньських ресурсів для об'єднань підприємств. Дж. Гилмор і Дж. Пайн концентрували увагу на значущості знань, що базуються на досвіді, для бізнесу при побудові в країні ЕЗ [7]. Т. Давенпорта та Л. Прусак висловили ідею взаємозалежності розвитку бізнесу й економіки країни, заснованої на знаннях, та у 1998 р. розкрили цінність практичних знань, визначили сутність процесу управління ними на рівні суб'єктів господарювання [8].

Значний вклад у розвиток теорії ЕЗ було зроблено представниками української школи. Так, у 2004 р. В. Геєць одним з перших українських науковців означив вектор перехідних процесів в Україні у напрямі ЕЗ та визначив інноваційні перспективи розвитку країни [9]. У 2007 р. В. Семиноженко розробив для України доктрину ЕЗ, практичне втілення якої мало б стати базисом докорінних змін в економіці країни [10]. Л. Федулова розкрила концептуальні засади ЕЗ [11], а О. Кучеров – теоретичні основи управління ЕЗ у країні [12]. Л. Смоляр і Н. Коба розглядають знання як стратегічний ресурс та визначають його специфічні ознаки [13]. А. Колот висвітлює результати досліджень починаючи з 2010 р. його кафедри, присвячені визначенню значення інноваційної праці та ролі людини, її місця на ринку праці у напрямі формування ЕЗ [14]. А. Чухно обґрунтував доцільність застосування методів модернізації національної економіки для досягнення країною стану ЕЗ [15]. В. Ляшенко і Є. Котов розвили ідею модернізації промисловості України з метою підвищення рівня знанневого розвитку її економіки [16].

Не дивлячись на велику кількість публікацій, присвячених проблемі визначення ролі знань у розвитку національної та регіональної економіки, залишаються недослідженими питання визначення властивостей знаньських ресурсів, які сприяють розвитку на всіх рівнях управління та встановлення факторів, що зумовлюють регіональний знанневий розвиток.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення властивостей знань, які є корисними у процесах економічного прогресу, та систематизація факторів, які впливають на знанневий розвиток регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, узагальнення існуючих підходів до розуміння сутнісних характеристик категорії «знання» дозволило виокремити основні їх властивості, рис. 1.

Визначені властивості знань забезпечують їх використання у регіональних процесах становлення ЕЗ. Тобто знання стають пріоритетом у визначенні векторів ефективної регіональної політики.

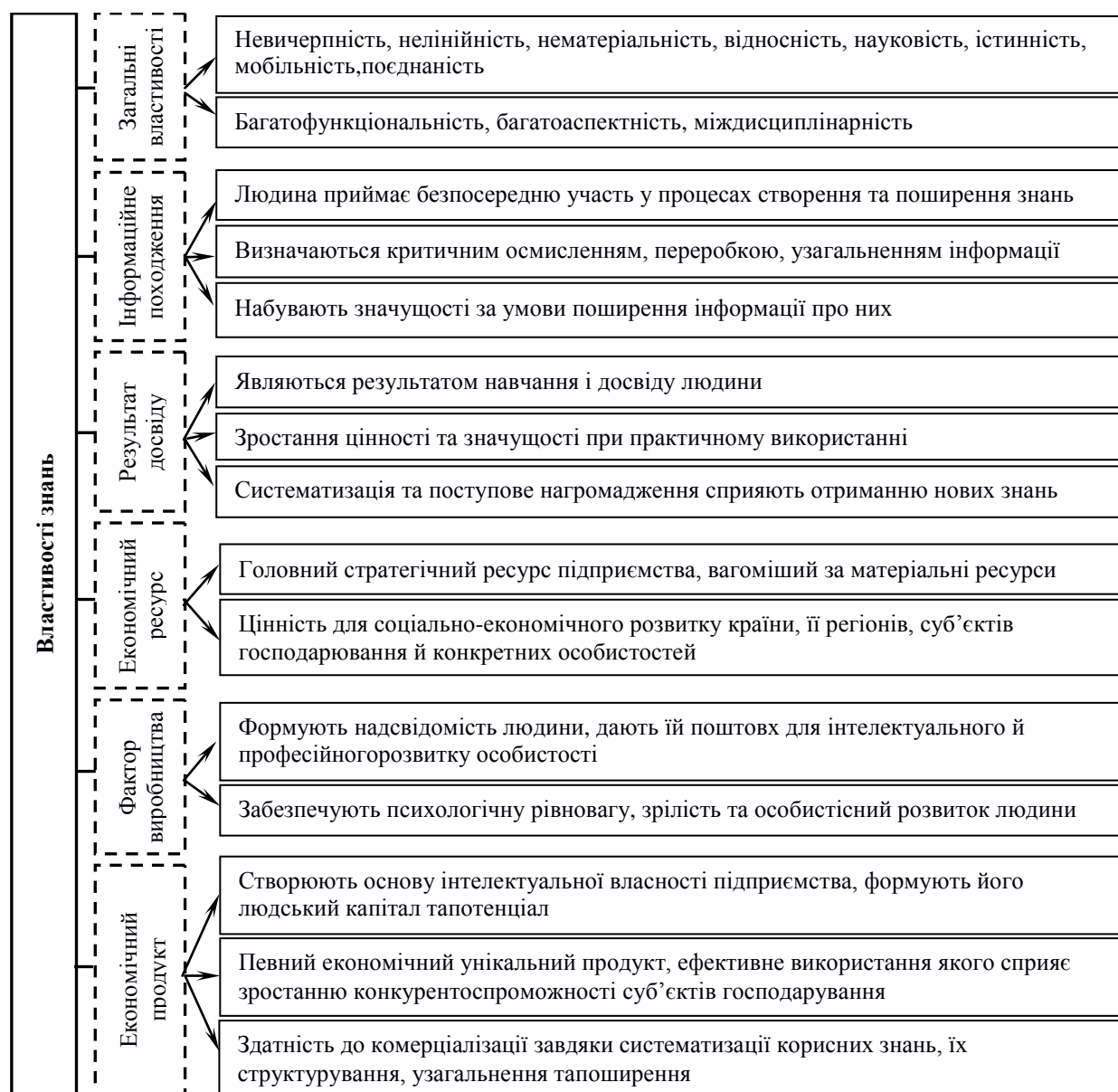


Рис. 1. Систематизація властивостей знань*

* Систематизовано автором

З метою підвищення рівня соціально-економічного розвитку на основі активізації процесів використання знанневих ресурсів було встановлено основні чинники, які впливають на формування ЕЗ на рівні регіону (табл. 1). Чинники було згруповано у дев'ять однорідних груп: природні, історико-політичні, соціально-демографічні, інфраструктурні, професійно-кваліфікаційні, соціально-економічні й фінансові, науково-інноваційні, виробничо-підприємницькі та управлінські. Склад кожної групи розкрито конкретними показниками, що кількісно та якісно визначають ступінь впливу [17].

Вплив кожної з груп перелічених чинників покликаний сприяти знанневому розвитку регіону, під яким доцільно розуміти процес прогресивних змін його соціально-економічного стану та підвищення якості життя населення, що є результатом приросту інтелектуального, інноваційного і людського капіталів та базується на активізації інструментів створення, використання і поширення знань, які сприяють формуванню ЕЗ і забезпечують прояв її різних форм на певній території. При цьому прискорити знанневий розвиток певного регіону можна завдяки як комплексності підходу до виокремлених чинників, так і вибіркового характеру відбору тих сфер впливу, що визначають специфіку та конкурентні переваги території щодо нагромадження знань. Визначення та урахування означеної специфіки має бути покладено у основу розробки стратегії розвитку регіону.

Систематизація чинників, які сприяють формуванню ЕЗ у регіонах України*

Група чинників	Склад чинників
Природні	Природно-кліматичні умови регіону Забезпеченість регіону стратегічними ресурсами Географічне розташування регіону, територіальна близькість до столиці країни та економічно розвинених країн Європи Ступінь господарської освоєності території регіону Площа території регіону
Історико-політичні	Культурна спадщина регіону та стан її збереження до сьогодення Традиції, навички й стиль життя населення регіону Політичне життя регіону, його активність Вплив зовнішніх чинників на розвиток регіону протягом всього періоду його існування
Соціально-демографічні	Природний рух населення регіону Структура населення за віком, статтю, рівнем освіти, місцем проживання, сферами зайнятості Інтенсивність міграційних процесів у регіоні, вектори руху населення Щільність населення регіону Рівень безробіття, неформальної зайнятості у регіоні
Інфраструктурні	Наявність та розвиненість транспортної, соціальної, інформаційної, інформаційно-комунікаційної інфраструктур у регіоні Забезпеченість регіону загальноосвітніми та позашкільними закладами, Забезпеченість закладами охорони здоров'я у регіоні Наявність бібліотек, архівів, музеїв, ступінь їх залучення до процесів збереження та передачі знань
Професійно-кваліфікаційні	Забезпеченість регіону вищими та професійно-технічними закладами освіти Ділова активність населення регіону Якість робочої сили регіону, її професійно-кваліфікаційна й освітня структура Попит та пропозиція на робочу силу у межах регіону Ступінь забезпеченості населення регіону робочими місцями відповідної якості Професійна орієнтація молоді у регіоні Можливості для працевлаштування кваліфікованої молоді у регіоні Професійні особливості освіти дорослого населення
Соціально-економічні й фінансові	Соціально-економічний рівень розвитку регіону Економічна роль регіону у національній економіці Якість та рівень життя населення регіону Розвиненість соціальних зв'язків, соціальних мереж, соціального капіталу Середній рівень оплати праці у регіоні Рівень оплати праці високої кваліфікації у регіоні Рівень умов праці, забезпечення гарантій стабільної зайнятості у регіоні Соціальна відповідальність бізнесу і влади регіону Легкість відкриття та ведення бізнесу Пільгові умови кредитування для реалізації інновацій
Науково-інноваційні	Науковий потенціал регіону, функціонування наукових установ, спрямованість їх діяльності Система й інструменти регіонального стимулювання суб'єктів господарювання до здійснення інноваційної діяльності, створення бізнес-ідей Розвиненість інноваційної інфраструктури Доступність і достатність інвестиційних ресурсів із різних джерел для здійснення інноваційної діяльності Залучення молоді до розв'язання проблем, пов'язаних із розробкою і впровадженням інноваційних технологій Наявність і функціонування кластерів (регіональних, міжрегіональних та транскордонних), інноваційних платформ, венчурних фондів Дієвість й результативність інноваційного розвитку регіону

Група чинників	Склад чинників
Виробничо-підприємницькі	Галузева структура суб'єктів господарювання регіону Ділова активність підприємництва у регіоні Специфіка діяльності бізнесу, розвиненість бізнес-середовища Рівень конкуренції між товаровиробниками регіону Сформовані партнерські відносини між суб'єктами господарювання і владою
Управлінські	Стратегічна спрямованість програм розвитку регіону Досвід залучення до обговорення стратегій розвитку регіону провідних представників бізнесу, освіти і науки, молоді Партнерські відносини між бізнесом і владою Розвиток територіальних громад Ступінь запровадження е-врядування Ефективність регіонального управління Інтегрованість регіонального розвитку

*Розроблено автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, на основі теоретичного узагальнення результатів наукових досліджень, присвячених проблематиці становлення ЕЗ на регіональному та національному рівнях було здійснено уточнення сутності й ролі знань у сучасному суспільстві та удосконалено класифікацію їх властивостей, як джерела людського розвитку. Систематизовано характеристики, які дозволяють розкрити сутність знань з точки зору інформаційного походження, як результату досвіду людини або підприємства, як продукту, ресурсу і безпосередньо як фактору виробництва. Завдяки проведеному дослідженню було уточнено зміст кожної характеристики на основі встановлення властивостей знань у економічному та управлінському контекстах. Визначено чинники, що сприяють формуванню ЕЗ на регіональному рівні. Уточнено сутність поняття «знанневий розвиток регіону». Подальшим напрямом дослідження є визначення стратегій регіональної політики, спрямованих на формування ЕЗ з урахуванням існуючого інтелектуального, інноваційного і людського потенціалів певних територій.

Список використаних джерел:

1. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США: пер. с англ. – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.
2. Друкер П.Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. – М.: Вильямс И.Д., 2007. – 336с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Перевод с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
4. Dasgupta P., David P.A. Toward a new economics of science // Research Policy. – 1994. –23(5). – pp. 487-521.
5. Тоффлер Э. Революционное богатство: как оно будет создано и как оно изменит нашу жизнь / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер; [Пер. с англ. М. Султанова, И. Цыркун]. – М.: АСТ; АСТ МОСКВА; Профиздат, 2008. – 569с.
6. Araya D. Rethinking US Education Policy. Paradigms of the Knowledge Economy /D. Araya. – New York: Palgrave Macmillan, 2015.– 184 p.
7. Pine Joseph, Gilmore James. The Experience Economy. Boston Harvard Business School Press, 1998. – P. 97-105.
8. Davenport Thomas, Prusak Lawrence. Working Knowledge. Boston Harvard Business School Press, 1998. – P. 1-19.
9. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
10. Семиноженко В. Доктрина економіки знань (Проект) [Електронний ресурс] / В. Семиноженко. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net>
11. Федулова Л.І. Концептуальні засади економіки знань [Електронний ресурс] / Л.І. Федулова. – Режим доступу: http://ief.org.ua/Arjiv_ET/Fedulova208.pdf.
12. Кучеров О.П. Теорія управління економікою знань – К.: НДІ «Укragenпромпродуктивність», 2008. – 260 с.
13. Смоляр Л.Г. Знання як стратегічний ресурс сучасного підприємства / Л.Г. Смоляр, Н.В. Коба [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/1135>.
14. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4. – С. 4-9.

15. Чухно А.А. Модернизация экономики и экономическая теория // Экономика Украины. – 2012. – №9. – С.4-12.
16. Ляшенко В.І. Україна XXI: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : моногр. / В.І. Ляшенко, С.В. Котов; НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. – К., 2015. – 196 с.
17. Захарова О.В. Систематизація підходів до оцінки ступеня досягнення економікою країни стану економіки знань // О.В. Захарова, Н.О. Подлужна // Соціально-трудові відносини: теорія і практика. – Збірник наукових праць. ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – Київ – 2016. – №2. – С.91-99.

References:

1. Machlup, F. (1962). The Supply of Inventors. *The Rate and Directions of Inventive Activity*, 155 [in Russian].
2. Druker, P.F. (2007) Epoha razryva: orientiryi dlya nashego menyayuschegosya obschestva. *M.: Vilyams I.D.*, 336 [in Russian].
3. Bell, D. (1999) Gryaduschee postindustrialnoe obschestvo. Opyit sotsialnogo prognozirovaniya *Moskva Academia*, 956 [in Russian].
4. Dasgupta, P., David, P.A. (1994) Toward a new economics of science. *Research Policy*, 23(5), 487-521 [in English].
5. Toffler, E. (2008) Revolutsionnoe bogatstvo: kak ono budet sozdano i kak ono izmenit nashu zhizn *M.: AST; AST MOSKVA, Profizdat*, 569 [in Russian].
6. Araya, D. (2015) Rethinking US Education Policy. Paradigms of the Knowledge Economy, *New York, Palgrave Macmillan*, 184 [in English].
7. Pine, J., Gilmore, J. (1998) The Experience Economy. *Boston Harvard Business School Press*, 97-105. [in English].
8. Davenport, T., Prusak, L. (1998) Working Knowledge. *Boston Harvard Business School Press*, 1-19 [in English].
9. Geets, V.M., Seminozhenko, V.P. (2006) Innovatsiyni perspektivi Ukrainy. *Harkiv: Konstanta*, 272 [in Ukrainian].
10. Seminozhenko, V. Doktrina ekonomiki znan (Proekt) [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.semynozhenko.net> [in Ukrainian].
11. Fedulova, L.I. Kontseptualni zasady ekonomiki znan [Electronic resource]. – Access mode: http://ief.org.ua/Arjiv_ET/Fedulova208.pdf [in Ukrainian].
12. Kucherov, O.P. (2008) Teoriya upravlinnya ekonomikoyu znan. *K.: NDI «Ukragropromproduktivnist»*, 260 [in Ukrainian].
13. Smolyar, L. G., Koba, N. V. Znannya yak strategichnyi resurs suchasnoho pidpriemstva [Electronic resource]. – Access mode: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/1135> [in Ukrainian].
14. Kolot, A. (2007) Innovatsiyna pratsya ta intelektualnyi kapital u sistemi faktoriv formuvannya ekonomiki znan? *Ukrayina: aspekti pratsi*, 4, 4-9 [in Ukrainian].
15. Chuhno, A.A. (2012) Modernizatsiya ekonomiki i ekonomicheskaya teoriya. *Ekonomika Ukrainyi*, 9, 4-12 [in Ukrainian].
16. Lyashenko, V.I., Kotov, E.V. (2015) Ukrayina XXI: neoindustrialna derzhava abo «krah proektu»? *Poltavskiy un-t ekonomiki i trgovlii, Kyiv*, 196 [in Ukrainian].
17. Zakharova, O.V., Podluzhna, N.O. (2016) Systematyzatsiia pidkhodiv do otsinky stupenia dosiahnennia ekonomikoiu krainy stanu ekonomiky znan [The systematization of approaches to assessing the degree of achievement of the country's economy is a knowledge economy] *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka, Zbirnyk naukovykh prats. DVNZ «KNEU im. V. Hetmana», Kyiv*, 2, 91-99 [in Ukrainian].

PODLUZHNA Nataliya Oleksandrivna,

Candidate of economics, Associate Professor,

Associate Professor Department of Management

Donetsk National Technical University,

Pokrovsk, Ukraine

podluzhna@gmail.com

Nataliia.podluzhna@donntu.edu.ua

SYSTEMATIZATION OF FACTORS INFLUENCING THE KNOWLEDGE DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

Abstract.

Introduction. *The issue of knowledge essence determination with their properties and have the influence upon the regional processes of progressive development is urgent in modern conditions. Therefore, the purpose of the article is to establish the properties of knowledge that are useful in the processes of economic progress, and to systematize the factors influencing the knowledge development of regions.*

Purpose. *The aim of the study is to identify the properties of knowledge that are useful in the processes of economic progress, and the systematization of factors that affect the knowledge development of the regions.*

Methods. *To determine the properties of knowledge as for the opportunity of establishing factors that influence the knowledge economy formation on a certain territory the study uses methods of generalization, observation and logic.*

Results. As a result of the study the existing approaches to the understanding of essential characteristics of "knowledge" category are summarized allowing their basic properties' distinguishing. The main factors are established that influence the knowledge formation on the regional level. Factors are gathered in nine similar groups: natural, historical-political, socio-demographic, infrastructural, professional-qualification, socio-economic and financial, scientific-innovational, production-entrepreneurial and managerial. The influence of any of the abovementioned factor groups is to contribute in the knowledge development of a region.

Originality. The notion definition of the knowledge development for a certain territory (region) is offered that should be understood as the process of progressive changes in its socio-economic state, and the improvement of its population's living standards being the result of the increment of intellectual, innovative and human capital based on the activation of tools for creation, application and dissemination of knowledge that favor the knowledge economy formation and provide its various forms manifestation in a certain territory.

Conclusion. Due to the research conducted the content of each characteristic of knowledge got specified on the ground of their properties establishment in economic and managerial context. The factors are determined that are conducive to the knowledge economy formation on the regional level. The essence of the "knowledge development of the region" notion is specified.

Keywords: knowledge economy, region, properties of knowledge, knowledge development, factors of knowledge economy, regional policy.

Одержано редакцією: 01.12.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017

УДК 339.17(477)

РИЖКО Олександр Вікторович,
аспірант кафедри менеджменту,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Черкаси, Україна
vera_bsh@ukr.net

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Метою даної роботи є дослідження факторів розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. Відповідно до мети були поставлені та виконані наступні завдання: проведено класифікацію які чинять вплив на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу в Україні; визначено, що найбільш важливими ендогенними факторами розвитку інноваційно-інвестиційної потенціалу МБ є організаційно-управлінський потенціал, інноваційні та фінансово-економічні потенціали підприємства, які в цілому визначають можливості для впровадження інновацій; для більш повного дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності малого бізнесу нами виділено такі найбільш важливі екзогенні фактори, як інституціональні, ринкові, соціально-економічні умови, виробничо-технічний та науково-технологічний потенціал та природні особливості країни, які в сукупності визначають інноваційне середовище МБ на макrorівні; визначено найбільш значимі проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів малого бізнесу в країні: недостатній рівень інноваційної активності малих підприємств, відсутність конкурентного середовища, яке б стимулювало впровадження інновацій, низький рівень комерціалізації наукових розробок та інтелектуальної власності, диспропорція в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств тощо.

Ключові слова: малий бізнес, підприємство, інвестиції, інновації, фактори, інноваційно-інвестиційна діяльність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі української економіки впровадження і розвиток інновацій є не тільки важливим фактором підвищення ефективності діяльності суб'єктів малого бізнесу, а й пріоритетним напрямком національної державної економічної політики.

В даний час сфера малого підприємництва стає все більш привабливою для впровадження інновацій, оскільки ці господарюючі суб'єкти мають незаперечні переваги при реалізації інноваційних процесів: по-перше, ці підприємства найбільш наближені до постачальників і споживачів ринку, оперативно пристосовуються до їхніх потреб і можуть надавати послуги специфічного характеру (у сфері інжинірингу, промислового дизайну та ін.); по-друге, малі підприємства є «стартовим майданчиком» для створення великих підприємств, при цьому їх «інноваційність» є однією з найважливіших умов ефективності їх діяльності; по-третє, відносно низький рівень витрат на створення малих інноваційних підприємств знижує поріг їх входження на ринок; по-четверте, створює можливість участі в цьому бізнесі висококваліфікованих фахівців, які мають намір здійснювати комерціалізацію результатів наукових досліджень та ін.

Незважаючи на те, що роль інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу в сучасних умовах зростає, теорія і практика розвитку інновацій свідчать про високі ризики і проблеми формування інвестиційних ресурсів для їх впровадження. Ці обставини підтвердили актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які приділили увагу вивченню питань розвитку та функціонування малого бізнесу, можна виділити праці Ю. Бажала, С. Білоус, З. Варналія, О. Варановського, В. Гейця, О. Гриценка, М. Долішнього, В. Кредісова, І. Кузнецової, В. Сизоненка, А. Чухна та ін.

Щодо питань інноваційно-інвестиційної діяльності малих підприємств, то в цьому напрямку значний внесок зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. Амоша, В. Амітан, І. Балабанов, В. Білик, П. Буряк, В. Герасимчук, Т. Затонацька, С. Захарін, С. Ілляшенко, О. Колодізев, О. Коломицева, І. Крейдич, М. Портер, Н. Прямухіна, Ю. Ткаченко, С. Школінський Й. Шумпетер та ін.

Однак саме вивченню факторів які найбільшим чином впливають на інноваційно-інвестиційну діяльність малого бізнесу приділено недостатньо уваги в науковій літературі. Це і зумовило вибір теми наукового дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження факторів розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі загально визнаним вважається розподіл факторів на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). Наприклад, деякі автори серед зовнішніх факторів визначають загально економічні умови діяльності підприємства, державно-правовий механізм, рівень розвитку законодавчої бази та ін. Внутрішні фактори пов'язують, як правило, з організацією роботи підприємства. Крім того, існує градація внутрішніх факторів на організаційні, технологічні та економічні. Більш детальну класифікацію факторів інвестиційної активності з обліком сфер функціонування економічного суб'єкта дає А. В. Черних (за приналежністю підприємства до середовища функціонування (зовнішнього середовища, фактори прямої дії, фактори опосередкованої дії, фактори внутрішнього середовища), за характером (економічні та неекономічні), за можливістю прогнозування (прогнозовані, не прогнозовані), за можливістю контролю і управління (керовані та некеровані), за тривалістю дії (одноразові, періодичні, постійні)) [8]. Опираючись на загальноприйняті класифікації та ознаки інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу (МБ), доцільно проводити розподіл факторів на внутрішні та зовнішні в цілях подальшого аналізу та оцінки їх інноваційного потенціалу.

Сукупність ендогенних та екзогенних факторів аналізу інноваційної середовища суб'єктів МБ доцільно представити у вигляді груп елементів, зображених на рис. 1. Найбільш важливими ендогенними факторами розвитку інноваційно-інвестиційної потенціалу МБ є організаційно-управлінський потенціал, інноваційні та фінансово-економічні потенціали підприємства, які в цілому визначають можливості для впровадження інновацій.

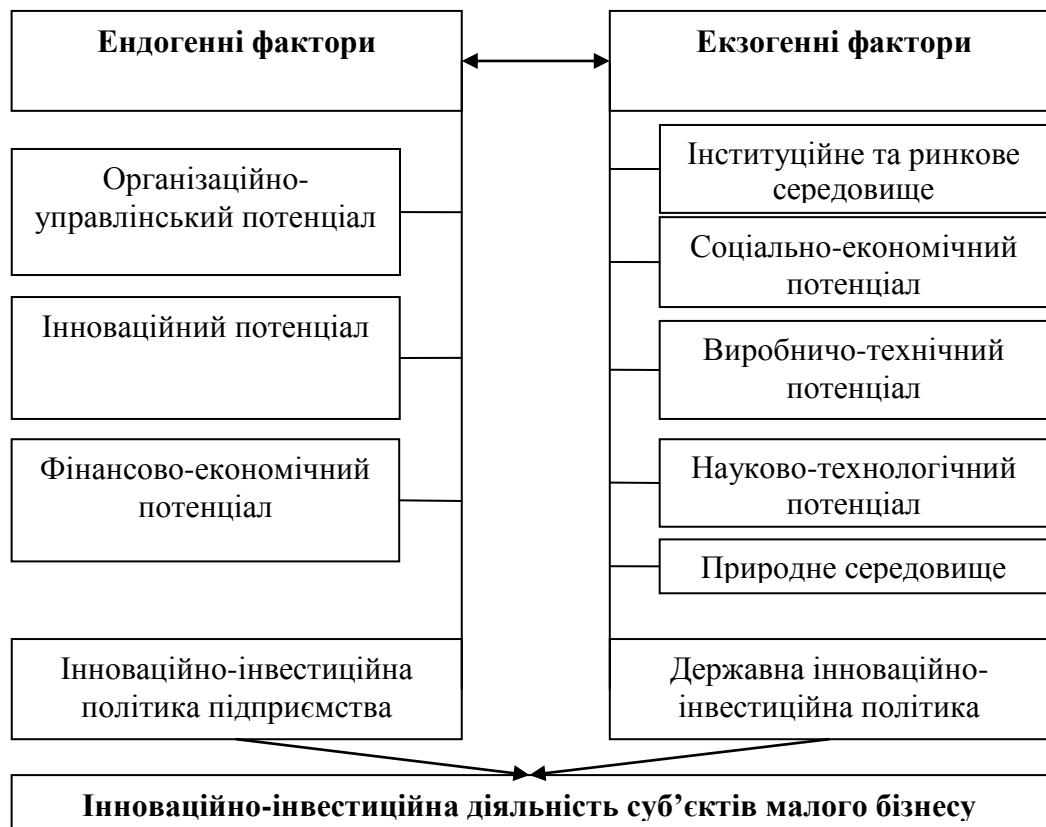


Рис. 1. Класифікація факторів які чинять вплив на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу в Україні

Організаційно-управлінський потенціал інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу характеризує якість інформаційних ресурсів та маркетингової стратегії, які визначають специфіку внутрішньофірмового планування та прогнозування. Низька ефективність організації управління інноваційною діяльністю призводить до організаційних, управлінських ризиків та ризиків комерційних пропозиції. При цьому рівень кваліфікації кадрових ресурсів фірми визначає можливості прийняття нестандартних та креативних управлінських рішень [2].

Організаційно-управлінський потенціал інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу характеризує якість інформаційних ресурсів та маркетингової стратегії, які визначають специфіку внутрішньофірмового планування та прогнозування. Низька ефективність організації управління інноваційною діяльністю призводить до організаційних, управлінських ризиків та ризиків комерційних пропозиції. При цьому рівень кваліфікації кадрових ресурсів фірми визначає можливості прийняття нестандартних та креативних управлінських рішень [2].

Важливим аспектом дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу є аналіз інноваційної потенціалу, який визначається такими основними параметрами, як показники науково-технічної підготовки персоналу, науково-технічні можливості, виробничо-технологічний рівень розвитку інновацій [1].

Здатність підприємства генерувати наукові ідеї та впроваджувати їх в життя демонструє його науково-технологічні можливості. Матеріально-технічна база прикладних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) фірми – швидкість втілення наукових ідей в конкретні технічні та технологічні нововведення.

Виробничо-технологічний рівень відображає можливість підприємства реалізувати виробничі та технологічні завдання для підвищення інноваційно-інвестиційної потенціалу. Використання передових технологій, наявність ліцензій та патентів, рівень науково-технічної підготовки персоналу сприяє покращенню структури та збільшенню обсягу

інноваційної продукції (робіт, послуг). Між тим в даний час діяльність малого бізнесу характеризується низьким рівнем впровадження інновацій.

Фінансово-економічний потенціал для впровадження інновацій оцінюється стабільним фінансовим станом, достатнім рівнем кредитоспроможності, рентабельності діяльності, ефективністю впровадження інноваційних проектів, що збільшує можливості формування внутрішніх (накопичення прибутку, амортизаційних відрахувань) та зовнішніх джерел фінансування для підвищення інноваційної активності та ринкової вартості підприємства.

Однак, незважаючи на підвищення інноваційного потенціалу малого бізнесу, при розробці інноваційної політики необхідно враховувати не тільки перераховані вище фактори, але й ризики. Крім загальноприйнятих ризиків інвестиційно-інноваційної діяльності, найбільш значимими з них для малого підприємництва виступають ризик неплатоспроможності підприємства, маркетингові ризики, галузеві, ринкові, регіональні та ін.

Для більш повного дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності малого бізнесу доцільно виділити такі найбільш важливі екзогенні фактори, як інституціональні, ринкові, соціально-економічні умови, виробничо-технічний та науково-технологічний потенціал та природні особливості країни, які в сукупності визначають інноваційне середовище МБ на макрорівні.

Важливим для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності малого бізнесу є інституціональний потенціал, який об'єднує діяльність відповідних інститутів та нормативно-правової бази та підвищує ефективність всіх інших факторів.

В рамках правового забезпечення державної підтримки інноваційно-інноваційного розвитку малого бізнесу стало можливим субсидування процентної ставки та кредитів, компенсація витрат на придбання обладнання; введення системи планування закупівель; встановлення антидемпінгових заходів, спрямованих на недопущення необґрунтованого зниження ціни при проведенні конкурсів та аукціонів; введення моніторингу, аудиту, громадського контролю закупівель.

Разом з тими інституціональні фактори взаємозв'язані з ринковими умовами господарювання суб'єктів малого бізнесу, які визначають кон'юнктуру попиту та пропозиції щодо інноваційних видів продукції. На міжнародному або українському ринку високих технологій домінують великі та середні підприємства, малі підприємства складають незначну частку. Основний об'єм продукції малих та мікропідприємств припадає на регіональні ринки, що відповідно визначає пріоритети державної політики.

Наступними факторами аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності малого бізнесу є виробничо-технічний та науково-технологічний потенціали, які напряду пов'язані з темпами соціально-економічного розвитку країни. З одного боку – поліпшення їх використання сприяє зростанню виробництва інвестиційних ресурсів та суспільного споживання товарів за одних і тих самих витрат суспільної праці, з іншого – якісні характеристики визначають ступінь задоволення матеріальних та духовних потреб населення країни.

Виробничо-технічний потенціал звичайно виражається в обсязі випущеної продукції при повному використанні існуючих ресурсів, а також у показниках, що характеризують використання та ефективність засобів праці. Аналіз цих показників дозволяє визначити потенційну здатність основних фондів випускати конкурентоспроможну продукцію. Зокрема кількісний аналіз виробничо-технічного потенціалу здійснюється на основі таких показників, як коефіцієнт зносу та оновлення основних фондів, складу активної частини, частки обладнання та ін. Низькі темпи введення та виведення основних фондів та висока ступінь зносу є актуальною проблемою всіх господарюючих суб'єктів протягом останніх двадцяти років.

Відповідно до «Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року», до 2020 року заплановано входження України до провідної двадцятки країн світу у рейтингу «Ведення бізнесу» (80 місце у рейтингу 2017 року).

У рейтингу за результатами оцінки Індексу економічної політики у сфері малого і середнього підприємництва серед країн Східного партнерства за усіма основними складовими – третє з шести місць (п'яте або шосте з шести місць за результатами оцінки 2016 року) [6].

Виробничо-технічний потенціал є матеріальною умовою прискорення науково-технічного прогресу. Між тим, сукупність можливостей та ресурсів для вирішення науково-технічних проблем у масштабах держави визначає науково-технічний потенціал, результатом якого в кінцевому результаті є забезпечення економічного зростання країни.

Основним складовим елементом науково-технічного потенціалу є рівень матеріально-технічної та організаційно-управлінської бази науково-дослідних організацій, а також рівень підготовки та кваліфікації наукових кадрів.

Рівень науково-технічного потенціалу малого бізнесу на макро- та мікрорівнях оцінюється наступними показниками: кількість створених передових технологій, патентних заявок та виданих патентів; число організацій, що виконують наукові дослідження та розробки; чисельність персоналу, зайнятого дослідженнями та розробками, а також питома вага дослідників з науковими ступенями, кількість наукових статей, їхній вага і цитування в провідних журналах світу.

Іншим фактором, який також має велике значення для інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу, є природне середовище. Природні ресурси, площа, розташування регіонів, ландшафт, кліматичні та інші умови впливають на інноваційно-інвестиційний потенціал МБ.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, дослідження виділеної сукупності факторів інноваційно-інвестиційного розвитку показало, що в останні роки в Україні відзначається підвищення активності інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. Разом з тим можна відзначити найбільш значимі проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів малого бізнесу в країні: по-перше, не вдалося підвищити на достатньому рівні інноваційну активність малих підприємств; по-друге, створити конкурентне середовище, яке б стимулювало впровадження інновацій; по-третє, підвищити рівень комерціалізації наукових розробок та інтелектуальної власності; по-четверте, як і раніше зберігається диспропорція в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств та ін.

В свою чергу систематизація та конкретизація вищезгаданих факторів інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів малого бізнесу дозволить розробити систему показників для оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу цих суб'єктів у рамках вдосконалення механізму стимулювання на основі раціональної комбінації різних джерел фінансування. Разом з тим для розробки практичних рекомендацій щодо стимулювання діяльності інноваційних підприємств малого бізнесу необхідно проаналізувати основні тенденції її розвитку на рівні регіону та виявити проблеми на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Білик В.В. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності // Економіка і суспільство Електронне наукове фахове видання 2017. №10 С.172-176 (0,46 друк. арк.).
2. Білоус С.П. Релевантні фактори формування оптимального середовища малого бізнесу регіону / С.П. Білоус, П.Г. Бейлін// Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Вип. 30. – Ч. III. – С 235–238. – (Серія: Економічні науки).
3. Варналій З.С. Мале підприємство: основи теорії і практики. – К.: Т-во «Знання», КОО. – 2001. – 277 с.
4. Дендемарченко С.П. Методичні підходи до діагностики факторів сталого функціонування малого бізнесу /С.П. Дендемарченко, Т.О. Бобришева-Шкарлет, Н.В. Нікончук// Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – Чернігів: ЧДТУ, 2011. – № 2 (50). – С. 58–63. – (Серія: Економічні науки).
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Концепція державної економічної програми розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lis.gov.ua/.../article/.../Proekt_Koncepcii_do_2020_roku.doc.
7. Крисак А. О. Управління економічним потенціалом малих підприємств : монографія / А. О. Крисак – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 164 с.

8. Черных А.В. Механизм устойчивого развития предприятия в период активной инвестиционной деятельности. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук / А.В. Черных. – Белгород, 2006. – 21 с.

References:

1. Bilyk, V.V. (2017). Derzhavne rehuluvana innovatsiyno-investitsiynoi dialnosti [State regulation of innovation and investment activity] *Ekonomika i suspilstvo Elektronne naukove fakhove vydanya [Economics and Society Electronic scientific special edition]*, №10, 172-176. [in Ukrainian].
2. Bilous, S.P. (2012). Relevantni faktory formuvana optymalnogo seredovyshcha malogo biznesu regionu [Relevant factors in creating the optimal environment for a small business in the region] *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu. [Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University] Cherkasy: CHDTU, Vyp. 30, 235-238* [in Ukrainian].
3. Varnaliy, Z.S. (2001). Male pidpryemstvo: osnovy teorii i praktyky [Small Enterprise: The Basics of Theory and Practice] *K, «Znannya», 277* [in Ukrainian].
4. Dendemarchenko, S.P., Bobrysheva-Shkarlet, T.O., Nikonchuk, N.V. (2011). Metodychni pidhody do diagnostyky faktoriv stalogo funktsionuvania malogo biznesu [Methodological approaches to the diagnostics of factors of sustainable functioning of small business] *Visnyk Chernihivskogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu. [Bulletin of the Chernihiv State Technological University] Chernihiv: CHDTU, № 2 (50), 58-63.* [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] Available: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Konsepsia derzhavnoi ekonomichnoi programy rozvytku malogo i serednogo pidpryemnytstva na period do 2020 roku [The concept of the state economic program for the development of small and medium enterprises up to 2020] Available: lis.gov.ua/.../article/.../Proyekt_Koncepciyi_do_2020_roku.doc. [in Ukrainian].
7. Krisak, A. O. (2016). Upravlina ekonomichnim potentsialom malych pidpryemstv [Management of the Economic Potential of Small Enterprises] *Vynnytsya: VNTU, 164* [in Ukrainian].
8. Chernyh, A.V. (2006). Mehanizm stiykoho rozvytku pidpryemstva v period aktyvnoi investytsiynoi diyalnosti [The mechanism of sustainable development of the enterprise in the period of active investment activity] Avtoreferat dysertatsii na zdobuta naukovoho stupenya kandydata ekonomichnykh nauk [The dissertation author's abstract on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences] *Bilhorod, 21* [in Ukrainian].

RYZHKO Oleksandr Viktorovych,

Post-graduate student of the Department of Management
of the European University, Cherkassy, Ukraine

vera_bsh@ukr.net

**FACTORS OF INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF INNOVATION-INVESTMENT
ACTIVITY OF SMALL BUSINESS SUBJECTS**

Abstract.

Introduction. *At the present stage of the Ukrainian economy, the introduction and development of innovations is not only an important factor in improving the efficiency of the activities of small business entities, but also a priority area of the national state economic policy.*

Purpose. *The purpose of this work is to study the factors of development of innovation and investment activities of small business entities.*

Methods *Descriptive, analytical methods and methods of comparison are used in this work.*

Originality. *The study of factors that have the greatest impact on the innovation and investment activities of small businesses is not enough attention in the scientific literature. This led to the choice of the topic of scientific research.*

Results. *According to the goal, the following tasks were set and fulfilled: a classification was conducted that had an impact on the development of innovation and investment activities of small business entities in Ukraine; it is determined that the most important endogenous factors of development of innovation and investment potential of MB are the organizational and managerial potential, innovative and financial and economic potential of the enterprise, which in general determine the possibilities for introduction of innovations; For a more complete study of innovation-investment activity of small business we highlight the following most important exogenous factors, such as institutional, market, socio-economic conditions, industrial-technical, scientific-technological potential and natural features of the country, which together determine the innovative environment of MB at macro level; The most significant problems of innovation and investment development of small business entities in the country are identified.*

Conclusions. *The research of the selected set of factors of innovation and investment development has shown that in recent years in Ukraine there has been an increase in the activity of innovative and investment*

activity of small business entities. In turn, systematization and specification of the abovementioned factors of innovation and investment development of small business entities will allow developing a system of indicators for assessing the innovation and investment potential of these entities in the framework of improving the incentive mechanism based on a rational combination of different sources of funding.

Keywords: *small business, enterprise, investment, innovation, factors, innovation and investment activity.*

*Одержано редакцією: 04.12.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017*

УДК 332.146.2

СУРАЙ Анна Станіславівна,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-
адміністрування
Черкаського державного технологічного
університету, м. Черкаси, Україна
Annasuray0@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті виокремлено економічні інтереси, що є рушійною силою розвитку ділового середовища та породженням новітніх тенденцій функціонування регіонів, розглянуто роль і місце ділового середовища в системі гармонізації економічних і соціальних інтересів. Розглянуто проблему неформалізованості, недостатності, асиметрії знань. Окреслено перспективні напрями досліджень ділового середовища на рівні регіонів і регіонального менеджменту: оцінка інтересів регіональних агентів ділового середовища; виявлення тригерів розвитку ділового середовища; розробка дієвого прототипу ділового середовища регіону, що дасть змогу імітувати ділове середовище регіону, території та, відповідно, використовуючи взаємозв'язки, оптимізувати його стан; розробка методики, в межах якої можливе проведення комплексної оцінки ділового середовища.

Ключові слова: *ділове середовище; регіони; інновація; регіональний менеджмент; інтереси; напрями дослідження; модель ділового середовища; пріоритети дослідження.*

Постановка проблеми. Ділове середовище в усіх формах його прояву є невід'ємним елементом, складовою регіональної економіки.. Закони та закономірності розвитку ділового середовища регіону одночасно формують загальні перспективи економічних і соціальних систем, в рамках їх безпосереднього впливу. Вивчення даної теми, її науково обгрунтоване бачення, вирішення проблем розвитку представляє науковий інтерес і потребує подальшого дослідження в теоретико-методологічному, практичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій науковій теорії та методології існує достатня кількість досліджень, розробок і публікацій, присвячених діловому середовищу, питанням його системної оцінки, методам і технологіям регулювання. Так, ділове середовище через призму економіки розглядали Р. Манн і Р. Сливка, М. Пашкевич. Проблематику формування ділового середовища в контексті активізації інформаційних потоків вивчали І. Семененко, О. Фінагіна.

В Україні означені дослідження не носять комплексного і синтетичного характеру, вони не акцентують увагу на наявності складних процесів одночасного накопичення формальних і неформальних знань розвитку економіки, змін соціальної сфери, новітніх форматів ділового середовища.

В Україні дослідження питань розвитку ділового середовища, його оцінювання та відповідного регулювання на рівні регіону, галузі, країни не носять комплексного і синтетичного характеру, а тому ряд питань залишаються відкритими. До зон

невизначеності слід віднести: питання розробки та реалізації національної моделі економіки та відповідних параметрів ділового середовища; окреслення регіональних осередків ділового середовища з наближеними параметрами та спільними характеристиками розвитку, оцінка потенціалу ділового середовища регіонів; економічні та соціальні інтереси розвитку ділового середовища регіонів України

Мета та завдання дослідження. Актуальність наукового напрямку, недостатня вивченість проявів розвитку ділового середовища у вітчизняній літературі визначили вибір теми дослідження, зумовили постановку мети – вивчити питання необхідності узагальнення знань регіонального менеджменту в процесі дослідження ділового середовища як триггеру розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці та практичні фахівці у сфері менеджменту активно поширюють низку висновків щодо ключових особливостей розвитку сучасного ділового середовища більшості країн світу. При цьому виокремлюють два паралельних різноспрямованих процеси, що відбуваються в економіці:

з одного боку процеси глобалізації та транснаціоналізації, що стирають національні межі, формують єдність процесів розвитку, окреслюють майбутні контури інтернаціоналізації інформаційної спрямованості економіки;

з іншого – посилення аспектів регіоналізації, новітні формати розвитку регіонів, пріоритетність реалізації проектів стратегічного функціонування окремих територій. І такі прояви набувають все більшої виразності.

В сучасних умовах активного поширення інформаційної економіки, впровадження інноваційних моделей корпоративного бізнесу, масової кластеризації регіональних і національних економік вченими проводяться дослідження з питань формалізації знань про ділове середовище регіону, що є інформаційно прихованими, напівзакритими. До такого переліку процесів формалізації, що сьогодні активно поширюються в Україні слід віднести:

процеси інституалізації в регіонах України; поява організацій, діяльність яких спрямована на оцінку ділового середовища регіону. Так, в Україні вперше у 2016 р. було здійснено спробу оцінити ділове середовище в межах Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні», складовою якої став розроблений спеціальний національний інструмент – «Щорічна оцінка ділового клімату» [1]. Водночас така оцінка не містить широкого спектру даних в регіональному розрізі.

Сучасні дослідження йдуть в ногу з процесами глобалізації та світової інтеграції, саме в такому контексті актуальним постає завдання щодо відчуження найбільш затребуваних знань. Адже велика частина накопичених знань, досвіду, практичних технологій регулювання складних національних і регіональних систем ведення бізнесу, інституалізації соціальних і культурних змін соціуму, особливостей впливу інформатизації, політичних зрушень (як складових ділового середовища) мають характеристику неформального знання.

Проте на сьогоднішній день в Україні ще не склалося комплексного розуміння ролі ділового середовища як інституту визнання і закріплення змін, орієнтованих на гармонізацію економічних і соціальних інтересів, необхідності формалізації всіх процесів і явищ, що формують систему ділового середовища регіону, відсутності дієвої моделі ділового середовища регіону та механізмів відповідного цільового регулювання.

Дана проблематика формує і реалізує свої потенційні можливості в контексті глибинного розуміння, відображення, перспектив оцінки та подальшого регулювання ділового середовища, як механізму створення нової моделі національної (регіональної, корпоративної) економіки. Такий механізм формується в системі науково обґрунтованого бачення змін економіки, коли уряди і правлячі кола чітко визначають майбутнє країни і її регіонів.

У найближчій перспективі актуальними позиціонуються моделі інноваційної, кластерної, соціально орієнтованої й інформаційно-інноваційної економіки. Ці моделі багато в чому є ідеалізованими, але в їх основу, фундамент закладається певна модель ділового середовища з описом складових, принципів функціонування, взаємозв'язків, існуючих станів і зон проблематики, регіональних особливостей, чіткими векторами змін, реформ, механізмів й інструментів різних форматів цільової політики з урахуванням регіональних особливостей ділового середовища (рис. 1).

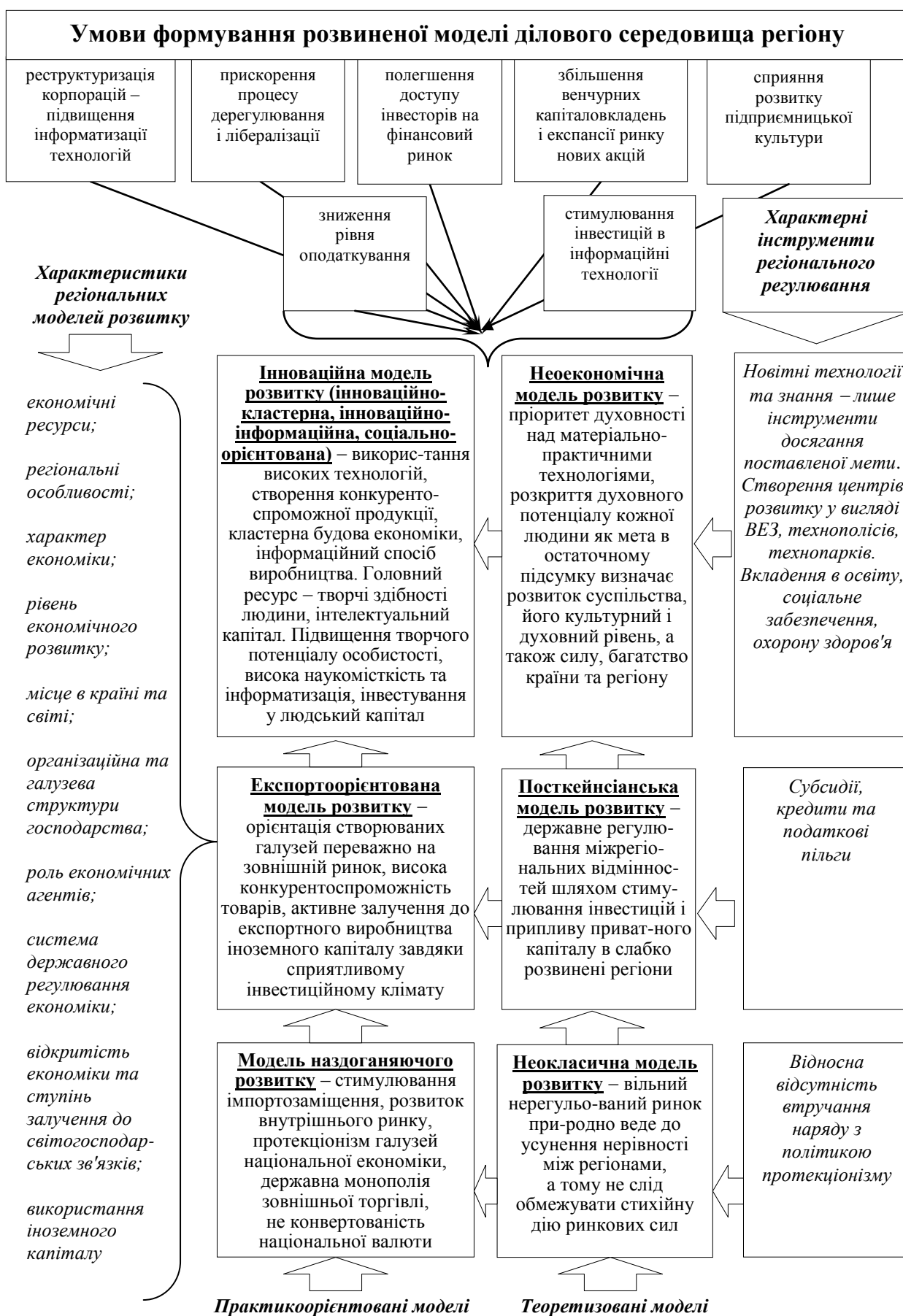


Рис. 1 Зміни моделі розвитку економіки (країни, регіону) на основі формування цільового механізму регулювання ділового середовища

Це змістовна зміна економічних, соціальних і культурних відносин на базі чіткого бачення майбутнього економіки регіону, пріоритетного використання ресурсів. Економічна модель представляє собою теоретичну формалізацію, збудовану для наближення, опису економічних процесів за допомогою відносно невеликого числа концепцій або змінних.

Зрозуміло, що економічні інтереси є базисом змін, вони активують рушійні сили, окреслюють перспективні формати діяльності. Спільність економічних інтересів, їх балансування та гармонізація є основою формування суспільного прогресу, поступового руху до інформаційного суспільства.

Регіональні інтереси, необхідно вивчати з позиції їх пріоритетності для національної економіки, формування здорового ділового середовища регіону (рис. 2).



Рис. 2 Формалізація інтересів як рушійної сили розвитку ділового середовища регіону

Ключові інтереси та рушійна сила ділового середовища вимагають додаткового вивчення, оцінки, систематизації, адаптації в управлінському інструментарії і механізмах:

- відтворення;
- розвитку;
- адаптації;
- соціалізації;
- забезпечення безпеки;
- інноваційного розвитку;
- інтеграції та транснаціоналізації;
- формалізації, регламентації та уніфікації.

У сучасній стратифікації ділового середовища слід виділяти групи взаємопов'язаних і взаємообумовлених інтересів, що визначають якісні та кількісні, формальні і неформальні параметри ділового середовища. Рекомендованими до вивчення та оцінки групи інтересів слід вважати:

- економічні – складність і неконтрольованість світового ринку, відповідного всеосяжній глобалізації й інтеграції національних і регіональних економік;
- геополітичні – формування стратегічних передумов конкурентоспроможності на світових ринках, захист ключових національних і регіональних інтересів;
- інформаційно-комунікаційні – забезпечення інноваційного розширеного розвитку ділового середовища регіонів;
- соціокультурні – забезпечення соціальної безпеки, виконання соціальних планів і програм, збереження і розповсюдження культурної ідентичності;
- екологічні – забезпечення екологічної безпеки, формування соціальної відповідальності, запровадження сучасних стандартів якості в сфері екологічної безпеки;
- правові – створення умов інтеграції інтересів акторів ділового середовища регіону, сформування передумов для можливої реалізації прав і свобод, в основі якої лежить потреба в удосконаленні правового статусу представників бізнес-спільноти регіону;
- інституційні – забезпечення визнання формалізації усіх процесів, що супроводжують здійснення ділових функцій.

По суті, названі групи інтересів і є проявом та рушійною силою розвитку підсистем ділового середовища регіонів України – економічної, політичної, інформаційної, соціальної, правової та екологічної підсистем. Відповідно до ключових інтересів регіональної економіки, її пріоритетів розвитку, гармонізації та консолідації груп інтересів слід розглядати та розробляти механізми регулювання ділового середовища.

Отже, в світовій системі знань формуються напрями нових досліджень у форматах теорії, методології, методик і практичного забезпечення розвитку ділового середовища, взаємовідносин, інформаційної забезпеченості даних процесів (рис. 3).

Теорія дослідження ділового середовища орієнтована на формування і науковий прогрес у питаннях розвитку:

1. Методології – вивчення і накопичення знань про закони і закономірності розвитку, дослідження передумов змін і векторів розвитку, визначення принципів і механізмів розвитку, формування правил і закономірностей інституціоналізації моделей середовища та її компонентів.

2. Методики – дослідження та регулювання даного виду середовища з позиції наукового та соціокультурного прогресу орієнтованих на сучасні планово-прогностичні підходи, активне використання інноваційного та інформаційного інструментарію.

3. Практична складова – формує управлінські технології, механізми та інструменти аналізу, оцінки, моніторингу і діагностик, формування стратегічних і тактичних планів, адаптації найкращого світового досвіду, балансу інтересів у розвитку, інформаційному і комунікаційному забезпеченні змін й інших актуальних напрямів розвитку.

Перспективними напрямками досліджень ділового середовища на рівні регіонів та регіонального менеджменту можна вважати:

- оцінку інтересів регіональних агентів ділового середовища;
- аналіз конфліктів і проблем;
- виявлення тригерів розвитку ділового середовища;
- розробку дієвого прототипу ділового середовища регіону, що дасть змогу здійснити його імітування та використовуючи взаємозв'язки, оптимізувати його стан. Задачею прототипу має стати висвітлення неявних зв'язків і неформалізованих даних, прогнозування впливу змін факторів, що формують ділове середовище на систему в цілому;



Рис. 3. Цільове відображення ділового середовища в наукових дослідженнях

- розробку методики комплексної оцінки ділового середовища, яка має виступати дієвим механізмом формалізації явища ділового середовища регіону, що створить умови для проведення регіонального порівняння, дасть змогу інтерпретувати отримані результати, розробляти та впроваджувати політику як регіонального, так і державного рівня, відповідну специфічним особливостям кожної території або регіону;
- невідповідність механізмів розвитку ділового середовища регіону ключовим інтересам бізнесу, населення, культурних стандартів, перспективам соціалізації;
- запровадження механізмів й інструментів регулювання, що враховуватимуть регіональні особливості формування ділового середовища;

- вивчення та оцінку досвіду функціонування й регулювання розвитку ділового середовища інших країн і регіонів із позицій можливості трансформаційного перенесення такого досвіду на регіони України;
- регулювання розвитку ділового середовища регіонів у контексті активізації формування інформаційної й інноваційної типів економіки, поширення процесів кластеризації.

Можливим стає визначення загальних пріоритетів і форматів проєкції досліджень ділового середовища у розрізі регіональних проблематик, активізації процесів євроінтеграції. У комплексі знань і пріоритетів наукових досліджень ділового середовища у перспективі мають бути сформованими і отримати своє розв'язання конфлікти, орієнтовані на баланс і гармонізацію розвитку регіонів, галузей, країн із урахуванням суспільного прогресу і системного прискорення інтеграції науки і бізнесу.

Особливо важливо розглядати потенціал взаємодії та адаптації досвіду регулювання ділового середовища розвинених країн світу. У 1994 р. у ЄС було засновано Комітет регіонів – консультативний і представницький орган регіонів Європи [2]. У процесі ухвалювання рішень з питань, що торкаються місцевих й регіональних інтересів у галузі освіти, молодіжної політики, культури, охорони здоров'я, соціального й економічного гуртування, охорони довкілля, розпорядження коштами Європейського соціального фонду, транскордонної співпраці і транспорту, консультації з Комітетом регіонів є обов'язковими. Згідно статуту Комітету регіонів ЄС поняття «регіон» трактується, як «територія, що являє собою очевидну спільноту з географічної точки зору, або така територіальна спільнота, де є наступництво, і населення, яке визнає певні спільні цінності і прагне зберегти й розвивати свою самобутність з метою стимулювання культурного, економічного і соціального прогресу» [2, 3].

Як видно, це розуміння регіону також виходить за межі адміністративно-територіальних одиниць, оскільки багато «природних районів» розташовано на території декількох країн. Державні кордони перешкоджають розвитку ділової активності та торгівлі, росту економіки, міст і покращенню якості життя людини. Така концепція розуміння регіону дозволила ученому Дж. Скотту ввести поняття «трансрегіонального регіоналізму», як просторово інтегрованої форми політичного співробітництва і вирішення проблем, яка перетинає кордони національних адміністративних одиниць і намагається сформулювати, всупереч цим кордонам, усвідомлення пов'язаності, взаємозалежності і спільних інтересів територій» [4].

Особливу актуальність набуває взаємодія знань із розвитку ділового середовища та сучасного регіонального менеджменту і економіки. Науковці стрімко розширюють межі досліджень регіонів в таких напрямках як інноваційний та інвестиційний менеджмент, зовнішньоекономічна діяльність тощо. Сьогодні в системі сучасних економічних знань чітку роль відіграє регіональний менеджмент. Це загальносвітовий процес, у якому гідне місце належить національній школі з її чималими здобутками й перспективами подальшого зростання. Регіональний менеджмент визначається як цільовий регулюючий вплив за допомогою специфічних механізмів, інструментів і технологій на процеси розвитку певної території в напрямі її розширеного відтворення, балансування і консолідації ключових інтересів, прогресу суспільної життєдіяльності й оформлення специфічної моделі функціонування через інститути влади [5].

У цілому, спрямованість у трактуванні та визначенні регіонального менеджменту орієнтує на стрімкі зміни і трансформації існуючої моделі, прогрес управлінської діяльності, відповідність ринковим перетворенням, новітні стандарти культури. Ці процеси спрямовані на формування у перспективі нової моделі регіонального менеджменту [5]. У такому баченні прогресу та еволюціонування розвитку економічних і управлінських знань саме регіональний менеджмент має бути зацікавленим у розширенні меж досліджень за рахунок адаптування світової теорії, методології та методик формування і розвитку ділового середовища. Такий досвід потребує свого визначення систематизації та подальшого впровадження в інтересах регіонів України.

Перехід до ринкових відносин виявив суперечливий характер формування економічних і соціальних механізмів в управлінні державою і регіонами. Стрімка зміна існуючих економічних і соціальних відносин сповільнює темпи трансформації соціальної та економічної сфер без формування концепції державної моделі розвитку, розробки і формування регіональних моделей ринків, ділового середовища. Урахування інтересів і особливостей економічного та соціального розвитку в регіонах має стати основою зростання економіки всієї України, але для цього потрібні єдина національна ідея розвитку, чітко сформована стратегія напрямів змін, комплекс соціальних і культурологічних стандартів, які відповідають світовим тенденціям. Розуміння кожного нового ступеня розвитку в Україні вимагає визначення поточних станів, виявлення основних сил впливу і можливих перспектив. Така потреба у діагностуванні досягнутого рівня розвитку ринкового середовища в Україні вимагає осмислення й формалізації спеціальних емпіричних даних. Ця інформація є вкрай необхідною для формування науково обґрунтованої, прогресивної внутрішньої і зовнішньої державної політики у сфері формування ділового середовища [6]. Такий досвід є затребуваним в реаліях України, яка має велику територію, достатню кількість регіонів із специфікою розвитку ділового середовища, регіональними особливостями культури ведення бізнесу, ментальності, географічною, ресурсною, освітньою та іншою диференціацією.

Висока регіональна диспропорційність логічно призводить до порушення єдиного інтегрованого економічного простору України. Так, частка міжрегіонального обороту у ВВП країни протягом останніх років не перевищує 25%, а економічне зростання продовжує локалізуватись у промислових, фінансових і транспортно-транзитних центрах всередині регіонів. На цій основі формуються тренди локального ізоляціонізму, які додатково гальмують міжрегіональний обмін і поширення міжрегіонального співробітництва. Обмеженість та нерівномірність розподілу ресурсів для регіонального розвитку є підґрунтям збереження високого рівня фіскальної централізації, основною ознакою якої є дотаційність переважної більшості місцевих бюджетів [7].

Таким чином, управління діловим середовищем та його розвитком спирається на ключові характеристики понять «управління», «функції управління», «закони та закономірності управління». У даному розумінні і трактуванні розвитку, системних змін проявляється глибина менеджменту: національних, галузевих і регіональних систем. Процеси розвитку припускають дію сукупності законів і закономірностей, процесів і явищ, одночасно упорядковуючих і дезорганізуючих, інтегруючих і дезінтегруючих. У результаті формуються і реалізуються різні перетворення: на рівні зовнішнього і внутрішнього середовища, особливостей розвитку складових.

Прояв розвитку і змін вважаємо за доцільне дослідити з позицій складності систем, дії законів інтеграції і синергії, розглядати перетворення на рівнях зовнішнього і внутрішнього середовища (рис. 4).

У зовнішньому середовищі розвиток і зміни проявляються у формах соціалізації, інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації. У внутрішньому середовищі організаційні зміни отримують реалізацію і формалізуються завдяки стандартизації, діджиталізації, реструктуризації, антропоцентризму організаційної будови.

У світовій системі знань менеджменту, сучасної теорії і методології ділового середовища, для забезпечення оптимізації регіонального ділового середовища умовам, що перманентно змінюються, вимагає його постійного аналізу, діагностування, регулювання, коригування відповідно до ключових економічних інтересів – національних, галузевих, регіональних.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, в дослідженні виокремлено економічні інтереси, що є рушійною силою розвитку ділового середовища та породженням новітніх тенденцій функціонування регіонів, розглянуто роль і місце ділового середовища в системі гармонізації економічних і соціальних інтересів. Запровадження механізмів й інструментів регулювання, що враховуватимуть регіональні

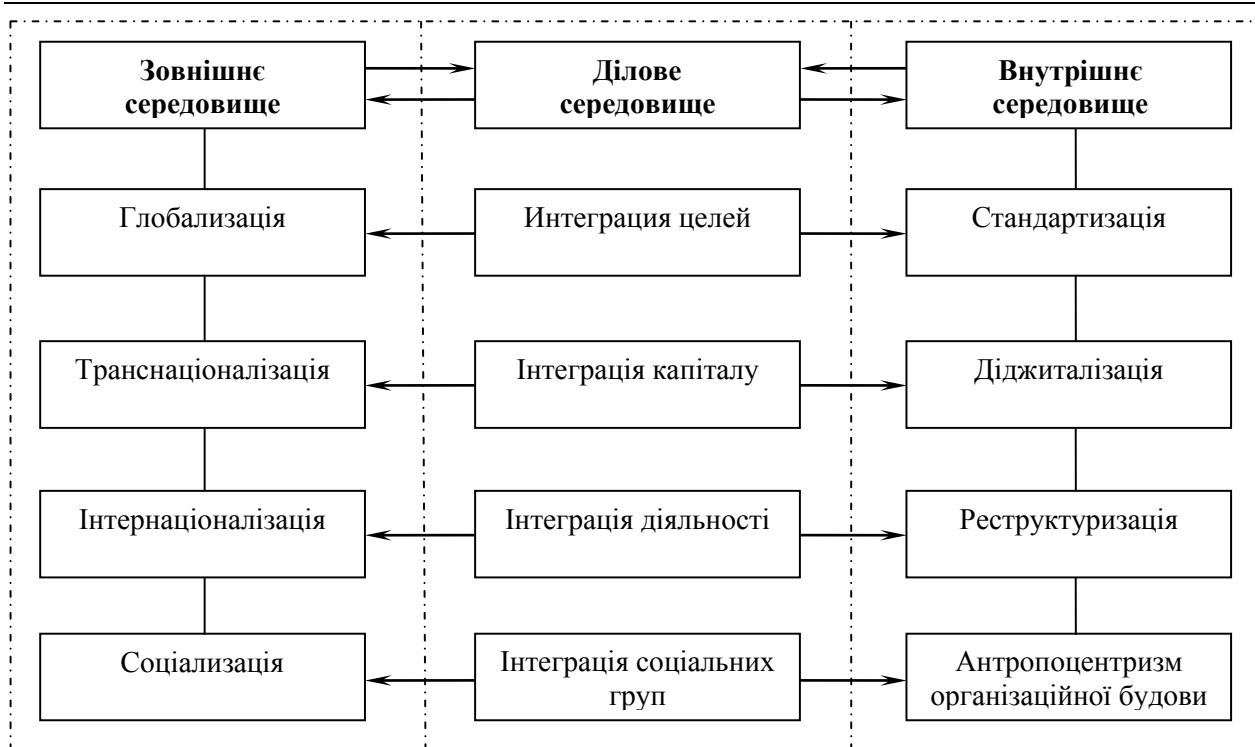


Рис. 4 Прояв ключових процесів розвитку та змін ділового середовища

особливості ділового середовища; вивчення та оцінка досвіду функціонування та регулювання розвитку ділового середовища інших країн і регіонів із позицій можливості перенесення такого досвіду на ґрунт регіонів України; регулювання розвитку ділового середовища регіонів у контексті процесів формування інформаційної, інноваційної економіки, процесів кластеризації – перспективні завдання регіонального менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Щорічна оцінка ділового клімату 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2225568>.
2. Семененко І. Групи інтересів у Європейському Союзі: регіональний аспект : (текст) [Електронний ресурс] / І. Семененко // Часопис «І». – 1998. – Режим доступу до журн.: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/semenenko.htm>.
3. Пашкевич М. С. Дослідження поняття "регіон" як об'єкту державного економічного регулювання / М. С. Пашкевич. // Ефективна економіка. – 2010. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_2_36.
4. Сливка Р. Новий вимір політичного та соціально-економічного співробітництва між прикордонними територіями в Центральній та Східній Європі: (текст) [Електронний ресурс] / Р. Сливка. – Режим доступу: <http://geoinfo.if.ua/?p=265>.
5. Манн Р.В. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального менеджменту: особливості, проблеми, перспективи [моногр.] / Р.В. Манн. – Донецьк: «ВІК», 2013. – 382с.
6. Фінагіна О.В. Ринкова трансформація в регіоні: особливості розвитку та діагностування: монографія / О.В. Фінагіна // НАН України, Ін-т економіко-прав. досліджень. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 228 с.
7. Нова регіональна політика для нової України: Аналітична доповідь (Скорочена версія). – К., Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017.- 36 с.

References:

1. Annual business climate assessment 2016. (2016) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2225568> [in Ukrainian].
2. Semenenko, I. (1998) Group of interests in the European Union: regional aspect [Electronic resource] – Access mode : <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/semenenko.htm> [in Ukrainian].
3. Pashkevich, M. (2010) Research of the notion of "region" as an object of state economic regulation. Effective economy [Electronic resource]. – Access mode : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_2_36 [in Ukrainian].
4. Slivka, R (2016). A new dimension of political and socio-economic cooperation between the border areas in Central and Eastern Europe [Electronic resource]. – Access mode : <http://geoinfo.if.ua/?p=265> [in Ukrainian].
5. Mann, R. (2013) Theoretical and methodological principles of regional management development: peculiarities, problems, perspectives. *Donetsk: "VIC"*, 382 [in Ukrainian].
6. Finagina, O. (2005) Market transformation in the region: peculiarities of development and diagnostics: monograph. National Academy of Sciences of Ukraine, *Donetsk*, 228 [in Ukrainian].

7. The New Regional Policy for a New Ukraine: An Analytical Report (2017) (Shortened Version). Institute for Socio-Economic Research, 36 [in Ukrainian].

SURAI Anna Stanislavivna,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Management and Business Administration
Cherkasy State Technological University, Ukraine
Annasuray0@gmail.com

BUSINESS ENVIRONMENTAL RESEARCH IN CONDITIONS OF GENERAL KNOWLEDGE OF REGIONAL MANAGEMENT

Abstract.

Introduction. *The business environment in all its forms is an integral part of the regional economy. Laws and laws of the development of the business environment of the region simultaneously form the general prospects of economic and social systems, within the framework of their direct influence. The study of this topic, its scientifically grounded vision, the solution of problems of development is of scientific interest and requires further research in the theoretical and methodological, practical aspects. In Ukraine, these studies are not complex and synthetic, they do not emphasize the presence of complex processes of simultaneous accumulation of formal and informal knowledge of economic development, changes in the social sphere, the latest formats of the business environment.*

Purpose. *The urgency of the scientific direction, insufficient study of the manifestations of the development of the business environment in the domestic literature determined the choice of the topic of research, led to the goal setting - to study the need for generalization of knowledge of regional management in the process of studying the business environment as a trigger for the development of the region*

Methods. *Theoretical analysis, generalization, graphic method.*

Results. *In the world of scientific theory and methodology, there is a sufficient number of research, development and publications devoted to the business environment, questions of its system assessment, methods and technologies of regulation. In Ukraine, the study of business environment development, its assessment and appropriate regulation at the regional, industry, and country level is not comprehensive and synthetic, and therefore a number of issues remain open. The areas of uncertainty include: the development and implementation of a national model of the economy and the corresponding parameters of the business environment; outline of the regional business environment with approximate parameters and common characteristics of development, assessment of the potential of the business environment of the regions; economic and social interests of the development of the business environment of the regions of Ukraine. The problem of non-formalization, insufficiency, asymmetry of knowledge is considered. Perspective directions of business environment research at the level of regions and regional management are outlined: assessment of interests of regional agents of the business environment; detecting triggers for the development of the business environment; development of an effective prototype of the business environment of the region, which will enable to simulate the business environment of the region, territory and, accordingly, using interconnections, to optimize its condition; development of a method, within which it is possible to conduct a comprehensive assessment of the business environment.*

Originality. *The article outlines economic interests that are the driving force behind the development of the business environment and the creation of the latest trends in the functioning of the regions, the role and place of the business environment in the system of harmonization of economic and social interests are considered.*

Conclusion. *Introduction of mechanisms and regulatory instruments that take into account regional peculiarities of the business environment; studying and evaluating the experience of operating and regulating the development of the business environment of other countries and regions from the standpoint of the possibility of transferring such experience to the soil of the regions of Ukraine; regulation of the development of the business environment of regions in the context of processes of formation of information, innovation economy, clusterization processes - perpetual tasks of regional management.*

Keywords: *business environment; regions; innovation; regional management; interests; directions of research; business environment model; research priorities.*

Одержано редакцією: 01.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017

УДК 338.5

ФІМЯР Світлана Володимирівна,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
ЧФ ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Черкаси, Україна
fimyur@ukr.net

ТУРЧЕНЯК Олександр Васильович,
к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
ЧФ ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Черкаси, Україна
turchenyakav@gmail.com

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ

Наведено визначення сутності витрат, підходи до їх трактування у науковій літературі. Визначені концептуальні підходи щодо розподілу накладних витрат. Досліджені методи формування та розподілу витрат в процесі калькулювання собівартості продукції та послуг. Встановлені межі застосування наведених методів.

Ключові слова: витрати, система обліку витрат, метод повних (поглинених) витрат, метод прямих витрат, калькуляція собівартості.

Постановка проблеми. Витрати – важлива та складна економічна категорія, яка є одним з вирішальних чинників впливу на фінансові результати суб'єктів господарювання. Тому інформація про витрати займає центральне місце в системі управління як підприємством в цілому, так і кожним його структурним підрозділом. Необхідність вивчення витрат обумовлена також тим, що вони є базою для формування цінової політики підприємства, характеризують рівень технології та організації виробництва, а також ефективність господарювання, яка оцінюється через порівняння витрат та результатів діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки теоретичних основ обліку витрат господарської діяльності підприємств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Чумаченко, А. Череп, Л. Цимбалюк, О. Орлов, О. Байдик, Ф. Бутинець, К. Вілсон, К. Друрі, Г. Краюхін, К. Ларіонов, С. Ніколаєва, Л. Нападовська, Р. Ентоні та ін. Аналіз літературних джерел свідчить, що при всій значимості раніше проведених наукових досліджень окремі питання управління витратами на сучасних підприємствах вивчені недостатньо.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є визначення особливостей формування витрат за різними методами обліку собівартості продукції та послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витрати є центральною ланкою в будь-якій інформаційній системі виробничо-господарської діяльності підприємства та, як багатозначна категорія, потребують встановлення конкретних рамок для обмеження її предметної сфери.

Основні методологічні підходи щодо визначення витрат містяться у національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, зокрема у П(С)БО 16 «Витрати» [1] та «Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості», які затверджені наказом Державного комітету промислової політики України від 2.02.2001 р. №47 [2].

Сучасні науковці по-різному тлумачать поняття витрат. Існуючі наукові підходи до визначення поняття «витрати» представлені в табл. 1.

Наявність різних точок зору щодо сутності витрат обумовлена різними підходами у поглядах на господарську діяльність, зокрема виробничий процес. Розуміння витрат як вираженої у грошовому вимірнику величини ресурсів, використаних для певних цілей, отримало назву концепції витрат. Концепція витрат полягає у тому, що слово «витрати» як багатомірне поняття отримує більш точне значення, коли використовується в певному контексті в супроводі додаткових визначень (наприклад, початкові витрати, прямі витрати, непрямі витрати, загально-виробничі витрати, повні або обмежені витрати).

Підходи до визначення поняття «витрати» у науковій літературі

Автор	Визначення поняття «витрати»
Череп А.В. [8]	виражені в грошовій формі витрати трудових, матеріальних, нематеріальних і фінансових ресурсів на здійснення операційної діяльності підприємства.
Микитюк Л. [6]	виражена у грошовій формі вартість спожитих ресурсів, які підприємство витрачає у процесі здійснення своєї господарської діяльності.
Московчук А. Т. [7]	сукупні витрати підприємства, які складають собівартість продукції.
Чухліб А. П., Кабушкін Ю. П. [9]	спожиті ресурси або гроші, які необхідно заплатити за товари, роботи і послуги.
Грещак М. Г., Коцюба М. С. [4]	обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для досягнення певної мети.
Гаркуша Н. М. [3]	грошовий вираз величини ресурсів, використаних з конкретною метою.

Відповідно до концепції витрат, виробнича собівартість складається з прямих матеріальних витрат та конверсійних витрат – витрат на виготовлення продукції, які представляють собою суму прямих витрат та загально-виробничих витрат. Конверсійні витрати забезпечують перенесення вартості матеріалів на готовий виріб. По мірі впровадження автоматизованих систем виробництва прямі витрати на виробництво стають все більш значимим елементом витрат, одночасно стирається різниця між прямими та непрямими витратами. Через використання технологічних інновацій деякі зарубіжні компанії вже не відділяють у своїй системі управління витратами прямі та непрямі витрати, а відносять все на єдину категорію конверсійних витрат [5, с 17].

На даний час у зарубіжній практиці та на підприємствах України широко використовуються два основних підходи, що стосуються принципу розподілу накладних витрат між проданими товарами та залишками на складі:

- метод повних (поглинених) витрат – Absorption Costing (AC);
- метод прямих витрат – Direct Costing (DC).

Метод повних (поглинених) витрат Absorption Costing полягає в їх калькулюванні з розподілом усіх виробничих витрат між реалізованою продукцією та залишками продукції на складі. Це найбільш широко розповсюджений підхід до калькулювання, який застосовується як в бухгалтерському, так й в управлінському обліку. Передбачається, що в розрахунку собівартості беруть участь прямі матеріальні витрати, пряма праця, загально-виробничі витрати, а до витрат періоду відносяться адміністративні та комерційні витрати. Нижче приведена схема формування витрат за методом поглинених витрат (рис. 1).

Існує два основних типи Absorption Costing:

- Job-Order Costing;
- Process Costing.

Перший тип (Job-Order Costing, JOC) використовується у випадках, коли в якості об'єкту витрат доцільно розглядати ту чи іншу продукцію (роботу чи послугу). Наприклад, при виконанні завдань, які істотно відрізняються (виготовлення штучних виробів чи невеликих партій продукції). При такому підході витрати по кожній роботі відслідковуються й акумулюються окремо.

Другий тип (Process Costing, PC) застосовується у випадках, коли має місце безупинний процес виробництва і виділення якої-небудь окремої роботи як об'єкт витрат не виправдано. Як правило, цей метод використовується для процесу безупинного виробництва (наприклад, хімічне виробництво, видобуток нафти чи газу), де просто не існує «окремих» виробів, по яких можна було б відстежувати витрати. У такому випадку витрати розподіляються по всій продукції рівномірно.

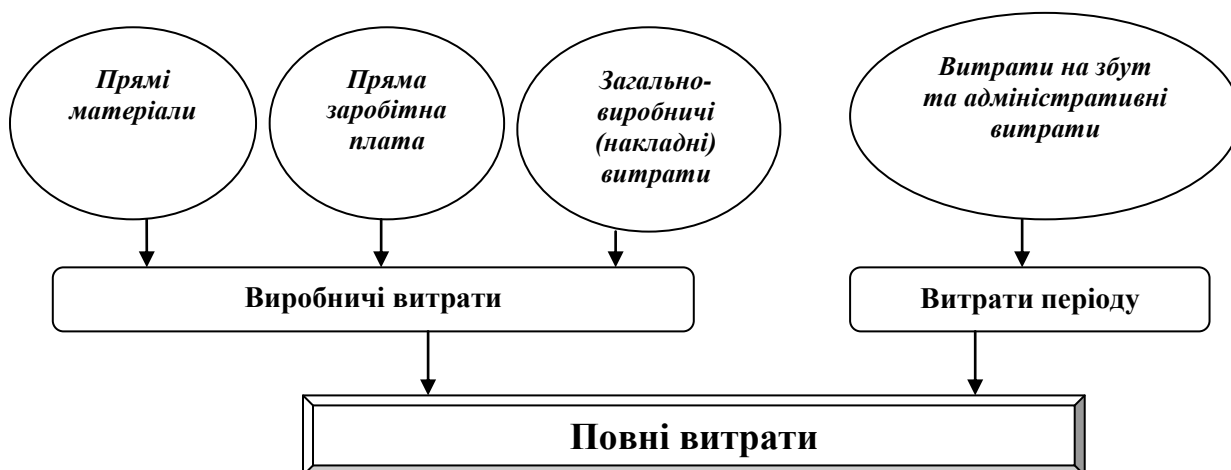


Рис. 1. Формування витрат за методом поглинених витрат

Метод прямих витрат – це метод калькуляції собівартості продукції, при якому усі витрати розділяються на постійні та змінні, і тільки змінні витрати відносяться на собівартість продукції. Постійна частина загально-виробничих витрат відноситься до витрат періоду разом з витратами на збут та адміністративними витратами. Різні напрямки обліку загально-виробничих витрат в залежності від характеру їхнього поводження представлені на рис. 2.

Метод прямих витрат є більш збалансованим методом. Його суть полягає в тому, що тільки змінні витрати беруть участь у розрахунку планової і фактичної собівартості продукції. Частина витрат, що залишилися (постійні витрати, до яких у методі прямих витрат віднесена постійна частина загально-виробничих витрат, адміністративні витрати і витрати на збут), у калькуляцію не включають і періодично списують на фінансові результати, тобто враховують при розрахунку прибутку чи збитків за відповідний період.

Основна перевага системи АС полягає в тому, що вона дає керівнику можливість регулювати величину звітного прибутку, змінюючи графік виробництва чи величину базового обсягу виробництва, узятого для розрахунку коефіцієнта розподілу постійних загально-виробничих витрат. За рахунок цього можна деякою мірою управляти фінансовим результатом поточного періоду.

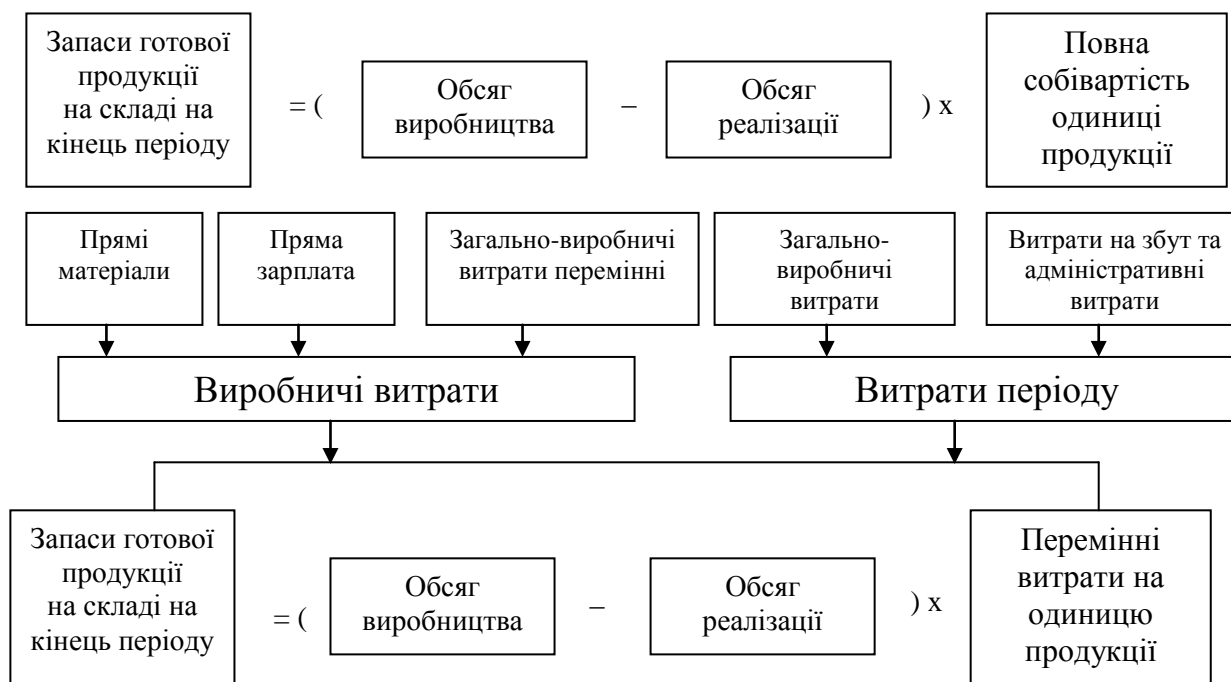


Рис. 2. Формування витрат за методом прямих витрат

Необхідність системи ДС в управлінському обліку визначається тим, що її застосування дозволяє оперативно вивчати взаємозв'язок між обсягом виробництва, витратами і прибутком, а отже, прогнозувати поведінку собівартості чи окремих видів витрат при змінах ділової активності.

Розрахунок змінної собівартості допомагає оперативно вирішувати ряд управлінських завдань, причому розрахунки повної собівартості не дають подібних результатів. Це, насамперед, розрахунок рівня беззбитковості та запасу безпеки. Додаткова можливість з'являється завдяки поділу витрат за характером поведінки. Система ДС дозволяє проводити ефективну політику ціноутворення. У деяких ситуаціях при недостатній завантаженості виробничих потужностей залучення додаткових замовлень може бути виправдано навіть у тому випадку коли оплата не покриває цілком витрати на виконання замовлення. Знижувати ціну на такі замовлення можна до «нижчого» рівня ціни, що обумовлюється необхідністю цілком компенсувати змінні витрати на виробництво продукції і зробити хоч якийсь внесок у компенсацію постійних витрат. Нижче цієї «ціни» виконання замовлень недоцільно. Визначити значення межі дозволяє система ДС. Управлінські рішення подібного роду йдуть у розріз із традиційними уявленнями про те, що в основі ціни неодмінно повинна лежати ідея компенсації повної собівартості продукції. Нарешті, дана система дозволяє істотно спростити нормування, планування, облік і контроль за рахунок кількості аналізованих витрат, що різко скоротилася. У результаті собівартість стає оперативно більш доступною для огляду, а окремі значимі статті витрат – краще контрольованими.

Дуже важливо, що за рахунок скорочення обсягів розрахунку дані в системі ДС можуть бути отримані і використані керівництвом набагато оперативніше.

До уваги слід прийняти і те, що облік витрат за системою “директ-костингу” покладений в основу практики і стандартів бізнес-планування, що дозволяє гармонізувати і цей важливий напрямок господарської діяльності з системою обліку. Це дає можливість легко відокремлювати в системі бухгалтерського обліку такі об'єкти обліку, як окремі проекти, що дає можливість менеджерам ефективно управляти їх реалізацією. Застосування методології обліку на засадах “директ-костингу” також відкриває широкі можливості для застосування такої розповсюджені в світовій практиці методології, як “облік витрат за центрами відповідальності”, що дозволяє виявляти підрозділи, які генерують збитки для підприємства.

Однак традиційні системи калькулювання виробничих витрат, створені кілька десятиліть тому, у даний час не можуть цілком забезпечити керівництво підприємств точною та адекватною інформацією про собівартість продукції для ухвалення рішення про доцільність випуску того чи іншого продукту. Цю проблему вирішив метод калькуляції витрат за видами діяльності (Activity-based costing, ABC), розроблений наприкінці 80-х років американськими вченими Р. Купером і Р. Капланом як операційно орієнтована альтернатива традиційним методам калькуляції витрат.

На рис. 3 представлена схема калькуляції собівартості продукції і управління витратами на основі методу ABC.

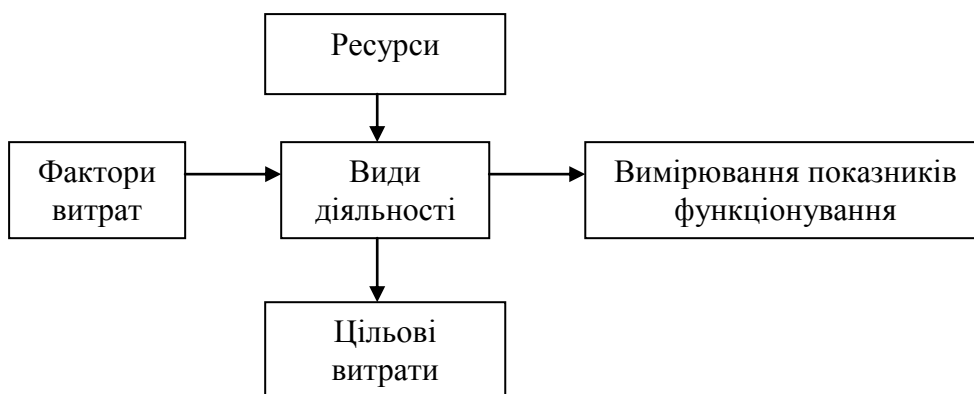


Рис. 3. Калькуляція собівартості продукції та управління витратами на основі ABC

Метод калькуляції витрат за видами діяльності – це метод віднесення витрат по функціях, що здійснюються на підприємстві, на кінцеву продукцію. Метод, при якому розраховуються індивідуальні ставки розподілу таких витрат для кожної функції, що засновані на точному споживанні продукції цими функціями.

При цьому під функцією розуміється визначений процес, який відбувається на підприємстві, як, наприклад: доставка матеріалів зі складу до виробничих цехів чи переналагодження устаткування з випуску одного виду продукції на іншій, адміністративна чи маркетингова робота, пов'язана з обслуговуванням замовників, та інше. Такі функції на підприємстві повинні бути точно ідентифіковані і відокремлені з метою точного обліку витрат (матеріалів, прямої праці і накладних витрат) на кожну функцію (вид діяльності).

Даний метод базується на тому, що для кожної функції існує свій, досить точний і притаманний саме їй фактор витрат, зміни в показниках якого і впливають на витрати по функції. Таким чином, метод ABC відслідковує і застосовує причинно-наслідкові зв'язки між факторами витрат (базами розподілу) і витратами, а не умовні зв'язки, як це прийнято в традиційній калькуляції.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, сутність формування та розподілу витрат складають дві принципових ідей:

- 1) максимальне представлення витрат як прямих – їх персоніфікація відносно конкретних видів діяльності, продукції, послуг (а не звичне нам котлове представлення багатьох витрат);
- 2) виділення змінних та постійних складових при різних варіантах локалізації витрат – за видами продукції (робіт, послуг) або за місцями виникнення витрат (зовсім не звичайне нам представлення).

Реалізація цих ідей в системі обліку дозволяє відкинути звичну нам практику коли бухгалтер систематизує витрати по своєму, потім економіст бере ці дані і пересистематизує їх по своїй системі, на основі якої калькулюється собівартість продукції і послуг. Такий підхід доцільний на великих підприємствах, які стабільно і у великих масштабах виробляють відповідну продукцію. Але зараз більшість суб'єктів господарської діяльності – це невеликі за розмірами підприємства з динамічними умовами діяльності. Для них доцільно інше, коли бухгалтер з самого початку буде систематизувати витрати в придатній для планово-економічної роботі формі, тобто виконувати функції і бухгалтера, і економіста.

Список використаних джерел:

1. Витрати: положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16: [затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. №318] / Все про бухгалтерський облік. – 2012. – №8-9. – С. 88 – 93.
2. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості (Затверджені наказом Державного комітету політики України від 02.02.2001 №47).
3. Гаркуша Н. М. Аналіз впливу витрат на рентабельність підприємств торгівлі / Н. М. Гаркуша // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2010. – № 34. – С. 18 – 21.
4. Грещак М.Г., Коцюба О.С. Управління витратами: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 131 с.
5. Льченко О.О. Облік і аналіз витрат на інновації: управлінський аспект: автореф. дис. канд. екон. наук / О.О. Льченко; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 21 с.
6. Микитюк Л. Деякі аспекти системного підходу до вивчення витрат // Економіст. – 2012 – №4. – С. 7 – 12.
7. Московчук А. Т. Аналітичне забезпечення управління витратами / А. Т. Московчук, В. І. Ліщук, І. О. Московчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2008_5_2/Zbirnik_EM_08_2_42.pdf.
8. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч. 1: Монографія. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 368 с.
9. Чухліб А.П., Кабушкін Ю.П. Сутність і природа витрат на виробництво// Фінанси України. – 2010. - №9. – С 30 – 34.

References:

1. Costs: accounting regulations (standard) 16 (2012) *All about accounting*, 8-9, 88-93 [in Ukrainian].

2. Methodical recommendations for the formation of the cost of production (works, services) in industry (2001) *State Committee for Policy of Ukraine* [in Ukrainian].
3. Garkusha, N. M. (2010) Analysis of the impact of costs on the profitability of trade enterprises. *Scientific works of the National University of Food Technologies*, 34, 18 – 21 [in Ukrainian].
4. Greshchak, M.G., Kotsyuba OS. (2002) Cost Management. *KNEU, Kiev* [in Ukrainian].
5. Ilchenko, O.O. (2009) Accounting and analysis of costs for innovation: management aspect. *State acad. statistics, accounting and auditing of the State Statistics Committee of Ukraine, Kiev* [in Ukrainian].
6. Mikitauk, L. (2012) Some aspects of the system approach to studying costs. *Economist*, 4, 7 – 12 [in Ukrainian].
7. Moskovchuk, A. T. (2008) Analytical support of cost management [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2008_5_2/ [in Ukrainian].
8. Cherep, A.V. (2006) Management of expenses of business entities. *Inzhak, Kharkiv* [in Ukrainian].
9. Chukhlib, A.P., Kabushkin, Yu.P. (2010) The nature of production costs. *Finance of Ukraine*, 9, 30 – 34 [in Ukrainian].

FIMYAR Svitlana Volodymyrivna,

Candidate of Economic Sciences, Associate professor, Assistant professor of finance, audit and management department, Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment «European University», Cherkasy, Ukraine
fimyar@ukr.net

TURCHENYAK Oleksandr Vasylovych,

Candidate of Economic Sciences, Assistant professor of finance, audit and management department, Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment «European University», Cherkasy, Ukraine
turchenyakav@gmail.com

MODERN APPROACHES TO COSTS FORMATION AND DISTRIBUTION

Abstract.

Introduction. Expenses are an important and complex economic category, which is one of the decisive factors influencing the financial results of economic entities. Therefore, information about costs occupies a central place in the management system of both the enterprise as a whole and each of its structural subdivisions. The need to study costs is also due to the fact that they are the basis for the formation of enterprise pricing, characterizing the level of technology and organization of production, as well as the efficiency of management, which is estimated through comparison of costs and performance.

Purpose. The purpose of the article is to determine the features of the costs formation by different methods of accounting of products and services.

Methods. The study used methods of classification, comparisons.

Results. The definition of the essence of expenses, approaches to their interpretation in the scientific literature is given. Conceptual approaches to the distribution of overhead are defined. The methods of formation and distribution costs in the process of calculating the cost of products and services are explored. The limits of the application of these methods are established.

Originality. Proposed approaches should be used in the practice of domestic enterprises.

Conclusion. The essence of the formation and distribution of costs are two fundamental ideas:

1) the maximum representation of expenses as direct – their personification regarding specific types of activities, products, services (and not the usual boat representation of many expenses);

2) allocation of variables and constituents at different variants of localization of expenses – by types of products (works, services) or places of origin (not at all ordinary presentation to us).

Keywords: costs, cost accounting system, the method of full (absorbed) costs, the method of direct costs, costing.

Одержано редакцією: 29.11.2017
Прийнято до публікації: 11.12.2017

УДК 330.322.54

ЧЕРНИШОВ Олександр Юрійович,
к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту
виробничої та невиробничої сфери,
Донецький державний університет управління,
м. Маріуполь, Україна
s.chernishov@i.ua

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПОБУДОВИ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

Розглядаються методичні підходи до кількісного виміру й оцінки інвестиційної доцільності впровадження нових технологій. У статті викладено матеріал аналізу інвестицій з точки зору підприємства, яке прагне одержати прибуток. До аналізу увійшли на рівних правах усі важливі умови, такі, як ризик, пов'язаний із здійсненням проекту, майбутня структура активів та пасивів, яка частково буде залежати від прийнятого інвестиційного проекту.

Ключові слова: внутрішня норма окупності, чиста поточна вартість, інвестиційний проект, економічна ефективність, грошові потоки, ставка дисконтування.

Постановка проблеми. Ринкова орієнтація економіки України призвела до істотних структурних змін, які обумовили передусім зміни співвідношення між секторами промисловості і послуг у складі валового внутрішнього продукту. Така динаміка структурних процесів супроводжується не менш динамічними змінами в інвестиційному потенціалі країни, в структурі джерел інвестицій та об'єктів інвестування. В аспекті викладеного особливої актуальності з погляду досягнення очікуваної ефективності інвестиційних процесів набуває наявність науково-методичного забезпечення обґрунтування доцільності інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань і методів їх вирішення, пов'язаних з оцінкою ефективності інвестиційних проектів суб'єктів господарювання, висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: Г. Бірманна, І. Бланка, В. Бочарова, А. Бистрякова, П. Віленського, А. Ідрисова, А. Марголіна, Ю. Несветаєва, В. Пономаренка, В. Царьова, В. Шеремета, Є. Шилова ітн.

Узагальнюючи праці провідних вчених, можна зробити висновок, що, незважаючи на проведення глибоких і обґрунтованих досліджень з інвестиційної тематики, яка є надзвичайно важливою для України, вивчення кола проблем щодо оцінки ефективності не можна вважати завершеним через багаторазову зміну умов інвестування. Цей факт підтверджує необхідність здійснення подальших досліджень підходів, методів управління процесом інвестування підприємств.

Мета та завдання дослідження полягають у тому, щоб з максимальною точністю провести аналіз інвестицій з точки зору підприємства. Слід зазначити, що при цьому необхідно включити на рівних правах всі важливі умови, такі, як ризик, пов'язаний із здійсненням проекту, і майбутню структуру активів і пасивів, яка частково буде залежати від прийнятого в даний момент інвестиційного рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багаторічна практика економічних розрахунків в країнах з розвиненими ринковими відносинами показує, що для великих довготривалих інвестиційних рішень найкращою існуючою основою для аналізу ефективності інвестиційних проектів є метод дисконтування грошових потоків або метод поточної вартості. Але це всього лише інструмент, який може бути використаний неправильно. Він не замінює ефективного стратегічного планування у виробничій діяльності, але він забезпечує підтримку цих процесів.

Інвестиції протягом одного і того ж або декількох періодів часу оцінюються як доходами, так і витратами. У цьому випадку зручно комбінувати грошові оцінки доходів і витрат за кожен період. Якщо протягом деякого періоду доходи перевищують витрати, то це позитивні грошові потоки; якщо ж витрати перевищують доходи, то це відтоки

грошових коштів, а вся серія грошових потоків, пов'язаних з інвестиційним проектом, називається потоком грошових коштів.

Регіони України мають точкові передумови для створення кластерів. Доцільним є розробка та обґрунтоване формування територіально-виробничих комплексів у регіонах на засадах побудови кластерів [3, с. 126]. Формування і розвиток територіальних, галузевих і міжгалузевих кластерів стає одним з основних методів активізації інноваційних процесів у ринкових умовах [6, с. 217]. Регіони, на території яких функціонують кластери, стають лідерами економіки відповідної країни [4], визначаючи її конкурентоспроможність. Ті регіони, де немає кластерів, утрачають свої конкурентні позиції. В економіці України актуалізується пошук нових форм ефективного виробництва. Накопичено достатній обсяг теоретичного і практичного аналітичного матеріалу, пропозицій, моделей розвитку, інвестиційних проектів, впровадження яких сприятиме прискоренню ефективному розвитку господарства.

Зарубіжна практика показує, що при оцінці інвестиційних проектів необхідно аналізувати пов'язані з ними грошові потоки. Величина прибутку, розрахована на основі використовуваного законодавства, непридатна для оцінки інвестицій. Перевага використання грошових потоків в тому, що отримання грошей – об'єкт-активне, чітко певна подія. Тому ситуація після отримання грошей кардинальним чином відрізняється від ситуації до їх отримання. Для інвестиційного аналізу, на відміну від бухгалтерського обліку, слід вибрати в якості вирішальної події саме отримання або витрачання грошей [2, с. 58].

Визначити величину грошового потоку можна з рівняння:

$$ГП = B_p - (B - A) - P - П_{спл} \quad (1)$$

де $ГП$ – грошовий потік (грошові надходження);

B_p – виручка від реалізації продукції, робіт і послуг;

B – сукупні витрати;

A – амортизація;

P – виплати відсотків;

$П_{спл}$ – сплачені податки.

Тепер перша проблема, що встає при оцінці ефективності інвестицій, – за допомогою якого критерію ранжувати різні варіанти інвестиційних грошових потоків? І починати її рішення слід, очевидно, з відповіді на питання: скільки таких критеріїв – один або кілька? На сьогоднішній день, очевидно, що жоден з критеріїв сам по собі не є достатнім для прийняття проекту. Інакше кажучи, їх повинно бути декілька. Більш того, в ряді джерел [4, 5] зазначається, що при наявності протиріччя між внутрішньою нормою окупності (IRR) і чистої поточної вартістю (NPV) перевагу слід віддати останньої.

Саме NPV є мірою ефекту інвестицій, яка найкращим чином відображає потенційну прибутковість запропонованого інвестиційного проекту. Вона повніше відповідає довгостроковим інтересам акціонерів, ніж просто максимізація доходу, так як бухгалтерські способи виявлення прибутку не враховують альтернативних способів використання фондів, які виявляються «мертвими» в капіталовкладеннях.

Розглянемо два види чистої поточної вартості. Виходячи з припущення, що ніякої невизначеності, пов'язаної з діями конкурентів, ринкової кон'юнктурою, можливістю вдосконалення технології, майбутнім обсягом продажів немає, NPV_1 інвестиційного проекту в цілому (без урахування грошових потоків від фінансової діяльності та оподаткування) дорівнює:

$$NPV_1 = \sum_t \frac{(P_t - B_t)}{(1 + r)^t} - I_0, \quad (2)$$

де P_t – результат, одержуваний від проекту в часовому інтервалі t ;

B_t – поточні витрати (без амортизації);

I_0 – одноразові інвестиційні витрати;

r – норма дисконту, що дорівнює середньозваженій вартості капіталу проекту.

В реальній дійсності в Україні частіше зустрічається ситуація, коли інвестиції здійснюються не одночасно, а по частинах – протягом декількох місяців або навіть років. У цьому випадку формула (2) приймає дещо інший вигляд:

$$NPV_1 = \sum_t \frac{(P_t - B_t)}{(1+r)^t} - \sum_t \frac{I_t}{(1+r)^t}, \quad (3)$$

де I_t – інвестиційні витрати в період t .

Другий вид NPV_2 – суб'єкта інвестицій (реципієнта) розглядається з урахуванням отримання кредитних коштів для фінансування проекту і їх повернення:

$$NPV_2 = \sum_t \frac{(P_t - B_t) - D_t - P_t}{(1+r)^t} - \sum_t \frac{(I_t - K_t)}{(1+r)^t}, \quad (4)$$

де P_t – виплати відсотків за кредит;

r – вартість власного капіталу реципієнта;

K_t – сума кредиту;

D_t – повернення кредиту.

Важливо чітко розмежовувати інвестиційні та фінансові потоки. Це один з ключових моментів інвестиційного аналізу. Зазвичай при аналізі інвестиційних проектів використовуються тільки інвестиційні потоки [9, с. 292]. Однак іноді корисно проаналізувати пов'язані з проектом грошові потоки. В цьому випадку необхідно враховувати і всі фінансові потоки, пов'язані із заборгованістю. Серед цих потоків – грошові надходження за рахунок залучення кредитів, витрати на погашення кредитів і на виплату відсотків. В силу того, що податок на прибуток має важливе значення, всі грошові потоки повинні бути представлені після сплати податків.

Розмір податку на прибуток можна розрахувати, помноживши ставку податку на оподатковуваний прибуток за відповідний період (за вирахуванням витрат на сплату відсотків). Оподатковуваний прибуток не дорівнює грошовим потоків за період. Незалежно від того, який саме метод буде використаний для прийняття інвестиційного рішення, необхідно розрахувати оподатковуваний прибуток, щоб обчислити розмір податку. Один з видів витрат, які можна вичитати з оподаткованого прибутку при розрахунку величини податку, є амортизація. Можна визначити процес визначення величини податку на прибуток наступним чином:

$$\Pi_n = n * \Pi P_o \text{ або } \Pi_n = n * (B_p - B - A_o), \quad (5)$$

де n – ставка податку на прибуток;

B_p – виручка від реалізації продукції, отримана в результаті здійснення інвестиційного проекту;

B – витрати, крім амортизації;

A_o – амортизація, нарахована в цілях оподаткування;

ΠP_o – оподатковуваний прибуток.

Неважно помітити, що чим більше амортизація, тим менший податок на прибуток і тим вище грошові надходження після податків. Таким чином, грошові надходження після оподаткування можна отримати з виразу:

$$\Gamma H_{no} = (1 - n)(B_p - B) + A_o;$$

або після перетворення (6):

$$\Gamma H_{no} = (1 - n)(B_p - B) + nA_o; \quad (6)$$

Рівняння (6) підкреслює той факт, що грошові надходження за період збільшуються на величину дозволених амортизаційних відрахувань, помножену на ставку податку. Таким чином, можна розрахувати поточну вартість податкової економії, помноживши амортизацію на очікувану ставку податку за кожен період, і дисконтувати цю величину. Для зручності можна припустити, що перший раз амортизація нараховується рівно через

рік після одноразових капіталовкладень, пов'язаних з інвестиційним проектом, і що саме тоді виникає і податкова економія.

Для того, щоб зосередити увагу саме на грошових наслідки реалізації інвестиційного проекту, необхідно провести розрахунок грошового потоку за період n після сплати податків.

$$\Pi_t = (1 - n)(B_{pt} - B_t) + nA_{nt} \pm OK_t - \Phi B_t, \quad (7)$$

де $\pm OK_t$ – приріст (–), скорочення (+) чистого оборотного капіталу;

ΦB_t – фінансові витрати (відсотки по кредиту).

Виходячи з відомих методик [1, с. 61] загальний вираз для визначення чистої поточної вартості має вигляд:

$$NPV = \sum_t \frac{\Pi_t}{(1+r)^t} - \sum_t \frac{I_t}{(1+r)^t}, \quad (8)$$

Таким чином, після відповідних перетворень виразу (3) і (4) можна записати так:

$$NPV_2 = \sum_t \frac{(1-n)(B_{pt} - B_t) + nA_{nt} \pm OK_t}{(1+r)^t} - \sum_t \frac{I_t}{(1+r)^t}, \quad (9)$$

$$NPV_2 = \sum_t \frac{(1-n)(B_{pt} - B_t) + nA_{nt} \pm OK_t - \Phi B_t}{(1+r)^t} - \sum_t \frac{(I_t - K_t)}{(1+r)^t}, \quad (10)$$

де ΦB_t – фінансові витрати, пов'язані з поверненням кредитних коштів з урахуванням відсотків.

Який же критерій вибору проекту за методом чистої поточної вартості? Якщо розрахована чиста поточна вартість позитивна, то прибутковість інвестицій вище норми дисконту (мінімального коефіцієнта окупності). Якщо NPV дорівнює нулю, прибутковість дорівнює мінімальному коефіцієнту окупності. Проект з позитивною NPV можна, таким чином, вважати прийнятним, якщо передбачається достатній межа похибки (в зоні позитивних значень NPV) для обліку визначеності. Якщо NPV негативна, то прибутковість нижче мінімального коефіцієнту окупності (зазвичай можливої вартості капіталу для цього виду проекту), і від проекту потрібно відмовитися [8, с. 13].

Таким чином, метод чистої поточної вартості має явно виражені переваги в порівнянні з методами, заснованими на визначенні терміну окупності або рентабельності, оскільки він враховує весь термін життя проекту і розподіл у часі грошових потоків, а також дає можливість оцінки ринкової вартості проектів і їх ранжирування.

З огляду на значну частку невизначеності при здійсненні інвестиційних проектів, розрахунок методом NPV може бути приблизними, що не дає стовідсоткову гарантію. У випадках невизначеності і ризику слід розглядати додаткові ускладнюючі умови, однак основною суттю аналізу залишається метод NPV і як доповнення до нього – внутрішня норма окупності (IRR).

Метод внутрішньої норми окупності використовує концепцію дисконтованої вартості. Він зводиться до знаходження такої ставки дисконтування, при якій поточна вартість очікуваних від інвестиційного проекту доходів буде дорівнює поточної вартості необхідних грошових вкладень і чиста поточна вартість дорівнює нулю. Іншими словами, це рівень окупності коштів, спрямованих на цілі інвестування. Математично це означає, що в раніше розглянутій формулі (8) чистої поточної вартості повинна бути знайдена величина r , для якої при відповідних величинах Π_t чиста поточна вартість дорівнює нулю.

$$\sum_t \frac{\Pi_t}{(1+r)^t} - I_0 = 0, \quad (11)$$

де I_0 – початкове (разове) вкладення коштів.

Процедура для розрахунку внутрішньої норми окупності зводиться до апробації декількох ставок дисконтування – до тих пір, поки не буде знайдена величина, при якій NPV дорівнює нулю. Ця норма і є внутрішня норма окупності та вона представляє точну величину прибутковості проекту. Природно, що в першу чергу необхідно інвестувати проекти з більш високими значеннями IRR. Рішення вираження (11) проводиться за допомогою ітеративного процесу з використанням таблиць дисконтування або відповідної комп'ютерної програми [7, с. 152].

Прийняті в урядовій програмі основні пріоритетні напрями кластерної політики будуть поштовхом до розвитку кластеризації економіки України та її регіонів як фактору активізації інноваційних процесів в економіці та зростання національної конкурентоспроможності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Внутрішня норма окупності є функцією величини і часу грошових потоків. Цей показник дуже популярний серед експертів, так як їм важливо знати різницю між прогнозованою IRR інвестиційного проекту і необхідної прибутковістю. Ця різниця – запас міцності, що дозволяє зіставити прибутковість і ризики.

Цей показник може служити основою для ранжирування проектів за ступенем вигідності, але це можливо тільки при тотожності основних вихідних параметрів порівнюваних варіантів: яка дорівнює сумі інвестицій; однакової тривалості; однакового рівні ризику і східних схемах формування грошових потоків.

Крім того, щоб прийняти рішення про вкладення капіталу, розраховане значення IRR все одно необхідно порівняти з нормативним значенням коефіцієнта окупності, затвердженого підприємством. Однак при порівнянні з останнім величина коефіцієнта дисконтування при обчисленні чистої поточної вартості визначається в контексті загальної інвестиційної ситуації, в якій діє підприємство, а тому носить більш реалістичний характер. Разом з тим не можна абсолютизувати цей висновок, так як оцінка ризику і невизначеності, пов'язаної з інвестиціями, є важливою частиною процесу прийняття інвестиційних рішень. У реальному житті часто треба враховувати умови при обґрунтуванні проектів, що містяться в бізнес-планах, тривалість часу їх здійснення, рівномірність розподілу витрат і доходів у часі, рівень інфляції. В силу ряду причин можна досить точно визначити можливі рівні прибутковості і тоді використовувати обидва ці показники. При суперечливих результатах розрахунків рішення про оптимальний варіант проекту має прийматися на рівні апарату управління підприємством, не забуваючи про стратегічні і соціальні цілі проекту.

Отже, запропонована система дасть можливість швидко отримати первинну оцінку економічної ефективності інвестицій у проекти, що приведе до підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю підприємства. Крім економічного ефекту, при реалізації інвестиційного проекту може досягатися певний соціальний та екологічний ефект. Тому наступним кроком аналізу ефективності інвестиційного проекту має бути оцінювання саме за цими критеріями. Також необхідний розвиток ринкових програмних продуктів з урахуванням наведених постановок задач і міжнародної практики оцінки грошових потоків і вибору ставок дисконтування залежно від поставленого завдання.

Список використаних джерел:

1. Амоша О.І. Інтеграція науки, освіти і виробництва як стратегічний напрям формування інноваційної економіки / О.І. Амоша, А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // Прометей: регіон. зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: ІЕП НАН України, ДЕГІ, 2012. – № 3. – С. 56-67.
2. Балабанов Г.В., Вишневський В.В. Територіальний соціально-економічний моніторинг в Україні. – К.: Нора-друк, 2001. – 58 с.
3. Бирман Г., Шмидт С. Економічний аналіз інвестиційних проектів: пер. с англ. / Під ред. Л.П. Белих. – М.: Банки й біржі, ЮНИТИ, 2002, 485 с. – 125-127.
4. Бондар К. Оцінка ризиків реалізації інноваційного проекту [Електронний ресурс] / К.Бондар. – Режим доступу: http://www.rusnsuka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23668.doc.

5. Впровадження інновацій на промислових підприємствах: матеріали Головного управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.
6. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія / М. О. Кизим. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 304 с.
7. Підоричева І.Ю. Фінансове забезпечення та організаційно-економічне супроводження інноваційних процесів в економіці України / І.Ю. Підоричева // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 3 (37). – С. 154-170.
8. Федоренко В.Г. Концепція кластерної політики в Україні / В.Г. Федоренко, А.М. Тугай, А.Ф. Бойко та ін. // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 5–15.
9. Цуерман В.А. Проблемы и возможности кластеров как метода активизации инновационного развития экономики: Материалы XIII междунар. науч.-практ. конф. по инновационной деятельности. – Киев–Симферополь–Севастополь, 2008. – С. 290–294.

References:

1. Amosha, O.I., Zemlyankin, A.I., Pidorycheva, I.YU. (2012). Intehratsiya nauky, osvity i vyrobnytstva yak stratehichnyu napryam formuvannya innovatsiynoyi ekonomiky. *Prometey: rehion. zb. nauk. prats' z ekonomiky Donets'k: IEP NAN Ukrayiny, DEHI*, 56-67 [in Ukrainian].
2. Balabanov H.V., Vyshnevs'ky, V.V. (2001). Terytorial'nyy sotsial'no-ekonomichnyy monitorynh v Ukrayini. *K. : Nora-druk*, 58 [in Ukrainian].
3. Byrman, H., Shmydt, S. (2002). Ekonomichnyy analiz investytsiynikh proektiv: per. s anhl. *M.: Banky y birzhi, YUNYTY*, 485, 125-127 [in Ukrainian].
4. Bondar, K. (2007) Otsinka ryzykiv realizatsii innovatsiynoho proektu [Electronic resource]. – Access mode : http://www.rusnsuka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23668.doc [in Ukrainian].
5. Vprovadzhennia innovatsii na promyslovykh pidpriemstvakh: materialy Holovnoho upravlinnia statystyky u Donetskii oblasti [Electronic resource]. – Access mode : <http://donetskstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Kyzym, M. O. (2011). Promyslova polityka ta klasteryzatsiya ekonomiky Ukrayiny [Industrial policy and clustering of economy of Ukraine]. *Kharkiv: INGEK*, 176 [in Ukrainian].
7. Pidorycheva, I.Yu. (2014). Finansove zabezpechennia ta orhanizatsiino-ekonomichne suprovodzhennia innovatsiynikh protsesiv v ekonomitsi Ukrainy. *Ekonomichniy visnyk Donbasu*, 3 (37), 154-170 [in Ukrainian].
8. Fedorenko, V.H., Tuhai ,A.M., Boiko, A.F. (2008). Kontseptsiia klasternoi polityky v Ukraini. *Ekonomika ta derzhava*, 11, 5–15 [in Ukrainian].
9. Tsuerman, V.A. (2008) Problems and possibilities of clusters as a method of activation of innovative development of the economy. *Materyaly XIII mezhdunar. nauch.-prakt. konf. po ynnovatsyonnoi deiatelnosti, Kyev–Symferopol–Sevastopol*, 290–294 [in Russian].

CHERNYSHOV Oleksandr Yuriyovych,

PhD, Senior Lecturer of the Department
of Production and Non-production Management,
Donetsk state university of management,
Mariupol, Ukraine
s.chernishov@i.ua

ECONOMIC EVALUATION OF INVESTMENTS AS A COMPOSITION OF THE PROCESS OF INNOVATION CLUSTERS

Abstract.

Introduction. *The market orientation of the Ukrainian economy led to significant structural changes, which primarily determined the changing balance between the industrial sectors and services within the gross domestic product. Such dynamics of structural processes is accompanied by no less dynamic changes in the investment potential of the country, in the structure of investment sources and investment objects. In the aspect of the foregoing, the availability of scientific and methodological support for the justification of investment becomes particularly relevant from the point of view of achieving the expected efficiency of investment processes.*

Purpose. *The purpose and objectives of the study are to maximally accurately analyze investment from the point of view of the enterprise. It should be noted that, at the same time, it is necessary to include on equal terms all important conditions, such as the risk associated with the implementation of the project, and the future structure of assets and liabilities, which will in part depend on the investment decision taken at the moment.*

Methods. *Scientists have differently approached a set of criteria for the cost-effective investments. But still, each of them necessarily allocates such indicators as net present value, internal rate of return, profitability index and the payback period of investments. All these criteria are based on cash flow discounting and they are also the main indicators recognized in world practice, accumulating the benefits*

from the implementation of the investment project. It is their calculation, first and foremost, points to the economic efficiency of the investment project.

Results. The proposed system will allow you to quickly get a primary assessment of the economic efficiency of investments in projects, lead to greater efficiency in managing the company's investment activities.

Originality. In addition to the economic effect, one can achieve a specific and environmental effect in implementation of an investment project. Therefore, there should be an assessment based on these criteria.

Conclusion. It is also necessary to develop market-based software products, taking into account the setting targets made above and international practice of estimating cash flows and selecting discount rates, depending on research objectives. If there are any conflicting results of the calculations, the decision about the best choice for the optimal implementation of the project, must be taken in personnel management, not forgetting about development strategies and projects.

Keywords: Internal Rate of Return (IRR), Net Present Value (NPV), investment project, economic efficiency, cash flows, discount rate.

Одержано редакцією: 01.11.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017

УДК 336.717.061

ЩЕРБАТИХ Денис Володимирович,
к.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту, Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет», м. Черкаси, Україна
professorcherkasy@gmail.com

ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Виявлено основні засади, що сприяють залученню іноземного капіталу та розширення ресурсної бази банківського сектору України. Подано порівняльну характеристику показників діяльності банків в Україні. Проаналізовані активи банків іноземних банківських груп в Україні. Визначені основні позитивні і негативні фактори впливу іноземного капіталу на банківський сектор України. Розкрито ключові проблеми функціонування банківської системи України. Запропоновано основні пропозиції та шляхи їх реалізації щодо вдосконалення банківської системи України.

Ключові слова: банківська система України, іноземний капітал, активи банків, кредити банків.

Постановка проблеми. Прихід іноземних інвесторів призводить до появи нових ризиків у діяльності банківської системи. Однією з причин входження іноземних інвесторів у вітчизняну економіку є освоєння нових ринків банківських послуг, що породжує високий рівень конкуренції та низький рівень прибутковості. Це змушує банки шукати нові, менш насичені ринки, з більш високим рівнем прибутку. Банківські установи з іноземним капіталом не будуть зацікавлені у розвитку конкурентоспроможності вітчизняних виробників, а сконцентруються переважно на фінансуванні споживчих кредитів, метою яких є купівля закордонної продукції (автомобілів, техніки і т.д.). Таким чином банки будуть фінансувати розвиток зарубіжних, а не вітчизняних виробників. Тому прихід зарубіжних банків пов'язаний із збільшенням ризикованості вітчизняної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У переліку вітчизняних науковців, які приділили увагу вирішенню питання впливу іноземного капіталу на банківський сектор України є: Л. Хомутенко, В. Стуков, М. Нежурін, А. Мещеряков, В. Коваленко, А. Єпіфанов, Т. Смовженко.

Мета та завдання дослідження – визначити основні позитивні і негативні фактори впливу іноземного капіталу на банківський сектор України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі налічується понад 100 країн, у яких введено ті чи інші обмеження доступу іноземних банків на внутрішні ринки банківських послуг. Безумовно, входження іноземних банків у банківську систему України, спричинене глобалізацією та інтеграцією, є об'єктивно необхідним процесом, що сприяє припливу капіталу, пожвавленню ринкової конкуренції, поліпшенню банківського обслуговування. Водночас цей процес не позбавлений певних ризиків, наприклад, загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на валютному ринку України [1].

На початку 2017 року з історично найвищим збитком, банківський сектор вийшов на прибуткову діяльність, отримавши 5.1 млрд. грн. прибутку в I кварталі [2]. Більше половини цієї суми – результат банків із державним капіталом, який згодом може бути нівельований деформуванням резервів за активними операціями. Операційна ефективність сектору поліпшилась: показник CIR (cost to income ratio) у I кварталі склав 49% проти 58% у 2016 році. Чистий комісійний дохід помірно виріс завдяки збільшенню попиту на банківські послуги. Водночас, зростання чистого процентного доходу в основному було спричинено зниженням процентних витрат за депозитами. Більшість відрахувань до резервів на покриття ризиків за результатами діагностичного обстеження вже зроблено минулого року. Тому у I кварталі 2017 року відрахування до резервів скоротилися до 6.3 млрд. грн. у порівнянні з 11.3 млрд. грн. за аналогічний період минулого року.

На сьогодні іноземний капітал в Україні представлений 23 країнами. Найбільшу частку в загальній сумі становить капітал Кіпру (20,3 %), Австрії (20,3 %), Франції (12,3 %), Росії (9,7 %), Нідерландів (8,2 %), Польщі (7,9 %), Швеції (6,1 %) [2].

Зростання частки іноземного капіталу в банківському секторі України обумовлене прийнятими рішеннями щодо європейської інтеграції України і скасуванням низки обмежень щодо доступу іноземного капіталу до банківського сектору – у 2006 році було прийнято зміни до Закону «Про банки і банківську діяльність» у частині надання іноземним банкам права відкривати свої філії на території України, а також пошуком інвестицій для підтримки ліквідності вітчизняних банків [3].

За даними Національного банку [2], фінансовий результат діяльності банків іноземних банківських груп в Україні станом на 01.01.2015 був на рівні збитку в розмірі 8576 млн. грн., станом на 01.01.2016 – збиток 42259 млн. грн. та станом на 01.01.2017 – збиток 22324 млн. грн. Проаналізувавши діяльність банків іноземних банківських груп на основі низки абсолютних та відносних показників та враховуючи фінансові результати 2016 р., можемо визначити рейтинг найбільш фінансово успішних банків на початок 2017 р.: ПАТ «Сітібанк» (прибуток 1 437 млн. грн.), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (3 820 млн. грн.), АТ «ОТП БАНК» (962 млн. грн.), які впровадили низьковитратну модель інвестиційно-корпоративного банкінгу з високими ліквідністю і прибутковістю [2].

Також слід зазначити, що серед 10 найбільших банків за обсягом активів належать іноземним власникам, тож іноземні банки відіграють системоутворюючу роль з огляду на суттєву частку на банківському ринку.

За оцінками експертів [4;7;9], банки з іноземним капіталом працюють в Україні більш ефективно, ніж банки виключно з місцевим капіталом.

Крім того, масовий прихід іноземних банків як у країни Східної Європи, так і в Україну полегшив доступ дочірніх банків до дешевших ресурсів материнських банків та міжнародного ринку капіталу. Банки з іноземним капіталом, основною стратегією яких була орієнтація на максимізацію прибутковості, виявились у привілейованому становищі порівняно з українськими аналогами, що намагались збільшити свою ринкову частку.

Ще одним ризиком є вірогідність значного відтоку фінансових ресурсів з банків, що контролюються іноземними інвесторами в разі погіршення економічної та політичної ситуації, але через деякий час після кризового стану економіки іноземний капітал досить швидко повертається в країну і, як правило, використовується для покупки здешевлених за час кризових процесів банків-резидентів. Тому, кожного року кількість іноземного капіталу в статутному капіталі банків зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників діяльності банків, 2013-2017 р.

	01.01.13	01.01.14	01.01.15	01.01.16	01.09.17
Кількість діючих банків	176	180	163	117	88
з них: з іноземним капіталом	53	49	51	51	38
у т.ч. із 100% іноземним капіталом	22	19	19	19	17
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	39,5	34	32,5	43,3	46,2
Активи банків	1127192	1278095	1316852	1254385	1250978
Загальні активи (не скориговані за активними операціями)	1267892	1408688	1520817	1571411	1722162
Пасиви	1127192	1278095	1316852	1254385	1250978
Капітал	169320	192599	148023	103713	167654
Зобов'язання банків	957872	1085496	1168829	1150672	1083324

Складено автором на основі [2]

Дослідження економічної ситуації в Україні в цілому та банківського ринку зокрема, показують, що присутність банків з іноземним капіталом у вітчизняній фінансовій системі відіграє ключову роль, відповідає інтересам розвитку вітчизняного банківського сектору, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази банків. Слід зазначити, що за останній рік відбуваються суттєві структурні зміни в розрізі кількості банків з іноземним капіталом. Адже, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків упродовж 2013-2017 рр. збільшилась на 6,7 %. Більшість вкладень Російської Федерації здійснена банками, майже повністю підконтрольними Кремлю. Українські дочірні банки російських гігантів найбільш активно працюють в сегменті кредитування корпоративного сектору (ВТБ Банк), але реалізують і роздрібний бізнес. Треба визнати, що російські дочірні банки належать до числа найбільш капіталізованих.

Таким чином, аналіз діяльності банків іноземних банківських груп в Україні в 2015-2017 рр. засвідчив посилення їх позицій як за абсолютними, так і за відносними показниками. Банки з іноземним капіталом за сукупністю активів представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Активи банків іноземних банківських груп в Україні, 2015-2017 рр.

Назва	Власник	Станом на 01.01.15	Станом на 01.01.16	Станом на 01.01.17	Темп прир. %
ПАТ «Промінвест банк»	Росія (Уряд РФ)	52656224	41652330	34323896	-34,8
ПАТ «Укрсоцбанк»	UniCredit Bank Austria AG, Австрія/Альфа-груп	48258327	54219161	41800097	-13,4
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Raiffeisen Bank International AG, Австрія	46859432	51239349	55999735	19,5
ПАТ «ВТБ Банк»	Банк ВТБ, Росія (Росмайно)	36502261	25616858	20640072	-43,5
ПАТ «Кредобанк»	РКО Bank Polski SA, Польща	6145251	8272284	11004498	79,1
АТ «Укрсиббанк»	BNP Paribas S.A., Франція	26336775	43418209	45367425	72,3
ПАТ «Ідея Банк	Getin Holding S.A, Польща	2899642	2787872	3356235	15,7
ПАТ «Альфа-Банк»	Alfa Group Consortium	36693914	42363131	38953914	6,2
АТ «ОТП Банк»	OTP Bank Plc, Угорщина	21505504	21154465	24831464	15,5
ПАТ «Сіті Банк»	Citigroup Inc., США	10545173	16085165	19459670	84,5

Складено автором на основі [2]

Поточна фінансова криза серйозно похитнула фінансову стійкість, кредитоспроможність та платоспроможність вітчизняних банків, чим зменшили дочірні банки іноземних материнських компаній, збільшивши свою конкурентоспроможність шляхом додаткової капіталізації. Уся група банків із іноземним капіталом досить стрімко примножувала обсяг активів упродовж 2014-2017 рр., які станом на 01.01.2017 р. становили 434544 млн. грн. та зросли на 107,1% порівняно з 2015 р. Частка активів у 2016 р. становила 34,7%, на початок 2017 р. була на рівні 35 %. Провідні позиції за обсягом сукупних активів з 10 досліджуваних банківських груп у 2015-2017 рр. займали АТ «Укрсиббанк», ПАТ «Сітібанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», постійно змінюючи лідера.

Найменший обсяг активів у досліджуваному періоді та постійна тенденція до їх скорочення і, відповідно, до скорочення капіталізації була притаманна ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «Промінвестбанк», які фактично втратили свою вагомість у банківській системі. Проте у діяльності банку важливим фактором є не лише структура активів, а й кредити, надані банками України. Обсяги кредитування банківських груп в Україні за останні три роки наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Кредити банків іноземних банківських груп в Україні, 2015-2017 рр.

Назва	Станом на 01.01.15	Станом на 01.01.16	Станом на 01.01.17	Темп прир., %
ПАТ «Промінвестбанк»	38 500 679	31 853 866	27 155 978	-29,5
ПАТ «Укрсоцбанк»	32 490 498	36 403 808	23 452 606	-27,8
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	29 705 240	25 269 359	28 003 966	-5,7
ПАТ «ВТБ Банк»	29 285 964	16 957 037	12 684 054	-56,7
ПАТ «Кредобанк»	3 013 770	4 139 680	5 594 596	85,6
АТ «Укрсиббанк»	14 904 777	20 958 975	20 678 612	38,7
ПАТ «Ідея Банк»	2 207 241	2 208 527	2 425 216	10
ПАТ «Альфа-Банк»	25 609 183	27 462 754	25 629 498	0,1
АТ «ОТП Банк»	16 017 576	13 398 541	15 211 493	-5,0
ПАТ «Сіті Банк»	2 550 039	2 736 000	4 798 665	88,2

Складено автором на основі [2]

Загальна частка кредитів банків іноземних банківських груп (272721 млн. грн.) у загальному обсязі кредитів банків України в 2016 р. становила 38,2% та зросла порівняно з 2015 р. на 6,5 п. п., що свідчить про активну кредитну діяльність дочірніх банків на території України навіть тоді, коли вітчизняні банки скорочують кредитні операції через надвисокий ризик. Але в 2017 р. мало місце значне скорочення обсягів кредитування (падіння порівняно з 2015 р. – 8,3%), та станом на 01.01.2017 сума кредитів банків іноземних банківських груп становила 254 311 млн. грн. На початок 2017 р. найбільші обсяги кредитів надали: АТ «Райффайзен Банк Аваль» (28003 млн. грн.), ПАТ «Промінвестбанк» (27155 млн. грн.).

Для України внаслідок кредитного стиснення вкрай загострилась проблема ліквідності ринків і банків. Фактичні значення показників ліквідності у кризовий період мали досить високі, але нестабільні значення.

Слід також зазначити те, що, не зважаючи на постійні коливання, усі нормативи перевищували встановлену НБУ норму. Але наявність значних ризиків неповернення кредитів при кредитуванні реального сектору стримують банки у відновленні активних операцій. Так, якщо станом на 01.01.2015 р. вона зросла до рівня 13,5 %, станом на 01.01.2016 р. досягла показника в 22, 1%, а станом на 01.01.2017 сягнула межі в 24,2 %. І це лише офіційні дані, реальна картина може виявитись набагато страшнішою.

Переважає більшість кредитів, наданих юридичним особам, спрямовується в поточну діяльність, отже, інвестиційна складова економічного зростання є недостатньою.

Таким чином, ігноруючи факт зіткнення із великим діапазоном проблем на кредитному ринку та лояльності вкладників, за рахунок економічної допомоги материнських компаній банки з іноземним капіталом мають конкурентну перевагу, що проявляється у низькій ціні на кредитні ресурси і факт надання кредитів за кращими ставками.

Проаналізувавши структуру кредитів, наданих банками іноземних банківських груп у розрізі позичальників, можна зробити висновок, що банки хоча і не зменшували обсяги кредитування, але спрямовували кредитні ресурси більш надійним, перевіреним та платоспроможним позичальникам, якими виступають юридичні особи. Так, у 2015 р. частка кредитів, наданих юридичним особам, становила 79,1%, у 2016 р. – 80,4%, початок 2017 р. – 81,6%.

В цілому вплив іноземного капіталу на банківську систему України є досить багатогранним і суперечливим, а відповідно, може мати як позитивні, так і негативні наслідки, згруповані на рис. 1.

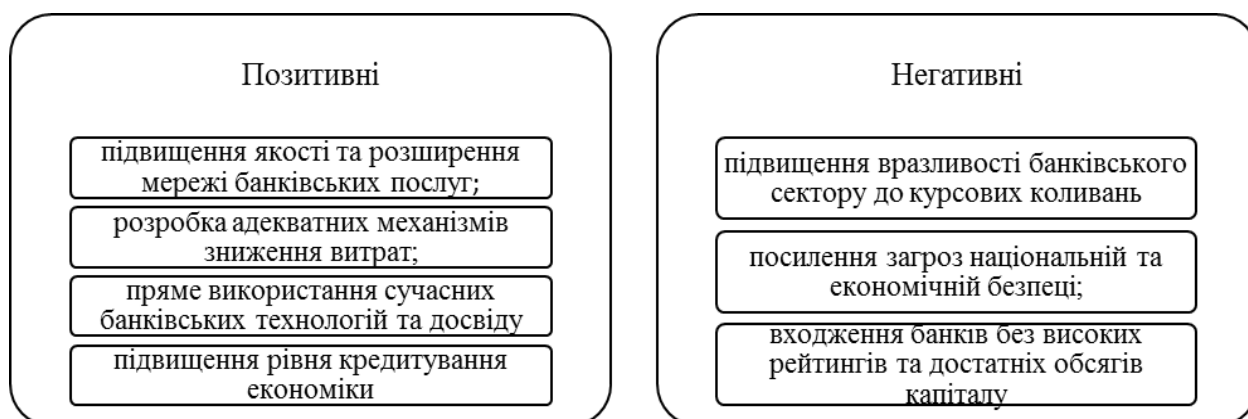


Рис. 1. Позитивні та негативні фактори впливу іноземного капіталу на банківський сектор України

Складено автором

Слід звернути увагу на те, що частка іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі вже перевищила 54%. Тому регулятору необхідно прийняти певні заходи щодо регулювання ситуації, яка склалася в банківській системі. З одного боку, раціональним є використання принципу національного режиму. Проте, оцінюючи недосконалість вітчизняного законодавства, а також деякі макроекономічні чинники, очевидним є той факт, що це сформує певні ризики для іноземних банків та мінімізує привабливість фінансового сектора для інвестицій в цілому, тому доцільним є принцип взаємності та консолідованого нагляду. Крім того, принцип взаємності надасть українським банкам, що виходять на зовнішні ринки, отримати інші умови діяльності в країнах-реципієнтах. Застосування принципу консолідованого нагляду дозволить здійснювати контроль за діяльністю іноземних банків.

Водночас слід зазначити, що прихильники приходу зовнішніх інвестицій у вітчизняну банківську систему [5;6;8 та ін.] наголошують на необхідності створення рівноправних умов для іноземних банків та їхніх філій без застосування обмежень і захисних бар'єрів щодо іноземного капіталу з метою забезпечення умов добросовісної конкуренції. Однак слід розуміти, що така «рівність» призводитиме до нерівності у конкурентній боротьбі на користь саме іноземних банків, оскільки вони мають більші можливості щодо доступу до значних обсягів ресурсної бази і надання ширшого асортименту послуг володіють кращими банківськими технологіями і рівнем менеджменту порівняно з вітчизняними банками. Зазначене вище сприятиме швидкому освоєнню ними значних та привабливих сегментів ринку, передусім валютного, і залученню кращих корпоративних клієнтів, витісненню вітчизняних банків у менш привабливі й більш

ризикові сфери малого бізнесу та обслуговування населення. За такої «рівності» вітчизняні банки не зможуть протистояти іноземним.

Слід погодитись з В. Стуковим, який зазначає, що нині банки з іноземним капіталом є активними учасниками конкурентної боротьби на вітчизняному фінансовому ринку, проте для подальшого підвищення інвестиційного потенціалу банківської системи України та її стимулюючої ролі в соціально-економічному розвитку країни потрібен системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу до вітчизняного банківського сектору. Україні необхідно покращити економічний та політичний стан, забезпечити відповідність усім стандартам ЄС, забезпечити стабільність банківського сектору [10].

Надмірній концентрації іноземних банків на одному з сегментів ринку банківських послуг із метою уникнення подальшої монополізації і диктату цін на банківські послуги варто протистояти шляхом нормування активів Національним банком України. Збільшення частки іноземного капіталу в банківському секторі повинно відбуватись поступово – у міру створення сприятливих внутрішніх умов та підвищення конкурентоспроможності. Особливу увагу слід приділяти зміцненню та подальшому розвитку банків з державним капіталом, розробці нормативно-правової бази щодо регулювання діяльності іноземних банків та чітких правил продажу банків з вітчизняним капіталом зарубіжним власникам. Реалізація таких заходів дозволить якщо не нейтралізувати, то хоч би мінімізувати негативні наслідки впливу іноземного капіталу на банківський сектор України, а також повною мірою скористатися перевагами такої присутності для подальшого розвитку національної економіки.

Враховуючи все викладене вище, слід окреслити наступні ключові недоліки функціонування банківської системи України:

1. Надвисока девальвація гривні внаслідок спаду в економіці та продовження військових дій у східному регіоні, низький рівень корпоративного управління зумовили системне погіршення якості кредитного портфелю банків.

2. Зростання рівня негативно класифікованої заборгованості змушує банки створювати значні резерви за активними операціями, що негативно впливає на рівень капіталізації банківських установ. Так, на протязі 2016 року банки здійснили сукупних відрахувань у резерви на суму 103 млрд. гривень. Це стало визначальним чинником повернення банківської системи до збитковості – за 2016 рік збитки банківського сектору склали майже 53 млрд. грн.

3. Втрата довіри населення до системи гарантування вкладів державою, адже Фонд гарантування виявився цілком нездатним покрити боргові зобов'язання по депозитам збанкрутілих банківських установ. Ця проблема потребує нагального вирішення, адже досвід незалежної України доводить, що після масової втрати збережень внаслідок розпаду Радянського Союзу пройшло більш ніж десять років до відновлення повноцінного функціонування банківської системи.

4. Низький рівень конкуренції з боку небанківських фінансових установ стримують потенційні можливості щодо фінансування реального сектора економіки. Так, після кризи 2009-2010 рр. можна відзначити наступні негативні тенденції розвитку небанківського фінансового сектора, які в останні роки лише були ще більше поглиблені:

- суттєво скорочені програми споживчого кредитування населення кредитними спілками;
- спостерігається розвиток кредитування населення ломбардами під надзвичайно високі проценти;
- практично відсутня система недержавного пенсійного страхування, що скорочує можливості забезпечення довготерміновими відносно дешевими ресурсами для подальшого інвестування у потреби реального сектора економіки;
- скоротилися програми інвестиційних фондів та фінансових компаній, які призначені забезпечувати високий рівень професійного управління фінансовими ресурсами, розміщуючи їх у надійні та високодохідні активи тощо.

5. Негайного вирішення потребує проблема забезпечення можливості кредитування аграрних підприємств, для яких проблема банківського кредитування є об'єктивною необхідністю покриття сезонних потреб у фінансових ресурсах. На сьогодні надходження кредитів в аграрний сектор майже припинились, що для сільгоспвиробників пов'язане із скороченням експортоорієнтованої галузі, а для банків – це втрата потенційно кредитомісткого сегменту економіки.

6. Зростання валютних ризиків для українських банків внаслідок наявності короткої відкритої валютної позиції та високого рівня доларизації є потенційною загрозою стійкості банківської системи як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

7. Вирішення проблеми накопичення негативно класифікованої заборгованості гальмує низка невирішених питань, зокрема у законодавчій сфері.

8. Інтенсифікації потребує процес реформування судової системи України та подолання корупції, зокрема у банківській сфері. Так, за наслідками суттєвого відтоку капіталу через банківську систему, зокрема НБУ не було створено жодного юридичного прецеденту.

9. Проблему створює висока монополізація банківської системи, зокрема концентрація капіталу в Приватбанку довела таку небезпеку.

10. Викривлення окремими банками статистичної звітності ускладнюють можливості оцінки реальних масштабів кредитування банками пов'язаних осіб.

Вказані проблеми посилюються несприятливими зовнішньоекономічними чинниками, зокрема світовою економічною кризою та посиленням через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем.

На нашу думку, для підвищення ефективності та вдосконалення функціонування банківської системи України, а також з метою усунення виявлених вище проблем, необхідно вжити низку заходів, які охарактеризовані в таблиці 4.

Таблиця 4

Основні пропозиції, щодо вдосконалення банківської системи України

<i>№</i>	<i>Пропозиція</i>	<i>Шляхи реалізації</i>
1	Підвищення якості та конкурентоспроможності	вдосконалення інструментарію регулювання ліквідності й перегляду нормативів ліквідності; планування заходів Національного банку щодо керування ліквідністю; спрямування зусиль на підтримання структурного дефіциту ліквідності; поліпшення системи видачі банківських депозитів; створення адекватних моделей прогнозування ліквідності банківської системи; забезпечення надійності банківських автоматизованих систем; створення умов для застосування електронних банківських технологій; стимулювання розвитку факторингу та лізингу; стимулювання банківського обслуговування малого та середнього бізнесу, населення; розвитку нових сегментів ринку банківських послуг.
2	Створення системи швидкого реагування на виникнення системного ризику	створення механізму оперативної оцінки стану банківської системи та механізму державної підтримки банківського сектора в разі виникнення несприятливого системного ризику; вчасна оцінка фінансового стану будь-яких банків України.
3	Покращення рівня капіталізації	залучення до банків додаткового акціонерного капіталу; удосконалення методики розрахунку обсягів і нормативів регулятивного капіталу та нормативів ризику; розробка банками планів підвищення рівня капіталізації; впровадження обов'язкового котирування та продажу банками власних акцій на відкритому фінансовому ринку; стимулювання капіталізації прибутку в банках

№	Пропозиція	Шляхи реалізації
4	Створення умов конкурентного співіснування іноземних та українських банків	надання пільгових умов та гарантування кредитів на інвестиційні проекти; зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків за рахунок чіткішого розподілу сфер діяльності та сегментів ринку.
5	Захист вкладів громадян	створення Міжбанківського фонду обов'язкового страхування банківських вкладів фізичних осіб, який матиме статус юридичної особи
6	Підвищення якості підготовки банківських працівників	враховуючи стрімкі зміни на фінансовому ринку та банківських технологій необхідно кожного року проходити курси підвищення кваліфікацій; відвідувати різноманітні семінари, тренінги.

Складено автором

Банківська система України як провідна ланка фінансової системи, як регулятор грошового обігу, основний центр акумуляції фінансових ресурсів та їх перерозподілу володіє особливим важелем впливу на вітчизняну економіку.

Говорячи про необхідність регулювання процесів входження іноземного капіталу в банківську систему України, ми не маємо на увазі суворо регламентації напрямів діяльності та створення необґрунтованих бар'єрів для іноземних банків з одночасним забезпеченням усіляких протекцій для вітчизняних банків.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Зрозуміло що вплив іноземного, передусім європейського капіталу не є позитивним явищем. Зі зменшенням кількості західних інвесторів гальмуватиметься розвиток ризик-менеджменту впровадження європейських стандартів та прозорості банківського бізнесу. Пропонується шукати шляхи розвитку та зміцнення банківської системи України передусім у її вітчизняній складовій, а також захистити її від припливу ненадійного та незацікавленого в національному розвитку економіки України капіталу. Адже у період економічних криз вітчизняні банки отримали значні збитки внаслідок багатьох причин, які призвели до негативних наслідків. Тому державі необхідно розробляти основні напрямки реформування банківської системи, спрямовані на її оздоровлення та подальший розвиток.

Стабільне функціонування банківської системи має зумовити перехід на якісно новий рівень фінансового регулювання і нагляду та забезпечити підвищення стабільності фінансово-кредитної системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський. – К. : Інститут економічного прогнозування, Фенікс, 2011. – 189 с.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Річний звіт НБУ за 2016 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
4. Буряк П. Ю. Корпоративне управління: особливості розвитку в Україні / П.Ю. Буряк, Н.Б. Татарин // Фінанси підприємств. – №6. – 2012. – С. 114-120.
5. Єпіфанов А. О. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / А. Єпіфанов, С. Козьменко // ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – 2012. – № 34.
6. Коваленко В. В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева // Economics and Management: Challenges and Perspectives: Collection of scientific articles. – «East West» Association For Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, Austria, 2015. – С. 140-145.
7. Нежурін М.Ю. Вплив іноземного капіталу на ефективне функціонування банківської системи України / М.Ю. Нежурін, В. Ю. Подчесова // Молодий вчений. – №2 (02). – 2013. – С. 27-31.
8. Мещеряков А.А. Організаційно-технологічні аспекти підвищення ефективності функціонування комерційного банку : монографія / А. А. Мещеряков – К.: Наук. Світ, 2012. – 347с.

9. Хомутенко Л. І. Вплив глобалізаційних процесів на ринок банківських послуг України / Л. І. Хомутенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 38. – С. 270–286. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.
10. Стуков В. Банки: черговий рік випробувань / В. Стуков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua>.

References:

1. Baranovskyj, O.I. (2011), *Finansova bezpeka* [Financial security], Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia, Feniks, Kyiv, Ukraine [in Ukraine].
2. The official site of the National Bank of Ukraine, available at: <http://www.bank.gov.ua> [in Ukraine].
3. Annual report of the NBU for the year (2016) *The official site of the National Bank of Ukraine*, available at: <http://www.bank.gov.ua>. (Accessed 26 May 2017) [in Ukraine].
4. Buriak, P.Yu. and Tataryn, N.B. (2012), Corporate governance: features of development in Ukraine, *Finansy pidpryemstv*, vol. 6, 114–120 [in Ukraine].
5. Yepifanov, A. and Koz'menko, S. (2012), Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine, *Ukrainian Academy of banking of the National Bank of Ukraine*, vol. 34, 14–18 [in Ukraine].
6. Kovalenko, V.V. and Koreneva, O.H. (2015), The efficiency of the banking system in the context of global competition, *Economics and Management: Challenges and Perspectives: Collection of scientific articles*. – «East West», Association For Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, Austria, 140–145 [in Ukraine].
7. Nezhurin, M.Yu. and Podchesova, V.Yu. (2013), The impact of foreign capital on the effective functioning of the banking system of Ukraine, *Molodyj vchenyj*, vol. 2, 27–31 [in Ukraine].
8. Mescheriakov, A.A. (2012), *Orhanizatsijno-tehnolohichni aspekty pidvyschennia efektyvnosti funkcionuvannia komertsijnogo banku* [Organizational and technological aspects of increase of efficiency of functioning of commercial Bank], *Naukovyj Svit*, Kyiv, Ukraine [in Ukraine].
9. Khomutenko, L.I. (2014), The impact of globalization processes on the market of banking services of Ukraine, *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, [Online], vol. 38, available at: <http://nbuv.gov.ua> (Accessed 4 Aug 2014) [in Ukraine].
10. The official site of The real economy (2014), Banks: another year of challenges, available at: <http://real-economy.com.ua/publication/22/61397.html> (Accessed 18 February 2014) [in Ukraine].

SHCHERBATYKH Denis Volodymyrovych,

Candidate of Economic Sciences, Assistant professor of finance, audit and management department, Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment «European University» Cherkasy, Ukraine
 professorcherkasy@gmail.com

POSITIVE AND NEGATIVE FACTORS OF INFLUENCE OF FOREIGN CAPITAL ON THE BANKING SECTOR OF UKRAINE

Abstract.

Introduction. *In today's world, there are more than 100 countries, which have introduced some or other restrictions on foreign banks' access to domestic banking services markets. Undoubtedly, the entry of foreign banks into the banking system of Ukraine, caused by globalization and integration, is objectively necessary process, contributes to capital inflow, revitalization of market competition, improvement of banking services. At the same time, this process is not without certain risks, for example, the threat of loss by domestic banks of their own positions in the currency market of Ukraine.*

Purpose. *The purpose and tasks of the study are to determine the main positive and negative factors of the influence of foreign capital in the banking sector of Ukraine.*

Methods. *Analysis, synthesis, monographic, graphical methods.*

Results. *It should be noted that the share of foreign capital in the domestic banking system has already exceeded 54%. Therefore, the regulator needs to take certain measures to regulate the situation in the banking system. On the one hand, it is rational to use the principle of the national regime. However, assessing the imperfection of domestic legislation, as well as some macroeconomic factors, it is obvious that this will form certain risks for foreign banks and minimize the attractiveness of the financial sector for investments in general, so the principle of reciprocity and consolidated supervision is appropriate. The application of the principle of consolidated supervision will allow to monitor the activities of foreign banks.*

Excessive concentration of foreign banks on one of the segments of the banking services market in order to exclude further monopolization and dictate of prices for banking services should be countered by rationing assets by the National Bank of Ukraine. The increase in the share of foreign capital in the banking sector should occur gradually as the favorable domestic conditions and competitiveness increase.

Originality. Particular attention should be paid to the strengthening and further development of banks with state capital, the development of a regulatory and legal framework for regulating the activities of foreign banks and clear rules for the sale of banks with domestic capital to foreign owners. The implementation of such measures will, if not neutralize, at least minimize the negative effects of foreign capital on the banking sector of Ukraine.

Conclusion. It is clear that the outflow of foreign, primarily European capital is not a positive development. With the decrease in the number of Western investors, the development of risk management of the introduction of European standards and transparency of the banking business is hampered. It is proposed to seek ways to develop and strengthen the banking system of Ukraine, primarily in its domestic component, and also to protect it from the inflow of unreliable and disinterested capital that is not interested in the national development of Ukraine's economy. Stable functioning of the banking system has caused a transition to a qualitatively new level of financial regulation and supervision and to ensure the stability of the financial and credit system as a whole.

Keywords: banking system of Ukraine, foreign capital, bank assets, bank loans.

Одержано редакцією: 01.12.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017

УДК 332.133.44

ЯКУШЕВ Олександр Володимирович,
викладач кафедри менеджменту
та бізнес-адміністрування
Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна
aleksandro@i.ua

ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ У ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНІХ КЛАСТЕРАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті запропоновані етапи реалізації та впровадження бізнес-інкубатору в інноваційно-освітніх кластерах регіону, концепція створення бізнес-інкубатору на базі вищого навчального закладу регіону, наведено алгоритм комерціалізації ідеї впровадження бізнес-інкубатору у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: бізнес-інкубатор, інновації, вищі навчальні заклади, регіони, кластери..

Постановка проблеми. В сучасній науковій літературі з'явилася значна кількість робіт, в яких розглядаються різноманітні проблеми українського підприємництва, пропонуються методичні підходи, управлінські технології та заходи, що сприяють підвищенню ефективності та розвитку малого підприємництва в Україні. Особливу увагу приділяють питанням кластероутворення, формуванню новітніх форм асоціацій, організації бізнес-інкубаторів та бізнес-акселераторів. Така активність пов'язана з кризою української освіти, відсутністю підприємницьких університетів, низьким рівнем процесів співпраці з бізнесом та органами державної, галузевої, регіональної влади.

Актуальність означеної проблематики в Україні визначається тим, що створення і розвиток бізнес-інкубаторів, особливо на платформах освітніх установ – один з напрямів активації, удосконалення та регулювання діяльності в парадигмі відносин «населення-бізнес-освіта-влада». Також це активна форма: підтримки малого та середнього бізнесу; прискорення нарощення потенціалу підприємництва з інноваційною орієнтацією; відповідності процесів кластероутворення європейським стандартам; оптимізації зв'язків між владою, освітою та бізнесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем кластеризації займалися науковці різних країн світу. Ю. Андреев розглядав вклад кластерів у розвиток

економіки регіону [1]. М. Афанасьєв досліджував тенденції світової кластеризації економіки [2]. М. Войнаренко окреслив кластерні технології, що застосовуються в системі підтримки конкурентоздатності та розвитку підприємницьких структур [3]. Є. Монастирний охарактеризував ресурсний підхід до оцінки інноваційного кластера [4]. С. Пятінкін та Т. Бикова дослідили тенденції розвитку процесів кластеризації у світі [5]. В. Чевганова визначила сутність та економічне значення кластерів для економіки країни [6]. Г. Яшева розглядала підвищення кадрового забезпечення регіональних виробничих кластерів як фактор інноваційного розвитку регіонів [7]. Регіональні аспекти розвитку бізнес-інкубаторів, моделі інноваційно-освітнього бізнес-інкубатору ВНЗ на основі інформаційного потенціалу регіону і процеси інкубації та кластеризації в регіоні досліджено в працях – О.Фінагіної, Р. Манна, К. Андрєєвої та ін. [8; 9; 10; 11].

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення засад формування бізнес-інкубаторів у інноваційно-освітніх кластерах з урахуванням проблем та перспектив розвитку регіонів України та майбутніх змін в діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Бізнес-інкубатор – структурний підрозділ закладу освіти або неприбуткова громадська організація, яка надає на певних умовах і на певний час власні спеціально обладнані приміщення, інше майно, інтелектуальну власність суб'єктам малого підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності. Бізнес-інкубатор націлений на сприяння розвитку інноваційно-орієнтованої економіки і є додатковим інструментом розвитку системи вищої освіти. Він дає змогу подолати академічний розрив між вищою школою і практикою впровадження інновацій, виділити найбільш активних підприємців і дати їм плацдарм для здійснення найсміливіших ідей.

Актуальність проєктів бізнес-інкубування в різноманітних форматах обумовлена необхідністю розвитку підприємництва, в тому числі молодіжного, у регіонах України. В процесі входження в підприємницький процес молодь стикається з багатьма проблемами – юридичними, організаційними, фінансовими, маркетинговими, комунікаційними, технічними.

Бізнес-інкубатори – це структури, які надають підтримку новоствореним малим та середнім інноваційним підприємствам шляхом надання на певний час певного комплексу послуг та ресурсів. Здебільшого молодим компаніям надають у використання офісне обладнання, комп'ютерну та телекомунікаційну техніку, а також пропонують в оренду приміщення на пільгових умовах та за цінами, нижчими за ринкові. Бізнес-акселератори також здійснюють підтримку започаткованих бізнес проєктів, однак на відміну від бізнес-інкубаторів їх допомога більше спрямована на навчальні, експертні або фінансові послуги компаніям початківцям. Зазвичай за таку допомогу компанії розраховуються наданням частки у власному капіталі. В сучасних умовах бізнес-інкубатори, бізнес-акселератори, інвестиційні фонди, фінансові структури досить часто поєднуються та представляють собою гібридні структури здатні надати комплексну підтримку бізнесу [10,11].

З метою залучення потенціалу українського бізнес-середовища, подолання проблем стимулювання молоді до підприємницької діяльності, поширення новітніх форматів підприємницьких університетів, рекомендуємо створення бізнес-інкубаторів в національних ВНЗ, де підприємці-початківці на старті своєї діяльності можуть отримати можливості для розвитку власного бізнесу і постійну консультативну підтримку протягом перших півтора-двох років роботи. Така підтримка підприємництва продиктована необхідністю: закріплення його в регіонах і реальною участю в розвитку ринків.

Бізнес-інкубатор організовується з метою сприяння бізнес-проєктам, що засновуються студентством, підприємцями та науково-педагогічним персоналом вищих навчальних закладів за підтримки: представництв органів державної влади, представників великого та середнього бізнесу, активізації учасників кластерних ініціатив. Для реалізації запропонованого проєкту пропонується концепція, наведена на рисунку 1.



Рис. 1. Концепція створення бізнес-інкубатору на базі ВНЗ регіону

Джерело: розроблено автором

Реалізація концепції передбачає створення бізнес-інкубатора, який буде виконуватиме такі ключові функції та системно удосконалюватиме інформаційне середовище країни:

- освітня – проведення тренінгів, семінарів, майстер-класів відомих фахівців, бізнес-тренерів за напрямками діяльності малого бізнесу, формування підприємницьких команд з креативним мисленням, баченням майбутнього, захист реальних бізнес-проектів;
- наукова – моніторинг підприємницького потенціалу у студентів, розробка і узгодження нормативно-правових актів, які стосуються підприємців, обґрунтування і розробка систем консультативно-інформаційної підтримки підприємців;
- підприємницька – розробка підприємницьких карт, робота з фіскальними органами, експертна оцінка бізнес-проектів;

– інформаційна – створення баз даних щодо проведення консультацій, організація власної справи, бізнес-планування.

Реалізація наведених функцій сприятиме створенню конкурентоспроможного середовища та інноваційних підприємств в регіоні на базі університету за активною підтримкою місцевого бізнесу, залучення інвесторів.

З огляду на замовників конкретного регіону України бізнес-інкубатор сфери послуг має бути орієнтований на значно більш різноманітну діяльність, особливо в здійсненні професійних послуг. Він повинен профілюватися на такі види робіт: професійний консалтинг (маркетинговий, фінансовий, управлінський), інжиніринг, розробку кон'юнктурних і довгострокових прогнозів, надання аудиторських і інформаційних послуг, аутсорсинг, комплексне бізнес-планування, створення додаткових робочих місць, підготовку кадрів.

Успішна реалізація бізнес-інкубатора передбачає поетапне впровадження та реалізацію наступних кроків, рис. 2.

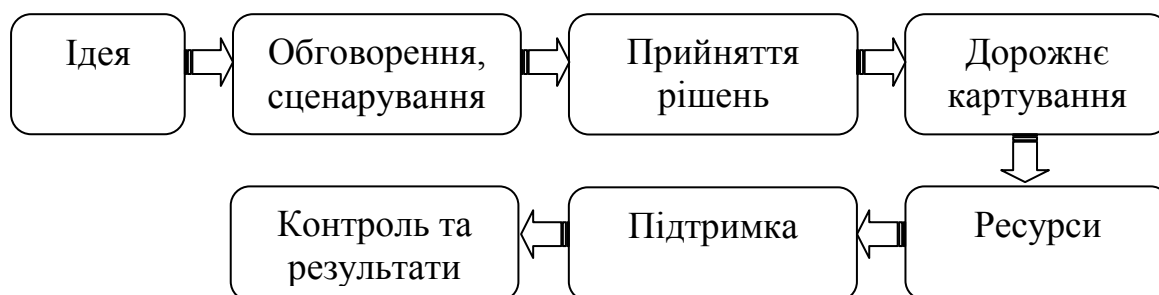
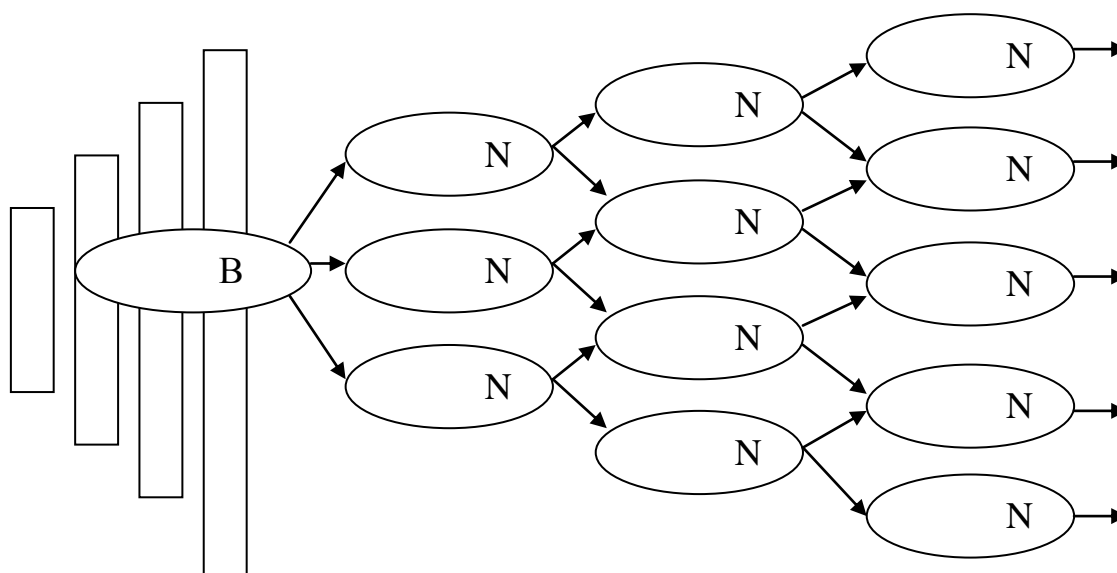


Рис. 2. Етапи розробки та реалізації проекту

Джерело: розроблено автором

Успішне впровадження та реалізація наведених кроків наблизить можливості до ефективного впровадження головних ідей та напрямів розвитку бізнес-інкубатора в ВНЗ.

Систематизуємо ключові етапи в межах управлінських процесів та процедур відкриття, підготовка та реалізація бізнес-інкубатору на базі ВНЗ. Це 4 наступних етапи, що можуть бути різними за форматами та наповненням, але обов'язково повинні мати чіткі терміни виконання (рис. 3):



1,2,3,4 – етапи впровадження бізнес-інкубатору;

N_n – учасники бізнес-інкубатору та кластеру ВНЗ.

Рис. 3. Етапи впровадження проекту бізнес-інкубатору та залучення наявного потенціалу інноваційно-освітніх кластерів регіону (навчального закладу)

Джерело: розроблено автором

1 етап – початковий, включає такі завдання:

- розробка та імплементація установчих документів, що забезпечують активну співпрацю (між навчальним закладом та учасниками кластеру);
- розробка технічного завдання, узгодження з зацікавленими сторонами;
- розробка бізнес-плану, визначення джерел фінансування на початковому етапі;
- оформлення документів по передачі приміщень бізнес-інкубатору;
- реєстрація бізнес-інкубатора, відкриття рахунку в банку та інше.

2 етап – підготовчий, передбачає виконання таких завдань:

- розробка механізмів, інструментів та технологій діяльності;
- рекламна кампанія бізнес-інкубатора;
- розробка положення про конкурс проектів для впровадження в бізнес-інкубатор, проведення конкурсу;
- відбір висококваліфікованих співробітників бізнес-інкубатора: науково-педагогічного персоналу, менторів, коучей.
- та інше.

3 етап – організаційно-технічний, включає реалізацію таких завдань:

- організація навчальних груп, забезпечення навчального процесу учасників проекту;
- допомога в організації виробничої діяльності учасників проекту;
- організація навчальних груп, підготовчих курсів на комерційній основі;
- організація підбору кадрів для малого підприємництва;
- організація платної інформаційної служби на базі бізнес-інкубатора;
- розширення видів послуг, що надаються на платній основі;
- ремонт, перепланування приміщень, підготовка до експлуатації бізнес-інкубатора;
- закупівля офісних меблів, обладнання, оргтехніки для бізнес-інкубатора;
- укладання договорів з фірмами, що обслуговують бізнес-інкубатор;
- укладання договорів з комунальними службами;

4 етап – організаційний, передбачає виконання таких завдань:

- обмін молодими науковцями;
- організація тренінгів та програм.

Практика доводить, що в Україні більшість університетів сформували свої кластерні мережі. В когось вони активно працюють та мають реалізовані ініціативи, є факти пасивної взаємодії. Таке становище є відповідним до початкових станів формування кластерної економіки в країні. Залучення потенціалу кластеризації в процесі бізнес-інкубування надасть стимулу з питань: залучення досвіду українського та світового бізнесу; інвестування проектів; співпраці з питань консалтингу та ін. Алгоритм впровадження бізнес-інкубатору пропонується наступний (рис. 4).

Для підготовки до початку підприємницької діяльності та зниження стартових витрат при організації та розвитку нового підприємства бізнес-інкубатор повинен забезпечити своїми силами:

- сучасну інфраструктуру з централізованим секретаріатом, телефоном, електронною поштою;
- приміщення для переговорів, що знаходиться в загальному користуванні;
- консультування з бізнес-планування усіх учасників бізнес-інкубатора;
- пошук інвесторів, що будуть сприяти інвестуванню та прискоренню навчання та реалізації розроблених бізнес-проектів.
- гнучке індивідуально орієнтоване вирішення питань з розміщення виробництва і надання послуг;
- інформаційне забезпечення підприємницької діяльності.

Система організації бізнес-інкубатора, багаторазово посилена за рахунок безпосередньої близькості інших підприємств з аналогічними проблемами, в значній мірі знижує ризик провалу бізнес-проектів на початковому етапі. Організація подібної структури повинна фінансуватися з чітко визначених джерел. Варіанти фінансування: гранди, за рахунок орендної плати; авансування з боку органів місцевої та регіональної влади, а також іншими учасниками проектів.

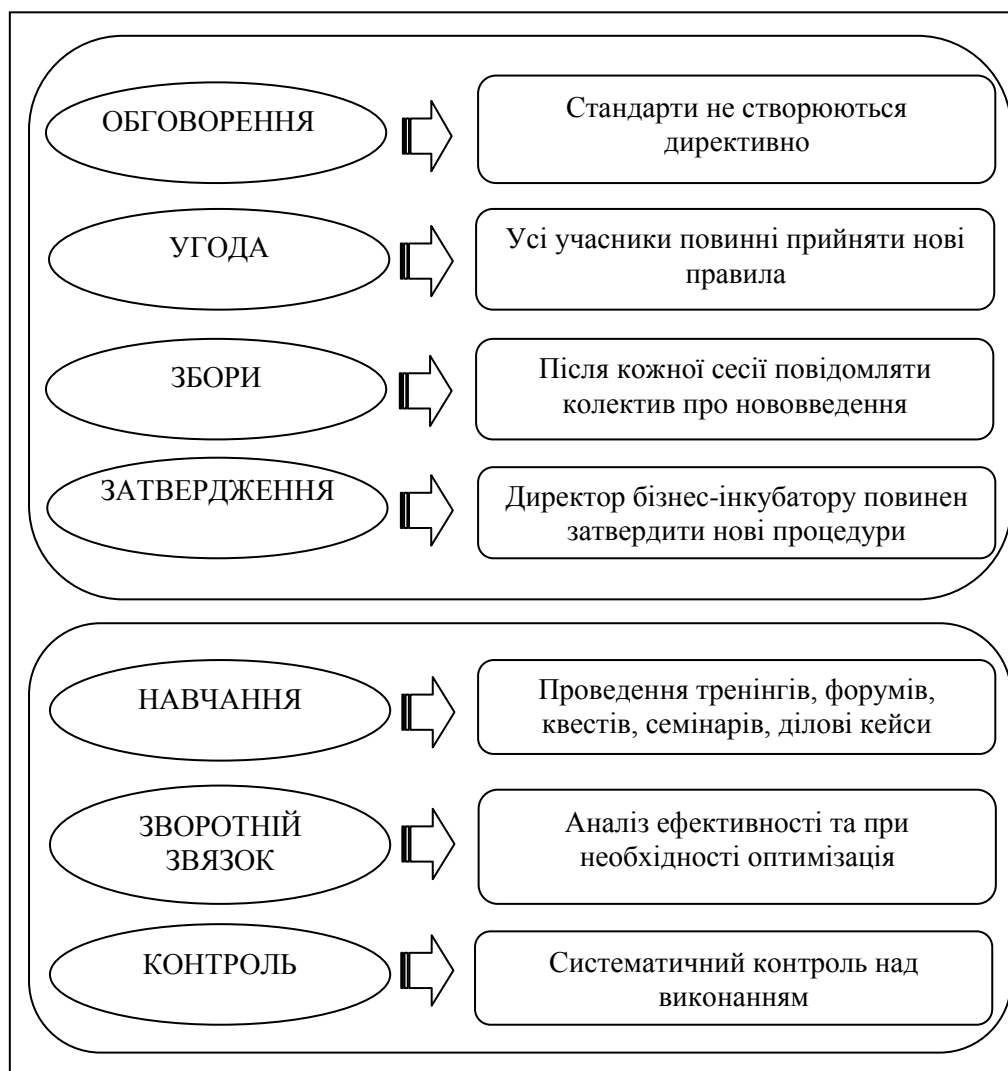


Рис. 4. Алгоритм комерціалізації ідеї впровадження бізнес-інкубатору у вищому навчальному закладі

Джерело: розроблено автором

Пропозиція по сервісу і обслуговуванню повинні включати наступні види послуг:

- проведення навчальних заходів з основ підприємницької діяльності з відібраними конкурсною комісією кандидатами;
- допомога в реєстрації підприємців;
- проведення маркетингових досліджень;
- організація зустрічей підприємців з представниками різних органів влади і контролюючих організацій в районі;
- пошук ділових партнерів в Україні і за кордоном;
- організація ділових зустрічей, нарад і конференцій;
- підготовка та експертиза договорів і угод;
- посередництво в контактах з потенційними діловими партнерами, спілками, торговими палатами і т.д.;
- підтримка при вирішенні адміністративних та правових проблем;
- придбання і надання інформації з актуальних проблем (спеціалізована друкована продукція, Інтернет);
- підготовка та супровід при переговорах з банками;
- підвищення освітнього рівня в сфері підприємництва, навчальна програма, що включає господарські та правові питання;

- організація спільної участі в ярмарках і виставках;
- підтримка при складанні бізнес-планів та вироблення виробничої стратегії.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Бізнес-інкубатор у інноваційно-освітніх кластерах будь-якого регіону України – підрозділ вищого навчального закладу, що допомагає громадянами організувати, впроваджувати та планувати вид господарської діяльності у бізнес-середовищі регіону та країни. Мета створення бізнес-інкубатору ВНЗ – допомагати створювати бізнес і адаптуватися до інформаційного суспільства, майбутньої інноваційно-кластерної економіки в регіоні, якісно та своєчасно задовольняти клієнтів (в першу чергу студентів та викладачів) якісною інформацією щодо українського бізнес-середовища та особливостей ведення бізнесу. Програми розвитку бізнес-інкубаторів здобувають характер партнерства між державними організаціями і приватним сектором на основі взаємної вигоди.

Перспективи для розвитку регіонів України при формуванні бізнес-інкубаторів у інноваційно-освітніх кластерах полягають у розширенні робочих місць та зміні структури ринку праці, комплексному покращенні інвестиційного клімату, формуванні системи новітніх міжрегіональних комунікацій та покращенні привабливості іміджу регіону. Досвід функціонування бізнес-інкубаторів у розвинених країнах світу показує, що при відносно не значних фінансових вкладеннях перспективно організований і керований бізнес-інкубатор здатен допомогти в створенні сотні суб'єктів бізнесу-середовища, тобто тисячі нових робочих місць.

Список використаних джерел:

1. Андреев Ю. А. Эффективность кластеров в развитии экономики региона / Ю.А. Андреев // Современные аспекты экономики. – 2007. – № 20 (113). – С. 82-85.
2. Афанасьев М. Мировая конкуренция и кластеризация экономики / М. Афанасьев, Л. Мясникова // Вопросы экономики. – 2005. – № 4. – С. 76.
3. Войнаренко М. П. Кластерні технології в системі підтримки конкурентоздатності та розвитку підприємницьких структур / М. П. Войнаренко // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 6, ч. 2. – С. 8.
4. Монастырный Е. А. Ресурсный подход к оценке инновационного кластера / Е.А. Монастырный, Я.Н. Грик // Инновации. – 2006. – № 5(92). – С. 56.
5. Пятинкин С. Ф. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.- сост. С. Ф. Пятинкин, Т. П. Быкова. – Минск: Тесей, 2008. – С. 7.
6. Чевганова В. Кластеры та їх економічне значення / В. Чевганова, І. Брижань // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 36.
7. Яшева Г. А. Совершенствование кадрового обеспечения региональных производственных кластеров как фактор инновационного развития регионов [Электр. ресурс] / Г. А. Яшева // Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом: материалы международной научно-практической конференции / под ред. И. В. Войтова. – Минск: ГУ «БелИСА», 2008. – 316 с. – Режим доступа: http://belisa.org.by/ru/izd/other/Kadr2008/kadr08_182.html
8. Манн Р.В. Якушев О.В. Модель інноваційно-освітнього бізнес-інкубатору ВНЗ на основі інформаційного потенціалу регіону. Science and education: organizational and economic aspects. – Collective monograph. – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2015. – P.30-42.
9. Григор О.О., Якушев О.В., Андреева К.А., Білан О.Ю. Вектори соціальних та економічних трансформацій: процеси інкубації та кластеризації в регіоні. Трансформаційні перетворення економічних систем: виклики сучасності / За загальною редакцією Прямухіної Н.В. – Київ: Кондор-Видавництво, 2017. – С.178-189.
10. Фінагіна О.В., Шишолін А.П., Гулак Д.В. Бізнес інкубування в системі прогресивного розвитку енергетичного ринку України: регіональні та галузеві аспекти. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Черкаси: ЧДТУ, 2016. Вип. 42. Ч. I. С. 19–26.
11. Гулак Д.В. Бізнес-інкубатори та бізнес-акселератори, як сучасні інноваційні інструменти розвитку регіональної електроенергетики / Д.В. Гулак // Сучасна економічна наука: теорія і практика: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 15 лист. 2016 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – С. 122–124..

References:

1. Andreev, Yu.A. (2007) Ehhfektivnost' klasterov v razvitii ehkonomiki regiona. *Sovremennye aspekty ehkonomiki*, 20 (113), 82-85 [in Russian].
2. Afanas'ev, Myasnikova, M. L. (2005). Mirovaya konkurenciya i klasterizaciya ehkonomiki. *Voprosy ehkonomiki*, 4, 76 [in Russian].

3. Vojnarenko, M. P. (2003). Klasterni tehnologii v sistemi pidtrimki konkurentozdatnosti ta rozvitku pidpriemnic'kih struktur. *Visnik Tekhnologichnogo universitetu Podillya*, 6, 2, 8 [in Ukrainian].
4. Monastyrynj, E. A., Grik, Ya.N. (2006) Resursnyj podhod k ocenke innovacionnogo klastera. *Innovacii*, 5(92), 56 [in Russian].
5. Pyatinkin, S. F., Bykova, T. P. (2008) Razvitie klasterov: sushchnost', aktual'nye podhody, zarubezhnyj opyt *Minsk: Tesej*, 7 [in Russian].
6. Chevganova, V., Brizhan' I. (2002) Klasteri ta ih ekonomichne znachennya. *Ekonomika Ukrainy*, 11, 36 [in Ukrainian].
7. Yasheva, G. A. (2008) Sovershenstvovanie kadrovogo obespecheniya regional'nyh proizvodstvennyh klasterov kak faktor innovacionnogo razvitiya regionov [Electronic resource] *Innovacii i podgotovka nauchnyh kadrov vysshej kvalifikacii v Respublike Belarus' i za rubezhom: materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii*, Minsk: Gu «BellSA» 316. – Access mode : http://belisa.org.by/ru/izd/other/Kadr2008/kadr08_182.html [in Russian].
8. Mann, R.V. Yakushev, O.V. (2015) Model' innovacijno-osvitn'ogo biznes-inkubatoru VNZ na osnovi informacijnogo potencialu regionu. Science and education: organizational and economic aspects. *Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland*, 30-42 [in Ukrainian].
9. Grigor, O.O., Yakushev O.V., Andreeva K.A., Bilan O.Yu. (2017) Vektori social'nih ta ekonomichnih transformacij: procesi inkubacii ta klasterizacii v regioni. Transformacijni peretvorennya ekonomichnih sistem: vikliki suchasnosti Kyiv: *Kondor-Vidavnicтво*, 178-189 [in Ukrainian].
11. Finagina, O.V., Shisholin A.P., Gulak D.V. (2016) Biznes inkubuvannya v sistemi progresivnogo rozvitku energetichnogo rinku Ukraini: regional'ni ta galuzevi aspekti. *Zbirnik naukovih prac' Cherkas'kogo derzhavnogo tekhnologichnogo universitetu. Seriya: Ekonomichni nauki. Cherkasi: CHDTU, 42/1*, 19–26 [in Ukrainian].
12. Gulak, D.V. (2016) Biznes-inkubatori ta biznes-akseleratori, yak suchasni innovacijni instrumenti rozvitku regional'noi elektroenergetiki. *Suchasna ekonomichna nauka: teoriya i praktika: materiali VI Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf. Poltava: PoltNTU*, 122–124 [in Ukrainian].

YAKUSHEV Oleksandr Volodymyrovych,

lecturer at the Department of Management

and Business Administration

Cherkasy State Technological University,

Cherkasy, Ukraine

aleksandro@i.ua

FORMING BUSINESS-INCUBATORS IN INNOVATION-EDUCATIONAL CLUSTERS: PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF REGIONS OF UKRAINE

Abstract.

Introduction In modern scientific literature, a considerable number of works have been published, which cover a variety of problems of Ukrainian entrepreneurship, offer methodological approaches, managerial technologies and measures that promote the efficiency and development of small business in Ukraine. Particular attention is paid to issues of cluster formation, the formation of new forms of associations, the organization of business incubators and business accelerators. Such activity is connected with the crisis of Ukrainian education, the lack of business universities, the low level of cooperation with business and government, industry, and regional authorities.

Purpose. The purpose of the study is to determine the principles of the formation of business incubators in innovation and educational clusters, taking into account the problems and prospects of the development of regions of Ukraine and future changes in the activities of higher educational institutions (HEIs).

Methods. The urgency of the mentioned problem in Ukraine is determined by the fact that the creation and development of business incubators, especially on educational institutions platforms, is one of the directions of activation, improvement and regulation of activity in the paradigm of relations "population-business education-power". It is also an active form: supporting small and medium-sized businesses; accelerating the growth of the potential of entrepreneurship with an innovative orientation; conformity of processes of cluster formation with European standards; optimizing the links between government, education and business.

Results. Business incubator in innovation and educational clusters of any region of Ukraine is a subdivision of a higher educational institution that helps citizens organize, implement and plan the kind of economic activity in the business environment of the region and the country. The purpose of creating a business incubator in the universities is to help create a business and adapt to the information society, the future innovation cluster economy in the region, to qualitatively and timely satisfy customers (first of all

students and teachers) with qualitative information about the Ukrainian business environment and business characteristics. Business incubator development programs acquire the character of a partnership between government organizations and the private sector on the basis of mutual benefit.

Originality. The article suggests stages of implementation and implementation of a business incubator in innovation and educational clusters of the region, the concept of creating a business incubator on the basis of a higher educational institution in the region, an algorithm for commercializing the idea of implementing a business incubator in a higher education institution.

Conclusion. Prospects for the development of the regions of Ukraine in the formation of business incubators in innovation and educational clusters are the expansion of jobs and changes in the structure of the labor market, a comprehensive improvement of the investment climate, the formation of a system of new interregional communications and the improvement of the attractiveness of the image of the region. The experience of operating business incubators in developed countries shows that, with relatively insignificant financial investments, a promisingly organized and managed business incubator can help create hundreds of business environment actors, that is, thousands of new jobs.

Keywords: business incubator, innovation, higher education institutions, regions, clusters.

Одержано редакцією: 05.12.2017
Прийнято до публікації: 13.12.2017

УДК 338.439

ЯЦЕНКО Володимир Микитович,
д.е.н., професор, професор кафедри туризму і
готельно-ресторанної справи,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
JacenkoVM@bigmir.net

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ І ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ – ВІДТВОРЮВАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ

Досліджено питання підвищення продовольчої безпеки України в контексті взаємовпливу і взаємозв'язків системи продовольство-енергія. Проведено аналіз динаміки виробництва сільського господарства та харчової промисловості. Сільськогосподарський сектор України є однією з провідних галузей національної економіки, яка останнім часом позиціонувала себе як фактор економічного зростання та аттрактор, який забезпечує продовольчу безпеку. Проте українське сільське господарство знаходиться в дуже складній ситуації з ряду причин.

Здійснено аналіз енергетичного сектору країни, його структури та енергоємності. Враховуючи залежність країни від імпорту таких енергетичних ресурсів, як газ та нафта, висока енергоємність обмежує конкурентоспроможність вітчизняного виробництва та створює важкий тягар для економіки. Досліджено стан виробництва відтворювальних джерел енергії. Використання відновлюваних джерел енергії, а також розробка та впровадження нових технологій для їх розвитку є пріоритетним для економіки нашої країни. Виробництво енергії та продуктів харчування настільки сильно асоціюється, що дії в одній галузі зазвичай впливають на інше. Для забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки шляхом підвищення ефективності, зменшення негативної взаємодії, побудови синергії та вдосконалення системи управління ми досліджували відносини у системі харчової енергії.

Ключові слова: продовольча безпека, харчова енергетика, система продовольство-енергія, відтворювальні джерела енергії.

Постановка проблеми. Координація між енергетичним і продовольчим секторами є непростим завданням на національному рівні. Енергетична і продовольча сфери

настільки сильно пов'язані, що дії в одній області зазвичай відображаються на становище іншої. Однак занадто часто всі ці сектори функціонують ізольовано, і спроба забезпечити безпеку в одному секторі може фактично поставити під загрозу інший. Оцінка взаємозв'язків системи продовольство-енергія повинна бути спрямована на виявлення міжсекторального синергізму, який міг би стати предметом подальшого вивчення і використання. Це надало б можливість визначити заходи та дії в сфері політики, які дозволяють пом'якшити напруженість і конфлікти, пов'язані з використанням загальних ресурсів і потребами в них. Оцінка взаємозв'язків також покликана допомогти країнам в оптимізації ресурсокористування, підвищенні ефективності і забезпеченні більшої політичної узгодженості та спільного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність продовольчої безпеки та шляхи її забезпечення досліджували Л. М. Бойко, О. М. Бородіна, О. Г. Білорус, В. І. Власов, О. І. Гойчук, Ю. Я. Лузан, І. І. Лукінов, В. Я. Месель-Веселяк, Т. Л. Мостенська, Р. П. Мудрак, В. М. Онегіна, Б. Й. Пасхавер, М. І. Пугачов, П. Т. Саблук, О. В. Скидан, І. В. Федулова, О. В. Шубравська, В. В. Юрчишин та інші. Актуальні питання енергетичної безпеки України знайшли відображення в працях відомих вітчизняних науковців: В. Баранніка, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Земляного, Ю. Руденка, Б. Стогнія, О. Суходолі, А. Шидловського та ін. Але попри значну кількість ґрунтовних науково-практичних досліджень у цій сфері низка питань, зокрема таких, що стосуються одночасного гарантування енергетичної та продовольчої безпеки, ще недостатньо розроблені.

Мета та завдання дослідження. Забезпечення міжсекторального характеру оцінки шляхом залучення до неї секторів сільського господарства і енергетики є одним з найбільш складних завдань. З метою забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки за рахунок підвищення ефективності, скорочення негативних взаємовпливів, нарощування синергізму і вдосконалення керівництва необхідно дослідження взаємозв'язку системи продовольство-енергія. Це обумовило мету статті – забезпечення раціонального та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу внутрішнього продовольчого та енергетичного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка ресурсів має основоположне значення, оскільки вона лежить в основі раціонального планування і прийняття рішень урядами. На практиці вивчення системи взаємозв'язків означає знаходження балансу між різними видами використання ресурсів і їх охороною в інтересах стійкості, а також організацію компромісів і нарощування синергізму для забезпечення ефективного управління.

На нашу думку, для існування будь-якої системи (держава, людина) необхідна енергія й саме тому визначення можливих точок прориву повинно починатися з аналізу аграрного і енергетичного секторів економіки. Виходячи з вище зазначеного, нами здійснений аналіз сільського господарства та харчової промисловості України. Україна має цілий ряд переваг для нарощування обсягів аграрного виробництва, серед яких вирішальними є родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови. Необхідно зазначити, що 76% території країни не мають обмежень для вирощування сільськогосподарських культур, тоді як у США – 33%, Канаді – 22%, для Європи середній показник складає біля 30% [1].

Ефективний розвиток агросектору вирішує не тільки питання продовольчої безпеки, а й формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності та створює надійне джерело бюджетних надходжень і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій та економіки держави в цілому. Сільське господарство є однією із найважливіших галузей матеріального виробництва, де у 2016 р. було створено 13,7% ВВП країни (2015 р. – 10,4%, 2014 р. – 11,7%, 2013 р. – 9,9%), а обсяг валової продукції сільського господарства (у постійних цінах) становив 247,2 млрд грн.

При чому сукупний внесок господарств населення та фермерських господарств у вартість валової сільськогосподарської продукції у 2016 р. становив 45%, що вказує на значну самозайнятість у цій галузі та сприяє зниженню рівня безробіття, що є дуже актуальним для

України. Проте, більш динамічним було виробництво валової продукції сільськогосподарськими підприємствами (табл.1), що можна вважати ознакою існування техніко-технологічного потенціалу. Для перетворення країни на могутнього конкурента на глобальному ринку продовольства необхідне пріоритетне ставлення до формування концепції ефективного, екологічно збалансованого землекористування. Небезпечними чинниками є низка існуючих еколого-економічних питань щодо погіршення якості довкілля, нераціонального використання природно-ресурсного потенціалу. Як свідчать отримані результати, сільськогосподарська освоєність земель перевищує еколого-економічні обґрунтовані норми. Згідно з чинними нормами, розораність земель сільськогосподарських угідь на рівні 60-80% вважається несприятливою, 25-60% – умовно сприятливою і менше 25% – сприятливою [3].

Таблиця 1

Динаміка валової продукції сільського господарства України
у 2010-2016 рр. (у цінах 2010 року, млн грн)

Роки	Усі категорії господарств			У тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	валова продукція	з неї		валова продукція	з неї		валова продукція	з неї	
		рослин-ництва	тварин-ництва		рослин-ництва	тварин-ництва		рослин-ництва	тварин-ництва
2010	187526,1	120591,4	66934,7	90792	64860,6	25931,4	96734,1	55730,8	41003,3
2011	225381,8	157561,9	67819,9	117110,9	89572,9	27538	108270,9	67989	40281,9
2012	216589,8	145843,6	70746,2	110071,7	80462,6	29609,1	106518,1	65381	41137,1
2013	246109,4	172131,2	73978,2	133683,1	101297	32386,1	112426,3	70834,2	41592,1
2014	251427,2	177707,9	73719,3	139058,4	105529,5	33528,9	112368,8	72178,4	40190,4
2015	239467,3	168439	71028,3	131918,6	99584,7	32333,9	107548,7	68854,3	38694,4
2016	254640,5	185052,1	69588,4	145119	113392,1	31726,4	109521,5	71659,5	37862

Джерело: розраховано автором за даними [2]

В європейських країнах орні землі охоплюють 30-32% загальної площі сусідньої, а в Україні цей показник становить 68,7%.

Наступним важливим показником економічної ефективності використання земельних ресурсів сільського господарства є урожайність, яка за останні роки збільшується у середньому на 30-40% у порівняно з іншими країнами світу, де якість ґрунтів є гіршою. Причинами неефективного використання земельних ресурсів України є: відсутність стратегії розвитку земельних відносин і прозорої, адекватної нормативно-правової бази з регулювання земельних відносин та не дотримання науково обґрунтованого сівозміну та ґрунтовозахисних технологій.

Особливої уваги заслуговує розвиток тваринництва в країні, винятково в контексті постійно зростаючого попиту на м'ясо у світі. Здійснений аналіз показників ефективності сільськогосподарського виробництва у сільськогосподарських підприємствах, включаючи фермерські господарства свідчить про зростання чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції. Це стає позитивним фактором для збільшення інвестицій й, підставою для визначення агросектора як проривної галузі. Але протягом 2010-2016 років у структурі інвестицій за джерелами фінансування переважали кошти власного капіталу, які становили від 57% до 63% й найменша доля капітальних інвестицій за джерелами фінансування припадає на фінансування з державного бюджету та місцевих бюджетів – менше 2%.

Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в сільське господарство України наведена у табл. 2, а їх незначна частка свідчить про невисоку інвестиційну привабливість

сільського господарства та економіки країни в цілому. Більше половини інвестицій припадає на розвиток рослинництва, на розвиток тваринництва в останні роки спрямовано майже третину ПІІ. Головними формами здійснення ПІІ є створення спільних або власних підприємств. Інвестиції залучаються потужними агрохолдингами країни, що призвело до зростання їх капіталізації.

Таблиця 2.

Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство України
у 2010-2016 рр.

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	На 31.12. 2016
Усього	40053	44806	50333,9	55296,8	57056,4	40725,4	36154,5	37655,5
Сільське, лісове та рибне, млн дол. США	680,4	730,7	736,3	728,8	776,9	617	502,2	500,1
У відсотках до загального підсумку	1,7	1,6	1,5	1,3	1,4	1,5	1,4	1,3

Джерело: розраховано автором за даними [2]

Проте, надходження в інвестиційну сферу як іноземного, так і приватного вітчизняного капіталу гальмують: політична нестабільність, недосконалість законодавства, нерозвиненість виробничої та соціальної інфраструктури, недосконала система оподаткування, недостатнє інформаційне забезпечення та корупція.

Це обумовило створення негативного іміджу країни і як результат – Україна вважається країною з найбільшим інвестиційним ризиком. Згідно оцінки спеціалістів Європейського центру досліджень підприємницький ризик інвестицій в Україну становить 80%. Саме він зумовлює незначний потік прямих інвестицій в економіку України [4].

При обґрунтуванні вибору сільського господарства як галузі прориву необхідне дослідження зовнішньоекономічної діяльності. Здійснений аналіз зовнішньоекономічної діяльності країни вказує на те, що значне місце у вітчизняному товарному експорті займає продукція агросектору: у 2016 р. – 15,8%. За даними ФАО Україна зайняла 25 місце в світі за обсягом експорту цієї продукції, але структура експорту вкрай незадовільна через дуже обмежений асортимент (зернові та олійні займають біля 75% експорту). На агропродовольчу продукцію у 2010-2016 рр. припадало 38-53% товарного експорту України і спостерігається стала тенденція до зростання.

Значне додатне сальдо формується олійними культурами, основними експортними культурами стають кукурудза, соя і ріпак. У сфері виробництва зерна Україна має конкурентну перевагу, вартість виробництва в Україні майже на 50% менша, ніж у європейських виробників [5]. Проте, зростання виробництва зерна спричинено, більшою мірою, розширенням площ оброблюваної землі та ефектом масштабу, ніж підвищенням врожайності.

Необхідно зазначити, що у результаті переходу на промисловий рівень виробництва певні види продукції тваринництва стають конкурентоспроможними як на внутрішньому споживчому ринку, так і на зовнішньому. Найбільші досягнення спостерігаються у птахівництві – експорт м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці виріс майже у 30 разів, що пов'язане зі зростанням вертикальної інтеграції у птахівництві. Враховуючи, що європейське законодавство одне із найбільш жорстких у галузі птахівництва, вихід на ринки ЄС свідчить про відповідність якості української продукції міжнародним стандартам, а це дозволяє розглядати експорт продукції птахівництва як один з важливих шляхів збільшення загальних масштабів експорту.

До складу агросектору зараховується харчова промисловість, яка є стратегічно важливою галуззю національного господарства. Підприємства даної промисловості виробляють продовольство для населення країни, сировину для переробної промисловості та забезпечують інші потреби суспільства. Частка харчової промисловості у ВВП країни становила у 2015 р. – 20%, у 2016 р. – 19,4%. Слід зазначити, що у 2012 р. харчова промисловість вийшла на перше місце за обсягами реалізованої промислової продукції, що склав 18,2% у загальному обсязі реалізованої вітчизняної промислової продукції, у 2016 р. – 21,4%. Також необхідно зазначити, що виробництво продовольства характеризується коротким терміном окупності інвестицій та меншою, порівняно з іншими галузями, залежністю від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках завдяки *значної* ємності внутрішнього ринку продовольства та *низької* еластичності попиту на харчові продукти. Аналіз показників капітальних інвестицій у харчову промисловість свідчить про те, що протягом 2010-2016 рр. спостерігалася позитивна динаміка, але підприємства галузі отримували не більш ніж 16% від загальних обсягів капітальних інвестицій у промисловість України.

Здійснений аналіз джерел фінансування інвестицій у харчову промисловість вказує на основне джерело – власні кошти підприємств, частка яких у структурі фінансування капітальних інвестицій у 2010-2016 рр. у середньому становила 85%. Актуальність питання щодо ліквідації голоду у світовому масштабі сприяє привабливості вітчизняної харчової промисловості для здійснення інвестицій іноземними інвесторами. Так частка харчової промисловості у структурі накопичених прямих іноземних інвестицій у промисловості України зростає з 4,9% у 2010 р. до 6,8% на кінець 2016 р. (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка прямих іноземних інвестицій
у харчову промисловість України

Показник	Обсяг на 1 січня							На 31.12. 2016
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Всього	38992,9	45370,0	48197,6	51705,3	53704,0	40725,4	36154,5	37655,5
темп змін загальних інвестицій		116,4	106,2	107,3	103,9	75,8	88,8	104,2
Переробна промисловість	13701,8	1 763,6	12394,2	12899,3	12004,6	8797,6	7531,9	7594,3
Темп змін інвестицій у переробну промисловість		93,2	97,1	104,1	93,1	73,3	85,6	100,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1 909,9	1 976,9	2 194,2	3 040,6	3 228,0	2 706,4	2419,0	2 550,9
Частка в загальних інвестиціях, %	4,9	4,4	4,6	5,9	6,0	6,6	6,7	6,8
Темп змін інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів		103,5	110,9	138,6	106,2	83,8	89,4	105,5

Джерело: розраховано на основі [2]

З метою збільшення експорту продовольчих товарів з високою доданою вартістю необхідним є перехід на інтенсивний інноваційний розвиток як харчової промисловості, так і аграрного сектору в цілому, насамперед, за рахунок впровадження ресурсозберігаючих, екологічно безпечних та енергозберігаючих технологій. Це пов'язано із тим, що у вітчизняній харчовій промисловості питомі енерговитрати на одиницю продукції в 1,2-2 рази вищі, ніж в розвинених країнах [6].

Вартість енергоресурсів у структурі собівартості продукції в більшості галузей становить майже п'яту частку, тоді як у країнах з розвинутою ринковою економікою цей показник не перевищує 5-6%, що свідчить про наявність значних резервів енергозбереження в галузі і можливість зниження собівартості продукції. [7, с. 40]. У цьому зв'язку, енергозбереження стає пріоритетним напрямом розвитку зазначених виробництв, як чинник зменшення собівартості виробленої продукції.

Стан і структура енергетичного сектору кожної країни визначається рівнем розвитку її економіки. В залежності від рівня технологічного укладу, на якому знаходяться основні галузі економіки країни, формуються різні вимоги щодо реалізації політики енергозбереження та підвищення енергоефективності. Якщо в Україні на сьогодні найбільш поширеними є III та IV технологічний уклади, то вимоги до реалізації політики енергоефективності у нас мають відмінності у порівнянні з провідними країнами ЄС та США, де домінують сектори з економікою VI технологічного укладу [8].

В країнах ЄС величина потенціалу енергозбереження дорівнює 10–20% обсягів споживання енергоресурсів, в Україні ця цифра перевищує 45%. Починаючи з 2014 р., енергоефективність та енергозаощадження стали пріоритетними напрямами подальшого функціонування вітчизняної економіки [9], проте рівень енергоємності ВВП України за даними Світової енергетичної ради – WEC лишається у 2,5–3 рази вищим, ніж у більшості європейських країн

Показник енергоємності України є більшим майже вдвічі ніж для ЄС (0,13 т н.е./тис. дол.), що свідчить про низьку ефективність енергоресурсів. Динаміка зміни показника енергоємності наведена на рис. 1.

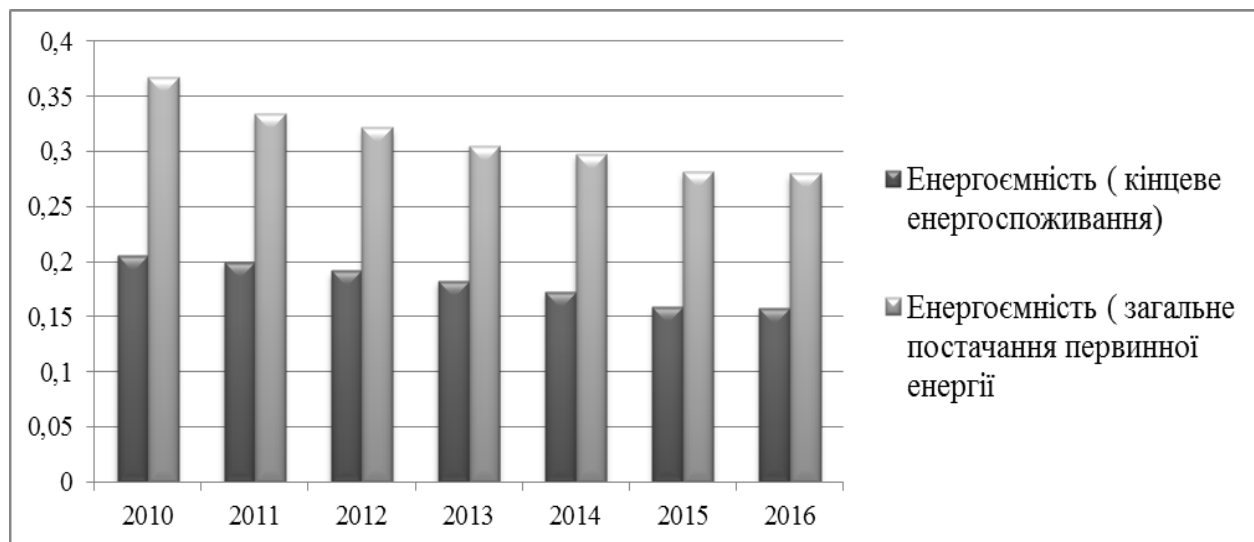


Рис. 1. Динаміка енергоємності ВВП України 2010–2016 рр.

Джерело: складено на основі даних [2]

В умовах залежності країни від імпорту таких енергоносіїв, як газ та нафта висока енергоємність обмежує конкурентоспроможність національного виробництва й лягає важким навантаженням на економіку. Здійснений аналіз статистичних даних свідчить про те, що Україна не є самодостатньою країною у енергетичній сфері (рис. 2).

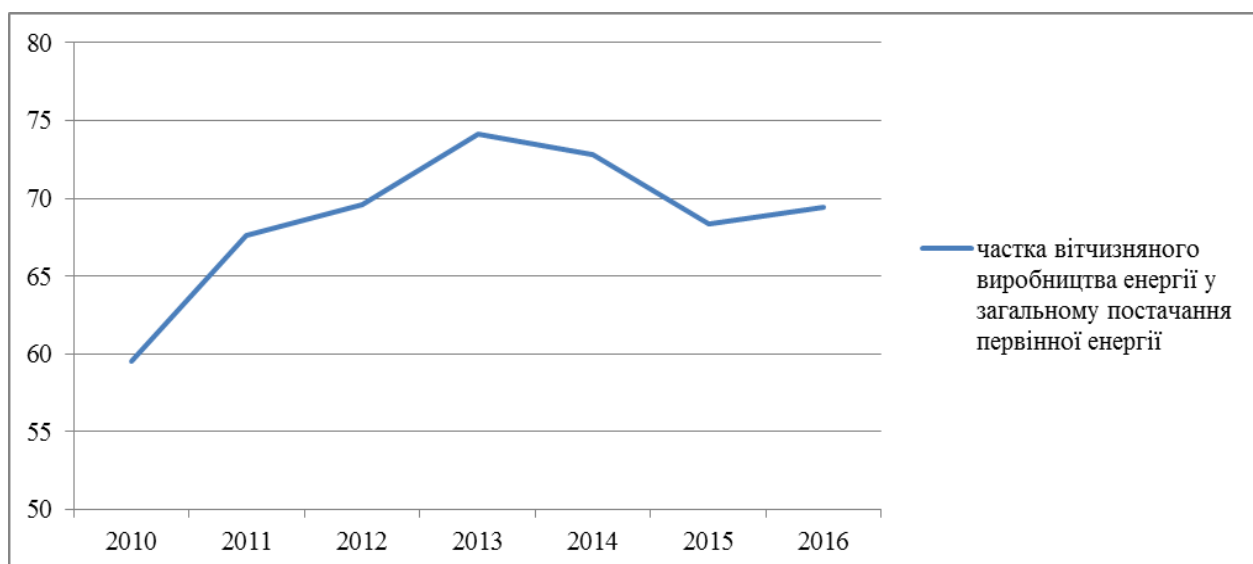


Рис. 2. Забезпечення економіки України власними ресурсами

Джерело: складено на основі даних [2]

Домінуючим ресурсом у постачанні первинної енергії у 2016 р. є вугілля (32,4%), природний газ – 27,9%, атомної енергії – 23,2%, нафти – до 9,2%. Частка відновлюваних джерел енергії (гідроенергії, геотермальної, сонячної, вітрової та біопалива) становила 3,9%.

Беручи до уваги той факт, що використання невідновлювальних джерел енергії є однією з найголовніших причин кризового стану навколишнього середовища, доцільним стає розвиток вітчизняної відновлювальної енергетики, структурні зрушення якої наведені на рис. 3.

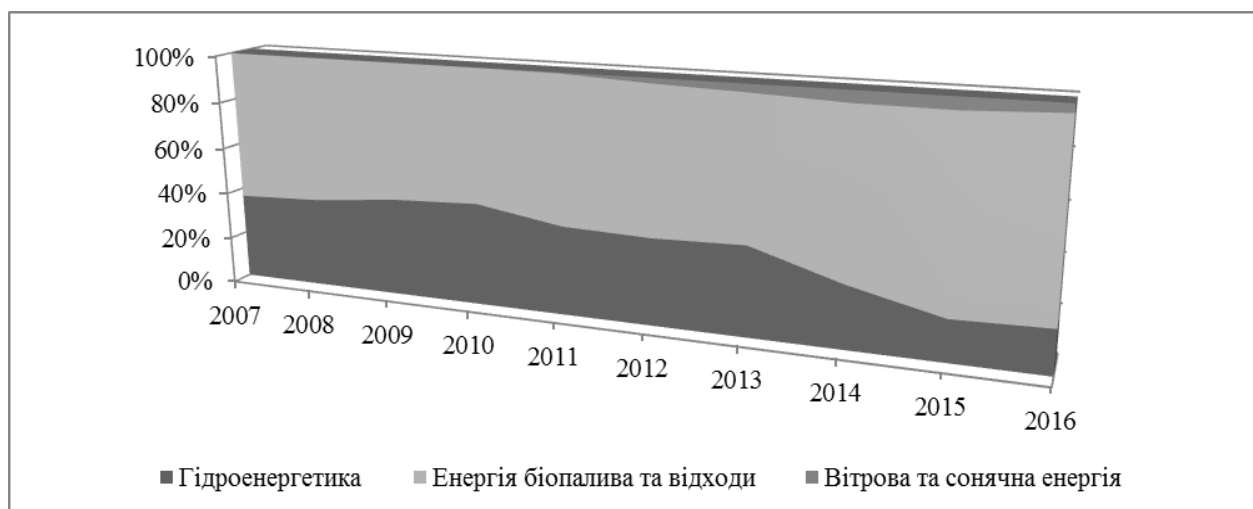


Рис. 3. Динаміка структури відновлювальних джерел енергії в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Позитивний досвід впровадження об'єктів відновлювальної енергетики підтверджує наявність синергійного ефекту від застосування технологій виробництва енергії з відновлювальних джерел. Крім позитивних економічних та екологічних ефектів для економіки країни, отримується і соціальний ефект. Зменшується необхідність в інвестиціях в охорону здоров'я майбутніх поколінь та збільшується кількість робочих місць з новими найсучаснішими технологіями, що безпечні для здоров'я як персоналу, так і навколишнього середовища [10].

Використання відновлювальних джерел енергії, а також розробка і впровадження нових технологій для їх розвитку – це економічний пріоритет на сьогоднішній день для економіки нашої країни. Перспективність і ефективність цього напрямку обґрунтована експертами Української асоціації відновлюваної енергетики [11].

Україна має величезний потенціал для розвитку джерел відновлюваної електроенергії. Енергетичною стратегією України на період до 2030 року [12] визначено, що освоєння відновлюваних джерел енергії є важливим фактором підвищення рівня енергетичної безпеки та зниження антропогенного впливу енергетики на навколишнє природне середовище. Масштабне використання потенціалу відновлюваних джерел енергії в Україні має не тільки внутрішнє, а і значне міжнародне значення як вагомий чинник протидії глобальним змінам клімату в цілому, покращення загального стану енергетичної безпеки Європи.

Згідно із зазначеною Стратегією попит на електроенергію в Україні у 2030 році за базовим сценарієм на 50% перевищить рівень 2010 року. Переважно це буде зумовлено збільшенням обсягу споживання електроенергії в промисловості (на 55%) та у сфері послуг (на 100%). Такий прогноз споживання електроенергії виконано з урахуванням ефекту від впровадження заходів з енергозбереження. Передбачається збільшення частки відновлюваних джерел енергії у загальному балансі встановлених потужностей до рівня близько 20% до 2020 року.

Так, за оцінками експертів вітчизняного Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків, на сьогодні наша держава може щорічно продукувати понад 32 млн. т. умовного палива з біосировини [13]. При цьому найбільший потенціал має побічна продукція сільського господарства (12,81 млн. т.), на другому місці – енергетичні культури (12,39 млн. т), далі слідує відходи тваринництва (2,46 млн. т) та біоетанол (2,33 млн. т). Загалом, біологічне паливо можна отримати як з органічних залишків рослин, так і шляхом перетворення біомаси у газоподібний стан через природні процеси бродіння або шляхом термічних реакцій. За оцінками експертів, щороку в Україні накопичується понад 40 млн т. органічних відходів з продуктів рослинництва, тваринництва та лісництва. На думку О. А. Козаченко, їх перетворення у біопаливо змогло б вирішити проблему енергозабезпечення та економії природних ресурсів навіть на рівні цілих областей, оскільки такий об'єм біомаси після відповідної переробки може становити 30 млрд. куб. м газу на рік [14].

Проте, використання родючих земель у виробництві біопалива не тільки недоцільне, але й небезпечне, з погляду їх майбутнього виведення з сільськогосподарського обороту. Такий шлях використання родючих земель потребує докорінної оцінки, тому що культури, які використовуються для виробництва біопалива, мають чималий вплив на зниження рівня якості земельних ресурсів. Нині, крім енергетичного дефіциту, у світовій економіці спостерігається дефіцит продовольства – від голоду помирає 25 тис. людей кожного дня, дві третини з них діти віком до п'яти років [15].

Постає дилема – з одного боку, забезпечення населення продовольством (пріоритетне завдання кожного уряду), а з іншого – енергетична незалежність держави (основа її суверенітету). Як слушно зауважила Кардаш О. О., сьогодні енергетична криза, яка охопила весь світ, об'єднала продовольство та енергетику у взаємопов'язаний сценарій розвитку майбутнього, що змушує міжнародну спільноту до скоординованих дій по оцінці наслідків стрімкого розвитку біоенергетики для продовольчої безпеки [15].

Перші міжнародні консультації були проведені в штаб-квартирі Продовольчої та сільськогосподарської Організації об'єднаних націй (ФАО) в Римі 16 квітня 2007 р., результатом яких було створення Проекту по біоенергетиці та продовольчій безпеці (Bioenergy and Food Security project, BEFS). Міжнародні консультації сприяли подальшому розумінню того, що незважаючи на ряд потенційних можливостей та переваг, біоенергетика несе в собі значні загрози продовольчій безпеці: соціальні, економічні та екологічні. Цілком зрозуміло, що збільшення площі біоенергетичних культур можливе за рахунок скорочення продовольчих, що призводить до зниження виробництва продовольства та збільшення цін.

Для України, яка є енергоімпортозалежною, а з іншого боку не повністю використовує потенціал свого сільського господарства, виробництво енергії на основі біомаси могло б стати реальною альтернативою, що дозволила б не тільки нівелювати надмірну залежність від імпортних енергоносіїв, а й сприяти покращенню стану навколишнього середовища. В цьому питанні значна увага приділяється можливості використання твердого біопалива (солом'яних брикетів, пелет, зрубок, відходів сільгоспвиробництва). Загальні річні обсяги відновлюваних ресурсів біомаси становлять 115,5 млн. т., з яких можливий енергетичний потенціал біомаси складає 22,0 млн. т. у. п.

Щорічно в Україні для виробництва енергії використовується близько 2 млн. т. у. п./рік біомаси різних видів. На деревину припадає найвищий відсоток використання економічно доцільного потенціалу – 80%, тоді як для інших видів біомаси (за винятком лушпиння соняшника) цей показник на порядок нижчий. Найменш активно (на рівні 1%) реалізується енергетичний потенціал соломи зернових культур та ріпаку. Річний технічно-досяжний енергетичний потенціал твердої біомаси в Україні є еквівалентним 18 млн. т н. е., а його використання дає змогу щорічно заощаджувати близько 22 млрд. м. куб. природного газу [16].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Глобалізація енергетичної безпеки пов'язана з гуманітарним та соціальним виміром. Збереження ситуації, при якій 2 млрд людей не мають доступу до енергетичних ресурсів загрожує гуманітарними катастрофами, зростанням напруженості в світі, появою нових конфліктів і посиленням наявних глобальних проблем. І саме в рамках міжнародного механізму по забезпеченню енергетичної безпеки можливий вихід за межі виключно торгово-фінансових енергетичних взаємовідносин окремих країн, і створення системи сталого забезпечення енергетичними ресурсами всіх країн. Проте, тільки гармонійне поєднання біоенергетичних інтересів та забезпечення продовольчої безпеки має перспективу для незалежності та самодостатності країни.

Для вирішення існуючих енергетичних та продовольчих проблем доцільне створення міжнародного механізму, який би об'єднував сфери продовольства та енергетики. В основу цього механізму повинно бути покладено створення єдиної міжнародної інстанції за згодою всіх держав. Ця інстанція не повинна мати прав по втручанню в двосторонні відносини у зазначених сферах за винятком випадків, коли цього зажадають самі сторони.

Список використаних джерел:

1. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств в умовах глобалізації: монографія Дніпропетровськ ВПЦ Середняк Т.К. 2014 – 280 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Власенко І.В. Формування сталого аграрного природокористування в контексті продовольчої безпеки України Збалансоване природокористування. – 2013. – №4. – С.95-99.
4. Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf Competitiveness and Private Sector Development: Ukraine Sector Competitiveness Strategy, OECD Publishing.
5. Strategiya sektornoї konkurentospromozhnosti dlya Ukrainy – phaza III [Sector Competitiveness Strategy for Ukraine – Phase III]. Kyiv: OECD. Retrieved from: http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf (Accessed 24 December 2016). http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf
6. Замроз М. В. Аналіз рівня конкурентоспроможності харчової промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2782>
7. Сичевський М.П. Організаційно-економічний механізм розвитку харчової промисловості України (теорія, методологія, практика): Дис. д-ра екон. наук: 08.07.01 / М.П. Сичевський; НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2005. – 468 с
8. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / С.Ф. Єрмілов, В.М. Геєць, Ю.П. Ященко, В.В. Григоровський, В.Е. Ліп та ін. – К., НАЕР, 2009. – 93 с.
9. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року. – Схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р.
10. Стоян О.Ю. Наукові праці. Державне управління Випуск 255. Том 267 – С.152-157.
11. «Зелена» енергетика – ключовий напрям економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rener.com.ua/news/41>

12. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>.
13. Яковлева Н. Синтез-газ для України: допомога Китаю і мирові технології [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://inpress.ua/en/economics/23361-sintezgaz-dlya-ukrainy-pomosch-kitaya-i-mirovytekhnologii>
14. Козаченко О.А. Альтернативні способи підвищення економічної ефективності аграрного виробництва. Вісник аграрної науки лютий – 2013 р. – С. 71-74.
15. Кардаш О.Л. Біоенергетичні загрози продовольчій безпеці Фін.-кредит. діяльн.: пробл. теорії та практики. – 2012. – Вип. 1, т. 1. – С. 307-311.
16. Офіційний сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sae.gov.ua/uk> 3.

References:

1. Kalashnikova, T.V. (2014) Improvement of state support of agrarian enterprises in the conditions of globalization *Dnipropetrovs'k VPTS Serednyak T.K.*, 280 [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Vlasenko, I.V. (2013) Formation of sustainable agrarian nature management in the context of food security of Ukraine. *Balanced nature management*, 4, 95-99 [in Ukrainian].
4. Policy on investing in agriculture: Ukraine Competitiveness and Private Sector Development: Ukraine Sector Competitiveness Strategy, *OECD Publishing* [Electronic resource]. – Access mode: http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf [in Ukrainian].
5. Strategia sektornoj konkurentospromozhnosti dlya Ukrainy - Phaza III [Sector Competitiveness Strategy for Ukraine - Phase III]. KYIV: OESD [Electronic resource]. – Access mode : http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf [in Russian].
6. Zamroz, M.V. Analysis of the Competitiveness of the Food Industry of Ukraine [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2782> [in Ukrainian].
7. Sychevsky, M.P. (2005) Organizational and economic mechanism of food industry development in Ukraine (theory, methodology, practice): Dis. Dr. Econ. Sciences: 08.07.01 National Academy of Sciences of Ukraine; *Council for the Study of the Productive Forces of Ukraine*, K. 468 [in Ukrainian].
8. Yermilov, S.F., Heyets, V.M., Yaschenko, Yu.P., Grigorovsky, V.V., Lear, V.E. (2009) Energy efficiency as a resource for innovation development: National report on the state and prospects of implementation of the state energy efficiency policy in 2008. *K., NAER*, 93 [in Ukrainian].
9. The National Energy Efficiency Action Plan for the period up to 2020. Approved by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 25, 2015 No. 1228-p. [in Ukrainian].
10. Stoyan, O.Yu. Scientific works. *Public Administration Issue*, 255, 267, 152-157 [in Ukrainian].
11. "Green" energy – the key to economic growth [Electronic resource]. – Access mode : <http://rener.com.ua/news/41> [in Ukrainian].
12. Energy strategy of Ukraine for the period up to 2030 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13> [in Ukrainian].
13. Yakovleva, N. Synthesis gas for Ukraine: China's assistance and world technologies [Electronic resource] – Access mode: <http://inpress.ua/en/economics/23361-sintezgaz-dlya-ukrainy-pomosch-kitaya-i-mirovytekhnologii> [in Russian].
14. Kozachenko, O.A. (2013) Alternative ways to increase the economic efficiency agrarian production. *Bulletin of Agrarian Science*, 71-74 [in Ukrainian].
15. Kardash, O.L. (2012) Bioenergy threats to food security Fin-credit. Activity: *Probl. theory and practice*, 1, 1, 307-311 [in Ukrainian].
16. Official website of the State Agency for Energy Efficiency and Energy Conservation of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://sae.gov.ua/uk> 3 [in Ukrainian].

YATSENKO Volodymyr Mykytovich,
 Professor of the Department of
 Tourism and Hotel and Restaurant Affairs,
 Cherkasy National University
 named after Bogdan Khmelnytsky,
 Cherkassy, Ukraine
 JacenkoVM@bigmir.net

IMPROVING FOOD AND ENERGY SECURITY OF UKRAINE – REPRODUCTIVE SOURCES OF ENERGY

Abstract.

Introduction Energy and food production are so strongly associated, that actions in one area usually affect the other. To ensure energy and food security by increasing efficiency, reducing negative interaction, building synergies and improving governance we investigated relations in food-energy system..

Purpose. Ensuring the cross-sectoral nature of the evaluation through the involvement of agriculture and energy sectors is one of the most difficult tasks. In order to ensure energy and food security by increasing efficiency, reducing negative interactions, increasing synergy and improving leadership, it is necessary to study the relationship of food and energy. This set the goal of the article – to ensure the rational and efficient use of the available resource potential of the internal food and energy sector.

Methods. Methodological basis of the research were general scientific methods of cognition, in particular, abstract-logical, system and logical analysis, economic analysis, correlation-regression analysis, modeling. The information base of the study was legislative and government acts of Ukraine, official data of the State Statistics Service of Ukraine.

Results. The purpose of the article is to ensure the rational and efficient use of the available resource potential of the domestic food and energy sectors.

The analysis of dynamics of production of agriculture and food industry was carried out. The agricultural sector of Ukraine is one of the leading branch of the national economy, which recently has positioned itself as a factor of economic growth and attractor that provides food security. However, Ukrainian agriculture is in a very difficult situation for a number of reasons.

Ukrainian energy sector, its structure and energy intensity has been analyzed. Given the country's dependence on imports of such energy resources as gas and oil, high energy intensity limits the competitiveness of domestic production and poses a heavy burden on the economy. The use of non-renewable energy sources is one of the main reasons for the crisis state of the environment, and it is expedient to develop the domestic renewable energy. The state of production of renewable energy sources was investigated. The use of renewable energy sources, as well as the development and implementation of new technologies for their development is priority for the economy of our country. However, the feasibility of this approach should be based on the need to ensure food security.

Originality. The originality of the paper is to find ways to solve the problem of ensuring the rational and efficient use of the available resource potential of the domestic food and energy sector of Ukraine.

Conclusion. The globalization of energy security is linked to the humanitarian and social dimensions. Preserving a situation where a part of humanity has no access to energy resources is threatened by humanitarian catastrophes, growing tension in the world, the emergence of new conflicts and the growing global problems. Only a harmonious combination of bioenergy interests and food security has a prospect of independence and self-sufficiency of countries.

Keywords: food safety, food industry, system of food-energy, reproductive energy sources.

Одержано редакцією: 28.11.2017
Прийнято до публікації: 11.12.2017

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БІЄВЕЦЬ Анна Василівна, аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна.

БІЛОУС Світлана Петрівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна.

БІТЮК Інна Миколаївна, старший викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна.

ГОЛОВНЯ Юлія Ігорівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна.

ГРІДНЄВ Микола Анатолійович, перший заступник начальника Головного управління ДФС у Черкаській області, м. Черкаси, Україна.

ЗАГОРОДНЯ Юлія Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри «Менеджмент та підприємництво на морському транспорті», Азовський морський інститут Національного університету «Одеська морська академія» м. Маріуполь, Україна.

КЛЄВЦОВА Олена Миколаївна, аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки (PhD Доктор філософії), Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна.

ЛАБА Ірина Зінонівна, аспірант кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.

ЛИСИЙ Олександр Пилипович, к.е.н., професор, директор АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна.

ОЧЕРЕДЬКО Олена Олександрівна, старший викладач кафедри «МіПМТ» АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна.

ПОДЛУЖНА Наталія Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, Україна.

РИЖКО Олександр Вікторович, аспірант кафедри менеджменту, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна.

СУРАЙ Анна Станіславівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси, Україна.

ТОНКИХ Людмила Семенівна, к.фіз.-мат.н., доцент кафедри «ПНіГД» АМІ НУ «ОМА», м. Маріуполь, Україна.

ТУРЧЕНЯК Олександр Васильович, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту ЧФ ПВНЗ «Європейський університет», м. Черкаси, Україна.

ФІМЯР Світлана Володимирівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту ЧФ ПВНЗ «Європейський університет», м. Черкаси, Україна.

ЧЕРНИШОВ Олександр Юрійович, к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту виробничої та невиробничої сфери, Донецький державний університет управління, м. Маріуполь, Україна.

ЩЕРБАТИХ Денис Володимирович, к.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту, Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет», м. Черкаси, Україна.

ЯКУШЕВ Олександр Володимирович, викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна.

ЯЦЕНКО Володимир Микитович, д.е.н., професор, професор кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.

ЗМІСТ

Бісвець А. В. Економічна безпека у сфері готельно-ресторанного бізнесу у сучасних економічних умовах	3
Білоус С. П. Комерціалізація інтелектуальної власності	9
Бітюк І. М. Проблеми функціонування бізнес-інкубаторів: актуальні питання регіональної політики	17
Головня Ю. І. Соціальна інфраструктура регіону: еволюція поняття в контексті сучасних економічних змін	24
Гріднєв М. А. Концептуальні засади гармонізації регіональних економічних інтересів кластероутворення в Україні	29
Загородня Ю. В. Проблеми розвитку логістичних центрів в Україні	36
Клевцова О.М. Особливості забезпечення економіко-екологічної безпеки регіону	41
Лаба І. З. Інструментарій регулювання міжнародних потоків капіталу в країнах, що розвиваються	49
Лисий О. П., Очердько О. О., Тонких Л. С. Підвищення інвестиційної привабливості морських портів в Україні	56
Очердько О. О., Тонких Л. С. Сутність та значення інвестиційної привабливості сучасних холдингових підприємств	61
Подлужна Н. О. Систематизація факторів впливу на знанневий розвиток регіонів України	67
Рижко О. В. Фактори впливу на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу	73
Сурай А. С. Дослідження ділового середовища в умовах узагальнення знань регіонального менеджменту	79
Фімяр С. В., Турченяк О. В. Сучасні підходи до формування та розподілу витрат	89
Чернишов О. Ю. Економічна оцінка інвестицій як складова процесу побудови інноваційних кластерів	95
Щербатих Д. В. Позитивні і негативні фактори впливу іноземного капіталу на банківський сектор України	101
Якушев О. В. Формування бізнес-інкубаторів у інноваційно-освітніх кластерах: проблеми та перспективи регіонів України	110
Яценко В. М. Підвищення продовольчої і енергетичної безпеки України – відтворювальні джерела енергії	118
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	129

CONTENTS

Biievets A.V. Economic Security of the Hotel and Restaurant Business in Modern Economic Conditions	3
Bilous S.P. Commercialization of Intellectual Property	9
Bityuk I.M. Problems of Functioning of Business Incubators: topical questions of regional policy.....	17
Holovnia Y.I. Social Infrastructure of the Region: Evolution of the Concept in the Context of Modern Economic Change.....	24
Grindnev M.A. Conceptual Bases of Harmonization of Regional Economic Interest in Clustering in Ukraine	29
Zagorodnia Y.V. Problems of Development of Logistic Centers in Ukraine	36
Klievtsova O. N. Features of providing economic and environmental safety of the region	41
Laba I.Z. Capital Controls Instruments in Developing Countries	49
Lysyi O.P., Ocheredco O.O., Tonkyh L.S. Improvement of the Marine Ports Investment Attractiveness in Ukraine	56
Ocheredco O.O., Tonkyh L.S. The Essence and Value of Investment Attraction of Modern Holding Enterprises	61
Podluzhna N.O. Systematization of Factors Influencing the Knowledge Development of Regions of Ukraine	67
Ryzhko O.V. Factors of Influence on the Development of Innovation-Investment Activity of Small Business Subjects	73
Surai A.S. Business Environmental Research in Conditions of General Knowledge of Regional Management	79
Fimyar S.V., Turchenyak O.V. Modern Approaches to Costs Formation and Distribution	89
Chernyshov O.Y. Economic Evaluation of Investments as a Composition of the Process of Innovation Clusters	95
Shcherbatykh D.V. Positive and Negative Factors of Influence of Foreign Capital on the Banking Sector of Ukraine.....	101
Yakushev O.V. Forming Business-Incubators in Innovation-Educational Clusters: Problems and Perspectives of Regions of Ukraine	110
Yatsenko V.M. Improving Food and Energy Security of Ukraine — Reproductive Sources of Energy	118
ABOUT THE AUTHORS	129

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія економічні науки
№ 4. 2017.
(Частина 2)

Відповідальний за випуск
Зачосова Н. В.

Відповідальний секретар
Зачосова Н. В.

Комп'ютерне верстання
Любченко Л. Г.

Підписано до друку 15.12.2017.
Формат 84x108/16. Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 12. Обл. вид. арк. 12,3.
Замовлення № 73. Тираж 300 прим.

Бізнес-інноваційний центр
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького
18000, Україна, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 205.
тел.: (0472) 32-93-05

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.